

Kelemen Elemér

Értelmiség és modernizáció

A Magyar Paedagogiai Társaság történelmi küldetése

A reformkorig visszanyúló történelmi előzmények és az 1870-es évek sikertelen próbálkozása után 125 éve, 1891-ben alakult meg a magyar pedagógustársadalom összefogását a tudományosság jegyében meghirdető *Magyar Paedagogiai Társaság*.

Az MPT megalakulása

Elöljáróban a megalakulás néhány mozzanatát szeretném felidézni. Több oldalú kezdeményezések nyomán, 1891 tavaszán kezdte meg működését – *Klamarik János* elnökletével és *Szuppán Vilmos* titkári közreműködésével – a szervezőbizottság, amely kidolgozta és – október 24-én – belügyminisztériumi jóváhagyásra terjesztette fel a Társaság alapszabály-tervezetét. Ennek hivatalos jóváhagyását követően kezdődhetett el az alakuló ülés előkészítése.

Az *Alapszabály* kinyilvánította, hogy a megalakuló szervezet célja „*A paedagógiának és segédtudományainak magyar nyelven művelése, a hazai közoktatásügy egészében felmerülő elvi kérdéseknek tudományos jellegű tárgyalása, a paedagogia múltjának kutatása, a paedagogiai elvek népszerűsítése és terjesztése.*”

A társasági tevékenység formáit az *Alapszabály* felolvasó és vitaülések szervezésében, szakfolyóirat kiadásában, „paedagogiai szakkönyvtár” létesítésében, valamint a (szak)könyvkiadás ösztönzésében és pályázatok kiírásában jelölte meg.

A társasági tagságot illetően az *Alapszabály* négy kategóriát állapított meg. A limitált létszámú, 100 főben meghatározott rendes tagság – „*a hazai közoktatásügy s különösen a magyar paedagogiai irodalom legkiválóbb munkatársai közül*” – nagygyűlési jóváhagyással került kiválasztásra. A rendes tag székfoglaló tartására kötelezett. A külső tagokról – egyéni jelentkezés és szakmai ajánlás alapján – az elnökség döntött, részükre évi 2 forintos tagdíjat állapítottak meg. Tiszteleti tag meghívás, felkérés alapján lehetett valaki, jogállása megegyezett a rendes tagokéval. Végül – a külső tagokéval megegyező jogállással – 50 forintos támogatás felajánlásával alapító tagságra is lehetett pályázni.

A *Társaság* munkáját 10 tagú elnökség szervezte és irányította: az elnök mellett három alelnök, a titkár, a szerkesztő, a jegyző, a könyvtáros, a pénztáros és az ellenőr. A társasági tevékenység alapvető munkaformáját a havonta tartott felolvasóülések és az évente rendezett nagygyűlés jelentették.

A *Magyar Paedagogiai Társaság* alakuló ülésére 1892. január 5-én került sor – 66 résztvevővel. Ekkor választották elnökké *Heinrich Gusztáv* egyetemi tanárt, az *Országos Közoktatási Tanács* alelnökét.

A következő időszak krónikái folyamatos társasági életről számoltak be; a havi felolvasóüléseken általában a rendes tagok egynegyede vett részt, a külső tagokkal együtt a hallgatói létszám olykor a százat is elérte.

Az MPT életében kezdettől nagy szerepe volt az 1892-től – a *Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium* és a *Magyar Tudományos Akadémia* anyagi támogatásával rendszeresen megjelenő folyóiratának, a *Magyar Paedagógiának*. A folyóirat „a nevelésügy munkatársainak egyesítését, megismertetését” tűzte ki célul – az elmélet és a gyakorlat kapcsolata és a szabad véleménynyilvánítás jegyében.

A társasági tevékenység első összegező értékelésére az 1893. január 21-én tartott éves nagygyűlésen került sor. A beszámoló 478(!) külső tagot regisztrált. Sikeresnek könyvelte el a tagság aktív részvételét, összetartozását. Élénk vita bontakozott ki a „zárt” létszámról, alapszabály-módosításra azonban nem került sor.

Az MPT első nagy erőpróbáját az 1896-os (második) *nevelésügyi kongresszus* jelentette, amelynek előkészítésében, szervezésében és lebonyolításában a *Társaság* vezetői és aktivistái meghatározó szerepet vállaltak.

A következő évtizedekben – egészen az 1949/50-es felszámolásig, majd az 1967-es újjászervezését követően ismét – a *Magyar Paedagogiai (Pedagógiai) Társaság* meghatározó tényezője volt – s maradt napjainkban is – a magyar közoktatásügynek, a hazai szakmai-pedagógiai közéletnek.

Társadalomtörténeti háttér

A *Magyar Paedagogiai Társaság* megalakulása abba a folyamatba illeszkedett, amit polgárosodásnak, társadalmi modernizációnak nevezünk. Erre az időszakra, a 19. század utolsó harmadára tehető számos más szakmai-tudományos intézmény és szervezet létrejötte is Magyarországon. Az MPT megalakulása ennek a folyamatnak az eredménye, sajátos „terméke” és – saját területén – katalizátora is volt egyben. Fordulópont a hazai neveléstudomány „intézményesülésében”, a magyar pedagógustársadalom fejlődésében, „szakmásodásában”, értelmiséggé válásában.

Az 1890-es éveket megelőző negyedszázad a korlátozott szuverenitású nemzetállam keretei között kibontakozó ipari-gazdasági fejlődés és társadalmi átalakulás, a polgári jellegű modernizáció korszaka volt. A 19. század derekán meginduló és az 1880-as évektől felgyorsuló gazdasági fejlődés új kihívásokat jelentett és új lehetőségeket teremtett a termelés, az áru- és pénzforgalom, a közigazgatás és a különböző – új típusú – szolgáltatások, így az állami adminisztráció, a jogszolgáltatás, a közegészségügy és az oktatásügy területén.

Mindezek hatására a társadalmi munkamegosztás, a társadalomszervezés új formái és keretei jöttek létre. A társadalmi mobilizáció felgyorsulásával – bár számos rendies vonását megőrizte – átalakult, újra rétegeződött a magyar társadalom szerkezete.

E folyamatnak, azaz a hazai polgárosodásnak egyik lényeges, meghatározó eleme volt az ún. *értelmiség* társadalmi szerepének és létszámának gyors növekedése. Megjegyzendő, hogy ezen régi-új társadalmi kategória precíz meghatározása már a kortársak számára is gondot jelentett. A jelenkori társadalomtörténeti-történetpszichológiai kutatások ugyancsak bizonytalanok és ellentmondásosak ebben a tekintetben. Értelmezésben – *Mazsu János* definícióját elfogadva – az értelmiség „*olyan, a modernizációs folyamat eredményeképpen kialakult társadalmi csoport, amelynek szakképzettsége, szaktudása kereseti, életfenntartó megélhetési alapot képez*”, s amelyik iskolázottságánál, képzettségénél fogva társadalmi szerepében, értékrendjében, mentalitásában – sajátos önazonosságtudatot kifejlesztve – elkülönült más társadalmi csoportoktól.

A magyarországi – és általában a kelet-közép-európai – társadalomfejlődés sajátossága ezen, úgymond értelmiségi csoportnak túlnyomórészt hatalomfüggő, hivatalnoki jellege, szemben a nyugati – fejlettebb – társadalmakra általában jellemző szabadfoglalkozású értelmiségiek nagyobb arányával. Ez a helyzet nyilvánvalóan determinálta a hazai értelmiség gondolkodásmódját, mentalitását, hivatástudat-értelmezését, miszerint hajlamos volt önmagát a nemzettudat letéteményeseként tételezni.

Ennek a nehezen körülírható, elasztikus kategóriának, amelynek létszáma az 1890-es népszámlálás adatai szerint tágabb értelemben kb. 410 000 (az ország lakosságának mintegy 2,7 százaléka), szűkebb értelemben kb. 170 000 fő (s ez már csupán egy százalék körüli érték) a legnépesebb, folyamatosan gyarapodó csoportját a neveléssel-oktatással hivatásszerűen foglalkozók – „pedagógus” gyűjtőnéven definiálható – közössége jelentette (kisdédóvók, elemi nép- és polgári iskolai tanítók, közép- és szakiskolai tanárok, akadémiai-egyetemi oktatók.) Létszámuk az 1840-es években mintegy 10 000, az 1869-es adatok szerint – kerekítve – 27 000, 1890-ben 37 000; arányuk az értelmiségi kategórián belül $1/7 - <1/5 - >1/5$; a századforduló táján már közel 25 százalékos.

A korabeli magyar pedagógustársadalmat – az „értelmiség” egészéhez hasonlóan – nagyfokú rétegezettség, sajátos belső hierarchia, egyfajta kasztosodás jellemezte. Törésvonalakat jelentett az iskolai végzettségen, a képzettségen és a foglalkoztatás jellegén túl – az azonos csoportokon belül is – a vagyoni, jövedelmi helyzet, a vallási és a nemzetiségi hovatartozás és a területi viszonyokat is tükröző társadalmi presztízs és befolyás, végső soron az „értelmiségi léthez” való viszonyulás.

A magyar pedagógustársadalom gyarapodását, társadalmi beilleszkedését, értelmiséggé válását a hazai oktatásügy kiegyezés utáni gyors ütemű fejlődése, az oktatásügyi modernizáció alapozta és határozta meg.

Oktatástörténeti háttér

Az 1891-es esztendő megelőző – a kiegyezést követő – csaknem negyed század (1867-1891) a magyar gazdaság és társadalom, valamint a politikai berendezkedés gyökeres átalakulásának időszaka, történelmünk második reformkora volt. A kiegyezéstől eltelt évtizedek jeles oktatáspolitikusainak korszakos felismerése – *Széchenyi* szállóigévé vált megállapításának szellemében –, hogy a társadalom műveltségi színvonala, emberi minősége közgazdasági és társadalompolitikai tényező, ami meghatározza a gazdaság technológiai színvonalát és teljesítőképességét, elősegíti a gyorsan változó társadalmi munkamegosztást szolgáló mobilizációt, a demokratikus társadalom megteremtését, valamint az állampolgárok tudatos részvételén alapuló – polgári – politikai berendezkedés megvalósulását és a mindennapi életviszonyok, szokásrendszerek átalakulását. Ennek a felismerésnek kézenfekvő következtetése volt az, hogy a kívánatos változások egyik kulcskérdése az oktatásügy megreformálása, modernizációja.

A továbbiakban – az oktatásügyi modernizáció általános jellemzőire utalva – a magyarországi változások dualizmuskori folyamatait és eredményeit vázolom, különös tekintettel a modern pedagógustársadalom kialakulására, ami megalapozta egy korszerű szakmai szerveződés, a *Magyar Paedagogiai Társaság* életre hívását.

Az oktatásügyi modernizáció jellemzői

Az oktatásügyi modernizáció általános ismérveiről szólva – itt, most – négy elemét szeretném kiemelni. Elsőként az *oktatás tömegessé válásának*, tér- és időbeli, valamint társadalmi tekintetben tapasztalható expanziójának a jelenségét, aminek meghatározó eleme a tankötelezettség bevezetése, illetve fokozatos kiterjesztése.

Másodjára a *rendszerre szerveződés* folyamatát említhetem, ami a különböző képzési szintek és intézménytípusok összehangolódását és egymásra épülését, a képzési és továbbhaladási követelmények szabályozását jelenti.

A harmadik lényegi mozzanat a neveléssel hivatásszerűen foglalkozó csoportok megjelenése, a *pedagógiai tevékenység szakmává válása*, a *professzionizálódás*. Az oktatási szintekhez igazodó differenciálódás és specializálódás tükröződik az egymástól eltérő képzési formák és képesítési követelmények kialakulásában, a szakmai-egzisztenciális érdekvédelem és a különböző szakmai szerveződések megjelenésében.

Negyedik jellemzőként – az iskola társadalmi szerepének, a közgondolkodásra gyakorolt hatásának felismerése nyomán – egy új típusú munkamegosztásra, *az állam szerepének, befolyásának* fokozatos növekedésre utalhatunk, a hagyományos iskolafenntartók, az egyházak rovására. A polgári nemzetállamok 18-19. századi kialakulása és a szekularizáció térhódítása felerősítette ezt a folyamatot.

Az állami szerepvállalás, a fokozódó befolyás sajátos *eszközeit* elsősorban az állampolgárok jogaira és kötelezettségeire, a felelősség- és munkamegosztásra, a kialakuló közoktatási rendszer szervezetére és működésére irányuló központi *jogi szabályozás*, az állampolgári nevelés homogenizálását, az asszimilációt segítő *tartalmi-tantervi szabályozás*, a polgári

közigazgatás új rendszerébe illeszkedő, kontrollt és fejlesztési célokat szolgáló *tanügyigazgatás* kiépítése, valamint a bővülő állami erőforrásokra támaszkodó *központi finanszírozás* kiterjesztése jelentik. Az állami befolyás mértékét és eszközrendszerét tekintve lényeges eltérés mutatható ki az ún. angolszász és a kontinentális gyakorlat között a decentralizáció, illetve a centralizáció mértékét illetően.

Az állami terjeszkedés egyfelől kétségtelenül gyorsítja a nyilvánvalóan politikai célokat (is) szolgáló oktatásügyi modernizáció folyamatát, másfelől érdekellentéteket szül, konfliktusokat generál. Ilyen az állam és az egyházak viszonyának fentebb jelzett változása, valamint az állam és az állampolgárok közötti, részben a tankötelezettség kényszerével, részben a társadalmi, főképp a nemzetiségi-nyelvi érték- és érdekkülönbségekkel magyarázható feszültségek kialakulása.

A modern oktatási rendszer kibontakozása Magyarországon a dualizmus első évtizedeiben

A modern magyarországi oktatási rendszer kialakulásának történeti előzményei a 18. század utolsó harmadáig, *Mária Terézia* 1777-ben kiadott tanügyi rendeletéig, a *Ratio Educationis*ig nyúlnak vissza. A folyamat további főbb állomásai: az *1790-es évek* nemzeti ellenállásából megszülető *nemzeti és polgári művelődési program*, a magyar oktatásügy 19. századi fejlődését meghatározó – kompromisszumokon alapuló – *1806. évi második Ratio*, a nemzeti és polgári művelődésnek a *reformkorban* kibontakozó, majd 1849 után megtörő modernizációs törekvései és végül az – ismételten külső modernizációs kényszerként értelmezhető – 1849. évi *Organizationsentwurf*.

Az 1777-től 1867-ig terjedő időszak pozitív irányú változásainak illusztrációjaképpen csupán két adatpár: míg a 18. századi iskola-összeírások szerint a század derekán mintegy 4000-re volt becsülhető az elemi népoktatási intézmények és csaknem 100-ra a különböző egyházak által fenntartott középfokú intézmények (gimnáziumok, kollégiumok, líceumok) száma, addig az 1860-as évek végén már több mint 13 500 népiskola és mintegy 200 középiskola működött Magyarországon.

Ezek az adatok azt igazolják, hogy a dualista korszak nagyszabású nemzeti vállalkozása, a modern magyarországi oktatási rendszer megteremtése viszonylag szilárd, nemzetközi összevetésben is méltányolható alapokra épülhetett, de az iskoláztatás tömegessé tétele, a közoktatási rendszer kiépítése és a modern pedagógustársadalom megteremtése a kiegyezés révén létrejött polgári államra és a korszak nagy formátumú oktatáspolitikusaira: *Eötvös Józsefre*, *Trefort Ágostonra* és munkatársaikra, utódaikra hárult.

Az első évtizedek oktatási tárgyú törvényei átgondolt és következetes oktatáspolitikai stratégiáról, szisztematikus rendszerépítésről tanúskodnak. Az alapokat a *népiskolai oktatásról* szóló, a hattól tizenöt éves korig tartó tankötelezettséget bevezető *1868. évi XXXVIII. törvénycikk* teremtette meg. A kapitalizálódó gazdaság munkaerő-szükségletének biztosításáról az *iparos és kereskedelmi tanoncképzés* rendezését szolgáló ún. *ipartörvények*, az *1872. évi VIII.* és az *1884. évi XVII. törvénycikkek* rendelkeztek. A *középiskolai képzés* korszerűsítését, a humán és reál irányú képzés részleges egyenjogúsítását a középiskoláról szóló *1883. évi XXX. törvénycikk* valósította meg. A közoktatási rendszer új elemét, az intézményesített *kisdedóvást* pedig az *1891. évi XV. törvénycikk* szabályozta. Az áttekintést az egyetemi képzés fejlesztését szolgáló törvényjavaslatok, törvények említésével zárhatjuk (lásd: *Eötvös* törvényjavaslata a pesti királyi egyetem újbóli szervezése tárgyában, 1871.; a *József Polytechnikum* műegyetemi rangra emelése, 1871.; az *1872. évi XIX. tc.* a kolozsvári egyetem létesítéséről).

A dualizmuskori törvényalkotás első évtizedeit a „szabadság, egyenlőség, testvériség” felvilágosult elvének érvényesítésére törekvő liberális szellemiség jellemezte: a jogok és kötelezettségek egyensúlya, a demokratizmus érvényesülése, valamint a nemzetiségek saját nyelvhasználaton alapuló egyenjogúsága. A dualista korszak második felére jellemző etatista

törekvések ekkor még csupán csírájukban jelentek meg (lásd: a *magyar nyelv oktatásáról szóló 1879. évi XVIII. törvényt*).

Ezek a törvények – tömörségükön, szabatos és pontos nyelvhasználatukon túlmenően – jogalkotási, jogtechnikai szempontból is figyelemre méltóak: az adott helyzetet kodifikáló angolszász és a fejlesztési célokat is meghatározó kontinentális jogalkotás sajátos ötvözetét valósítják meg. Ennek háttérében alkotóik, megvalósítóik széles körű történeti és nemzetközi érdeklődése és tájékozottsága mutatható ki.

A törvények végrehajtását és a végrehajtás ellenőrzését szolgáló, az alaptörvényekben szabályozott tanügy-igazgatási rendszert a szakszerűsége törekvés és az oktatásügyben érdekelték egyensúlyán alapuló együttműködési szándék jellemezte, amelynek torzulásaira, a túlsúlyra törekvő állami magatartásra majd csak az 1890-es évek második felétől és – főleg – a 20. század első évtizedében figyelhetünk fel, elsősorban a nemzetiségi politika vonatkozásában.

A modern oktatási rendszerek tartópillérét jelentő *népoktatás* átfogó szabályozásának, az *1868. évi XXXVIII. törvénycikknek* alapvonása, hogy a *tankötelezettség* kényszerét – a törvényalkotók liberális szellemiségének jegyében – a *tanszabadság* széles körű garanciái ellensúlyozták. Ez kiterjedt a vizsgálóhoz kötött magántanulás lehetőségére, az iskolalétesítés és –fenntartás szabadságára, valamint az iskola működési feltételrendszerének – bizonyos korlátok közötti – szabad megválasztására (tantervi és tankönyvi autonómia, a tanító alkalmazása, önálló felügyelet stb.).

A törvény meghatározta a népoktatás intézményrendszerét (hatosztályos elemi népiskola, hároméves ismétlő iskola, négy, illetve hat évfolyamos felső nép-, valamint polgári iskola, továbbá a hároméves időtartamú tanító/nő képezde) és a népiskolai intézmények működésének feltételeit (intézményi, tárgyi, személyi feltételek, tantárgyi struktúra stb.).

Az iskolalétesítést és –fenntartást illetően – 1848 tapasztalataiból is okulva – tiszteletben tartotta a törvény a hagyományos iskolafenntartók, azaz az egyházak szerzett jogait, ugyanakkor lehetővé tette az egyének, illetve társulásaik, valamint a polgári közösségek (=községek) számára is népoktatási intézmények létesítését és működtetését. Új eleme a törvényi szabályozásnak az állami iskolák állításának lehetősége, ekkor még hiánypótló jelleggel, ott, ahol sem felekezeti, sem községi iskola nem volt szervezhető, s nem, mint a későbbiekben, az 1890-es évek második felétől: a magyarosító iskolapolitika eszközeként.

A törvény rendelkezett a népiskolai tanítók/tanítónők képzéséről, át- és továbbképzésükről, alkalmazásuk feltételeiről és körülményeiről, szakmai szervezeteikről, valamint a népiskolai tanügyigazgatás szervezetéről és intézményeiről is (iskolaszék, illetve gondnokság, iskolatanács, tanfelügyelőség). A királyi tanfelügyelő és a vármegyei hatóságok együttműködését a kezdeti tapasztalatok alapján a *népiskolai hatóságokról* szóló *1876. évi XXVIII. törvénycikk* rendezte. A népoktatási intézmények „főfelügyeleti jogát” – az 1867-es közjogi megállapodás értelmében, a királyi felségjog letéteményeseként – a vallás- és közoktatásügyi miniszter gyakorolta, ami az első években az állami és az egyházi hatóságok között számos konfliktus forrását jelentette.

A népoktatási törvény szakmai és társadalmi hatása már az első negyedszázad alapján is jól megítélhető. 1869-től 1890-ig 13 768-ról 16 592-re nőtt a népiskolák száma. (Közülük 1890-ben 83 százalékos volt a felekezeti, 11 a községi és 4,5 százalék az állami iskolák aránya). A tanítók létszáma – a törvény rendelkezése nyomán létesített állami tanító/nő képezdeknek és a szép számú felekezeti intézménynek köszönhetően – 18 ezerről 25 ezerre gyarapodott. Ennek eredményeként számottevően csökkent az egy tanítóra jutó tanulók átlaga (90,78 – 71,61). Javultak a tankötelezettség teljesítésének mutatói is (a 6-12 éves mindennapi tankötelesek esetén például 63,5-ről 81,5 százalékra), ami természetesen nem jelentette még – különösen a tavaszi és az őszi mezőgazdasági munkák és a téli hónapok idején – a rendszeres iskolalátogatást. A népoktatás fejlődésének erősödő gazdasági háttérét jelzi, hogy az

intézmények működési költségei – bevételei és kiadásai – 1870 és 1890 között mintegy ötszörösükre nőttek.

A népiskola *társadalmi* hatását mutatja a társadalmi mobilizációt elősegítő *irni-olvasni tudás* elterjedése: 1870 és 1890 között a felnőtt lakosság körében 64-ről 46,8 százalékra csökkent az analfabéták aránya (1910-ben ez az arány már csak 31,4 százalék!). Megjegyzendő, hogy ezek az adatok – a fentebb említettekhez hasonlóan – nagy szóródást takarnak, s jelzik az eltérő fejlettségű régiók közötti részben gazdasági, részben nemzetiségi eredetű társadalmi–kulturális különbségeket.

Az oktatás expanziója igazolható eredményekkel járt gazdasági tekintetben is. A népiskolai gyakorlókertekhez és faiskolákhoz kapcsolódó alapfokú mezőgazdasági szakképzés, ami a későbbiekben a „gazdaságivá” átalakított ismétlő iskolák fő profilját jelentette, ösztönözte az intenzívebb mezei gazdálkodás (a piacra is irányuló zöldség-, szőlő- és gyümölcsstermesztés és a kisállat-tenyésztés) térhódítását. A népiskolában elsajátítható ipari alapismeretek – az alapképességek fokozatosan javuló színvonala mellett – a tanoncoktatás előiskoláját jelentették, és elősegítették az ország iparosodásával együtt járó, az új társadalmi munkamegosztást gyorsító mobilizációt, a városi – kis- és nagyipari – munkavállalást.

Bizonyíthatóan hatott a kiterjedő népoktatás a közgondolkodásra, a babonás hiedelmek elosztatására, a higiéne terjedésére, a természeti jelenségek megismerésén alapuló reálisabb világnépfő kialakulására, a társadalmi–történelmi szemléletmód változásaira, azaz – a korszak oktatáspolitikai koncepciójának megfelelően – a társadalom általános műveltségi színvonalának emelésére, a „kiművelt emberfők sokaságát” vizionáló utópiák modern társadalmat, modern nemzetet ígérő megvalósulására.

A korszak másik jelentős oktatáspolitikai döntése az *Entwurf* által létrehozott korszerű középiskolának a gazdasági–társadalmi és művelődési igények változásaihoz igazodó fejlesztése, továbbépítése volt. A *középiskoláról szóló 1883. évi XXX. törvénycikk* megőrizte a kettős osztatú humán és reál jellegű középiskolát, ez utóbbit azonban, egy 1875-ös miniszeri rendelet törvényi szintre emelésével egyenjogúsította, nyolc évfolyamos, érettségivel záruló intézménnyé emelte. A középiskola társadalmi presztízst nagymértékben növelte egyrészt az egyidejűleg elfogadott közszolgálati törvény, amely meghatározta az érettségihez kötött állások körét, másrészt az érettségivel járó katonai szolgálati kedvezmény, a tartalékos tiszti rangot adó egyéves ún. karpaszományos tiszti képzés bevezetése.

A középiskolák már korábban, 1879-ben kidolgozott új tanterve – az *Országos Közoktatási Tanács* aktivitásának és *Kármán Mór* személyes közreműködésének köszönhetően – a korszak és a magyar tantervtörténet kiemelkedő pedagógiai–szakmai teljesítménye volt, amely – a törvény parlamenti vitája során elfogadott korrekciók és kompromisszumok ellenére is – korszerű, modern szemléletű tananyagot és módszertani útmutatást kínált a megújuló középfokú oktatás számára.

A gimnázium és a reáliskola közötti lényeges tartalmi és presztízskülönbségek azonban a közelítési törekvések ellenére változatlanul megmaradtak. Az előbbi a klasszikus – latinos–görögös – humán műveltségre, az utóbbi a matematikai–természettudományos ismeretekre és a modern, élő nyelvek tanítására alapozott. A különbség a kétféle érettségi értékében is megmutatkozott: a gimnáziumi érettségi teljes körű, a reáliskolai korlátozott – csak a természettudományi és műszaki irányú – egyetemi továbbtanulásra jogosított.

A középiskolai törvény az iskolalétesítés és –fenntartás tekintetében a korszak következetesen liberális álláspontját tükrözte: széles körű szabadságot biztosított a különböző iskolafenntartók számára. Jelzésértékű ugyanakkor a középiskolai tanügyigazgatás tankerületi rendszerre épülő centralizálása, amely arra mutat, hogy a kormányzat stratégiai célú, közvetlen állami ellenőrzés alá vont ágazatként tekintett a köztisztviselői–értelmiségi réteg utánpótlását nevelő, elitképző középiskolára. Ezt a politikai szándékot jelzik a nemzetiségi középiskolák tevékenységének korlátozására irányuló hatósági intézkedések is.

A középiskolai törvény iskolaépítésre – korszerűsítésre és hálózatfejlesztésre – ösztönző hatása majd csak az 1890-es évektől, illetve a századforduló után mutatható ki. 1870 és 1910 között mintegy 40 százalékkal gyarapodott a középiskolák, 1914-ig megkétszereződött a középiskolai tanulók és megháromszorozódott a középiskolai tanárok száma. A változások igényét és dinamikáját jelzi azonban, hogy a fejlesztések csaknem egynegyede már az 1880-as években elindult.

Megjegyzendő, hogy a gyorsan fejlődő középfokú leányoktatás legitimálása, rendszerbe illesztése ekkor még váratott magára, a helyzet jogi rendezésére – miniszteri rendelet útján – csak 1895-ben került sor.

Az 1872-es ipartörvény (1872:VIII.tc.) a céhes keretek felszámolásával megteremtette a modern iparszervezés és – ennek részeként – a korszerűsítésre szoruló *iparos és kereskedelmi tanoncképzés* jogi és szervezeti kereteit. A képzés megszervezésének felelőssége a helyi ipar- és kereskedő testületekre hárult. A tanoncképzés kezdeti időszakában gondot jelentett a tanulók hiányos előképzettsége, valamint a szakképzés személyi és egyéb feltételeinek előteremtése.

A kezdeti tapasztalatok alapján az 1884. évi, ún. második ipartörvény (1884: XVII.tc.) a korábbinál szigorúbban szabályozta a képzés időkeretét, tartalmát és szervezeti formáit, a helyi testületek felelősségét, a tanonciskolák és a népiskolák együttműködését, valamint ezen iskolák – szakminisztériumok alá rendelt – felügyeletét. Ebben az időszakban jelennek meg a speciális igényeket kielégítő, differenciáltabb nagyüzemi–vállalati szakképzés csírái is.

A középfokú szakképzés bővülő igénye hívta életre – az 1880-as évektől növekvő ütemben – az ún. „felső” kereskedelmi és ipariskolákat, amelyek egyrészt az üzemszervező és termelésirányító munkakörök betöltésére képesítettek, másrészt a magánvállalkozások ösztönzői voltak.

A lakosság túlnyomó többségét foglalkoztató *mezőgazdaság szakemberképzése* alapfokon a népiskolai oktatás felső szintjére, az ismétlő iskolára hárult. A modernizálódó agrárium növekvő igényei tették szükségessé a korábban akadémiának nevezett, lényegében középfokúnak tekinthető mezőgazdasági szakképző intézmények 1874-es újjászervezését (Debrecen, Kassa, Keszthely, Kolozsvár).

A közoktatási rendszerépítés zárókövét a *kisdedóvásról szóló 1891. évi XV. törvénycikk* jelentette, amely pontot tett a 3-6 éves korú gyermekek szociális védelmével, gondozásával és intézményes nevelésével kapcsolatos évtizedes viták végére, és kimondta az állam elsődleges felelősségét a kisdedóvás rendszerének szabályozásában és felügyeletében. A törvény – a korábbiakhoz hasonlóan – biztosította az intézménylétesítés és –fenntartás szabadságát, differenciáltan határozta meg a kisdednevelés intézménytípusait, működésük személyi és tárgyi feltételeit, valamint a kisdedóvók képzését. Az intézmények szociális, gondozási és nevelési funkcióját kiemelve hangsúlyozta, hogy ezekben „az elemi népiskolák feladatul megjelölt tanításnak ... helye nincs”. Az 1891-et követő évtizedben – 1902-ig – 757-ről közel 2750-re nőtt a kisdednevelő intézmények és 67,5 ezerről mintegy 240 ezerre a bennük foglalkoztatott kisgyermekek száma.

Az oktatási körképet a korabeli felsőoktatás vázlatos bemutatása teheti teljesebbé.

A csaknem két és félszázados múltra visszatekintő pesti – 1873-tól *Budapesti Tudományegyetem*hez az új, 1872-es alapítású *Kolozsvári Tudományegyetem* társult. A növekvő igények ugyanakkor már az 1880-as években napirendre tűzték egy harmadik tudományegyetem létesítését, melynek elnyeréséért több város is versengett. (Közülük – 1912-ben – Debrecen és Pozsony ért célba.) A műszaki felsőoktatást a *József Nádor Polytechnikumból* 1871-ben egyetemi rangra emelt (buda)pesti *József Nádor Műszaki Egyetem* képviselte. Mindhárom egyetemünk európai rangú műhelye volt a felsőfokú képzésnek és a korabeli hazai tudományosságnak. Ezekben az évtizedekben jelentős tartalmi és szervezeti változásokra került sor az egyetemi oktatásban, és nagyszabású építkezések indultak meg – már

az 1870-es években – mind Budapesten (a *Tudományegyetem bölcsészet- és orvostudományi karán és a Műegyetemen*), mind Kolozsvárott.

A vallási élet és a jogi–közigazgatási szféra szakemberszükségletét mintegy 60 teológiai és jogtudományi akadémia elégítette ki. A mezőgazdasági szakképzés felső szintjét a nagy múltú mosonmagyaróvári tanintézet 1874-es akadémiává szervezése és az állatorvosképzés főiskolai (1875), majd akadémiai (1890) rangra emelése jelentette. Kiépült és új épületekkel gazdagodott a művészeti felsőoktatás intézményrendszere is. (*Országos Magyar Királyi Mintarajztanoda és Tanárképezde*, 1871; *Országos Magyar Királyi Zeneakadémia*, 1875.)

Az 1892-es statisztikai adatok szerint Magyarország 63 felsőfokú oktatási intézménye mintegy 750 oktatót és csaknem 7500 hallgatót foglalkoztatott, további 1300 hallgató külföldi felsőoktatási intézményben folytatta tanulmányait (1867-ben a felsőoktatási intézmények száma 55, a hallgatói létszám 4830 volt). A nők előtt azonban csak 1895-től nyílt meg a „bölcsészeti, orvosi és gyógyszerészi pályára léphetés”.

A korszak iskoláztatási adatai arról tanúskodnak, hogy az ország lakosságának egyre növekvő hányada, 1914-ben már mintegy 14,5 százaléka járt elemi nép- és ismétlő-, illetve tanonciskolába, s közel másfél százaléka nem elemi fokú, polgári, közép- és szakiskolába. Ez azt jelentette, hogy minden hatodik – a hat éven felüli lakosságot tekintve minden ötödik – magyarországi állampolgár életében, életének mindennapjaiban meghatározó szerepet kapott az iskola. Ez pedig, ha némileg rosszabb is, mint néhány fejlettebb nyugat-európai ország korabeli statisztikai mutatója, nagy léptékű előrehaladást jelez, európai mércével mérhető társadalmi teljesítmény volt.

A modern pedagógustársadalom kialakulása

A modern oktatási rendszerek kialakításának egyik alapkövetelménye volt az oktatással-neveléssel foglalkozó szakemberek *képzésének* és a velük szemben támasztható *képesítési követelményeknek*, mint alkalmazási feltételnek az egységes szabályozása. A korszak oktatási törvényei megteremtették a korszerű pedagógusképzés jogi alapjait.

Az 1868. évi XXXVIII. törvénycikk a *népiskolai tanítók* számára a három évfolyamos – lényegében középfokú szakképzésnek minősíthető – tanító/nő-képezde elvégzését, illetve a tanulmányok lezárását jelentő képesítő vizsga letételét írta elő. A nyomasztó, mintegy tízezresre becsült tanítóhiány enyhítésére 20 állami intézet felállítását rendelte el. Az elsők között létrehozott, „mintaképezdeként” számon tartott budai intézmény – *Paedagogium* elnevezéssel – a későbbiekben a polgári iskolai tanítók, majd a tanítóképezdei tanárok képzésének is bázisintézménye lett. Az átmeneti nehézségek enyhítésére a törvény rendelkezett az előírt képzettséggel nem rendelkező tanítók át- és továbbképző tanfolyamainak megszervezéséről is.

A népiskola új tantervi követelményei, folyamatosan bővülő feladatai csakhamar szükségessé tették a képzés időtartamának bővítését, 1881-től már négy évre. Az 1880-as években megfogalmazódott a továbbfejlesztés igénye is: a középfokú képzés kiterjesztése öt vagy hat évfolyamra, de a vitákban már felmerült a középiskolai érettségire épülő kétéves akadémiai képzés gondolata is.

A *középiskolai tanárképzés* szakmai követelményeit és a tanári képesítő vizsgák rendjét még az 1849-es Organisationsentwurf – 1867 után is érvényben maradó – rendelkezései szabályozták. Az 1870-es évek elején egységesítették a tudományegyetemi (humán) és a műszaki egyetemi (természettudományos és szak-) tanárképzés rendjét, 1872-ben közös tanárképző intézetet és tanárképesítő vizsgabizottságot hoztak létre. A pesti tudományegyetem mellett 1872-ben gyakorló főgimnáziumot létesítettek.

Az 1883-as *középiskolai törvény* rendelkezett a tudományegyetemek feladatát képező szaktudományi és az egyetemek keretében létrehozott tanárképző intézetekben szervezendő – elméleti és gyakorlati, módszertani – szakképzés összehangolásáról, a középiskolai tanári képesítés követelményeiről és a tanárképesítő vizsgabizottságok működési rendjéről. A

tanárjelöltek számára ún. gyakorló év teljesítését írta elő, elsősorban az egyetemek gyakorlóiskoláiban. A következő évtizedben – főleg *Kármán Mór* és *Eötvös Loránd* ez irányú erőfeszítéseinek köszönhetően – további intézkedések történtek a tanárképző intézet és a vizsgabizottságok tevékenységének fejlesztése és a gyakorlatiasabb szaktanárképzés megvalósítása érdekében.

Az 1870-es évektől elindult az egyes művészeti ágak szaktanárainak képzése (rajz és iparművészet, ének- és zenetanárképzés), szervezettebbé vált a szakiskolai szaktanárképzés, valamint a testnevelést tanítók képzése is. A *kisdednevelők* egységes, két évfolyamos képzéséről az *1891. évi XV. törvénycikk* rendelkezett.

A modern, polgári közoktatás megteremtése, a színvonalas és eredményes iskolai munka iránti igény fokozott figyelmet és törődést követelt az oktatási–nevelési intézményekben foglalkoztatott tanítók, tanárok számára. Az egyes intézménytípusok működését szabályozó alaptörvényekben ennek megfelelően megjelentek – az adott intézményben foglalkoztatott pedagógusok képzettségére, szakmai tevékenységükre, alkalmazásuk feltételeire és körülményeire vonatkozó szabályokon túlmenően – a munkaviszonyukra és fizetségükre vonatkozó előírások is. Ám ezek, az olykor mozaikszerű, összehangolatlan rendelkezések elsősorban arra hívták fel a figyelmet, hogy a pedagógusok munkakörülményeinek, életviszonyainak a rendezése átfogó és egységes szabályozást igényel. A tanító- és tanárszervezetek fellépése, erősödő követeléseik és a mind gyakrabban hivatkozott nemzetközi példák a pedagógiai tevékenység közszolgálati jellegének elismerését és az ezt biztosító állami garanciák megteremtését sürgették.

Az első lépés ezen a téren „*a népoktatási nyilvános tanintézetek s nyilvános kisdedóvó intézetek tanítóinak és nevelőinek nyugdíjazásáról*” szóló *1875. évi XXXII. törvénycikk* volt. A törvény az iskolák jellegére való tekintet nélkül állapította meg a jogosultság feltételeit, a végkielégítés, illetve a nyugdíjazás eljárásrendjét, az özvegyekről és az árvákról való gondoskodás módozatait és mértékét. A „nyugdíjakkal és segélypénzekkel” kapcsolatos feladatok ellátására a törvény „*országos nyugdíj- és gyámintézet*” felállítását rendelte el. Ezzel szinte egyidejűleg 1874-ben hozták létre – az öngondoskodás jegyében – a *Magyarországi Tanítók Eötvös Alapját*, amely szociális segínyt kínált tagjainak, illetve támogatást, internátusi ellátást, ingyenes ebédet, temetési segínyt a rászorulóknak, továbbá üdülő- és vendégházakat tartott fenn.

Az *1891. évi XLIII. törvénycikk* – az 1875-ös törvény módosításával – egyrészt kibővítette a nyugellátásra és gyámolításra jogosultak körét a gyarapodó új intézmények, emberbaráti intézetek, kereskedelmi és ipari iskolák stb. tanítóival, másrészt az előző rendelkezésnél kedvezőbben állapította meg a folyósítható nyugdíj, illetve segély mértékét. A korábbi társadalmi kezdeményezések szerény eredményeit is legitimálva, a törvény – a nyugdíjalap terhére – tanítói árvaházak létesítését rendelte el.

Bár a tárgyalt időszakon (1867-1891) túlmutat, utalnunk kell a folyamat további fontos állomásaira is. Az *1894. évi XXVII. törvénycikk* a nyugdíjazás és az ellátás intézményét a középiskolák és a jogakadémiák tanáraitra is kiterjesztette. Az évtizedeken át jogosnak elismert tanítói panaszok orvoslására az egységes közalkalmazotti státus megteremtésének első – részleges – kísérletére 1893-ban került sor „*a községi, valamint a hitfelekezetek által fenntartott elemi iskolában működő tanítók és tanítónők fizetésének rendezéséről*” szóló törvény alapján (*1893:XXVI.tc.*). A törvény eltörölte a különböző fenntartású iskolák tanítói között fennálló különbségeket, és egységesen – de változatlanul a korábbi, joggal nehezményezett alacsony szinten – szabályozta a tanítói fizetéseket. Újabb korrekcióra csak a századforduló után került sor (lásd: *A községi és hitfelekezeti tanítók járandóságáról szóló 1907. évi XXVII. törvénycikk*). A középiskolai tanárok régen esedékes és egyre türelmetlenebbül követelt, ám az inflációval éppen csak lépést tartó bérrendezése ugyancsak áthúzódott a XX. század első évtizedének végére, illetve az 1910-es évek elejére. E részleges eredményekben nagy szerepe

volt a századelő radikalizálódó pedagógus-mozgalmainak, a pedagógustársadalom korábbiaknál szervezettebb fellépésének.

Eötvös a népoktatási törvény egységes értelmezésében, sikeres végrehajtásában fontos szerepet szánt a *tanítói egyesületeknek*. Ezek szervezését a törvény ugyan csak az állami és a községi népiskolák tanítói számára írta elő, a megalakuló egyletek tevékenységébe azonban több helyütt – olykor a fenntartói tilalom ellenére – a felekezeti iskolák tanítói is bekapcsolódtak. A példák nyomán ugrásszerűen megnőtt az önkéntes alapon szerveződő felekezeti egyletek száma is.

A tanítóegyletek *szakmai önképzésre* és tapasztalatcserére ösztönző jellege mellett már az első felhívásokban megjelent a *gazdasági-érdekvédelmi* szerepvállalás is. A szélesebb körű, országos összefogás igénye hívta életre az első, 1870-es rendezvényt négyévente – 1874-ben és 1878-ban is – követő országos tanítógyűléseket, amelyeken a szakmai jelleget hangsúlyozó minisztériumi intenciók ellenére egyre nagyobb teret kaptak az egzisztenciális–anyagi, az oktatáspolitikai, sőt az általános politikai témák. Az 1880-as években a korlátozó kultuszminiszteri rendelkezések nyomán meggyengült mozgalom az 1890-es országos gyűlésen kapott új erőre. Napirendjén önálló témaként szerepelt „a tanítói állás biztosítása s a tanítók szolgálati viszonyainak szabályozása”. A gyűlésen elfogadott határozatok kétségtelenül hatással voltak a következő években hozott, a tanítóság életviszonyait javító állami intézkedésekre.

Peres Sándor 1894-es adatokra támaszkodó összesítése szerint ezekben az években 14 országos és 280 helyi tanítóegyesület működött Magyarországon, az utóbbiak közül 83 általános, azaz „felekezet nélküli”, 197 pedig felekezeti jellegű volt.

A kiegyezést követően egyébként sorra alakultak a különböző nevelési–oktatási intézményekben dolgozó pedagógusok szakmai-érdekképviselői szervezetei. Valamennyi közül elsőként 1867-ben létesült a *Budapesti Tanáregylet* (1868-tól *Országos Középtanodai Tanáregylet*, 1881-től *Országos Középkisiskolai Tanáregyesület*), amely évente rendezett szakmai konferenciái és igényes szakmai folyóirata, az *Országos Középkisiskolai Tanáregyesületi Közöny* révén folyamatosan segítette tagjainak színvonalas tájékozódását, önképzését. Az egyesület segélyalapot is működtetett, üdülőket, Budapesten tanári házat tartott fenn, ahol a vidéki tanárok gyermekei kollégiumi elhelyezést nyerhettek. A felekezeti fenntartású középiskolák tanárai később, az 1900-as évek elején hozták létre saját egyesületeiket.

1869-ben jött létre az óvodai pedagógusok szakmai és érdekképviselői szervezete, a *Kisdnevelők Országos Egyesülete*, amelynek rangos szakmai orgánuma az 1879-ben alapított *Kisdnevelés* volt.

1886-ban alakult meg a *Tanítóképző Intézeti Tanárok Országos Egyesülete* (TITOE), majd 1896-ban az *Országos Polgári Iskolai Tanáregyesület*.

Az itt bemutatott különféle egyesületek, szervezetek jelenítették meg a 19. század második felében a hazai közoktatás fejlődése nyomán létszámában is jelentősen gyarapodó s mind inkább differenciálódó magyarországi pedagógustársadalom különböző rétegeinek és csoportjainak szakmai, erkölcsi és anyagi érdekeit. Tevékenységükből azonban – ritka kivételektől eltekintve – ekkor még hiányzott a társadalmi és politikai tudatosság, s ebből következően a szűkebb csoportérdekeken túlmutató, szélesebb körű összefogás, a tervszerű és tudatos együttműködés igénye és készsége.

A magyar pedagógustársadalom „szakmásodásának” *tudományos–szakmai háttérét* a hazai *neveléstudomány* látványos fejlődése jelentette. A fejlődés kettős bázisát az egymástól paradigmátikusán eltérő népiskolai tanítóképzés és a középiskolai tanárképzés szakmai műhelyei képezték.

A budai *Paedagogium*hoz kapcsolható az a – *Gyertyánffy István*, *Kiss Áron* és tanártársaik nevéhez fűzhető – iskola, amely *Pestalozzi*, *Diesterweg* és *Dittes* nyomán sajátos, az iskolai gyakorlatra irányuló, pragmatikus „népiskolai pedagógiát” képviselt és demonstratív módon

szembehelyezkedett a „tudományos pedagógia” elvontnak, elméletieskedőnek ítélt felfogásával. Ez utóbbit – hosszú időn át – a *Budapesti Tudományegyetem* „paedagogiai tanszéke”, személy szerint *Lubrich Ágost* szimbolizálta. A modern pedagógiai törekvéseket elutasító, konzervatív „hivatalos” pedagógia ellensúlyát részben az 1871-ben létrehozott *Országos Közoktatási Tanács*, részben a *Budapesti Tudományegyetem* keretei között megerősödő *Középiszkolai Tanárképző Intézet* jelentette. Ezekben a műhelyekben – *Kármán Mór*, *Fináczy Ernő* és mások személyes erőfeszítései nyomán – teret nyert a herbarti pedagógia, amely előkészítette a terepet a szélesebb körű, nyitottabb, a reformpedagógiákra is kitékintő neveléstudományi tájékozódás számára. A korszak gazdag, sokszínű pedagógiai sajtója – 1891-ben 93 szakfolyóirat jelent meg Magyarországon! – katalizátora volt a pedagógiai közgondolkodás modernizációjának.

A változás iránti igényeket, a tudományos elmélet és az iskolai gyakorlat összekapcsolására, a nevelési gyakorlat megújítására és az ebben érdekeltet összefogására irányuló törekvéseket jelzi egy új típusú szakmai szerveződés, a tiszavirág életű *Paedagogiai Társaság* (1877-1882) létrejötte. A sikertelen vállalkozást – egy évtized múltán – az immár életképesnek bizonyuló szakmai-tudományos szervezet, a *Magyar Paedagogiai Társaság* 1891-es megalakulása követte.

AZ MPT küldetése

Mit jelentett az MPT megalakulása és három évszázadon átnyúló tevékenysége – a magyar neveléstudomány intézményesülésének folyamatába illeszkedően – a magyar pedagógustársadalom szakmai fejlődésében, értelmiséggé válásában?

A bevezetőben idézett *Alapszabálynak* az alapelvei kezdettől fogva eszmei iránymutatást és tevékenységszervezési szempontokat jelentettek a Társaság számára.

Ilyen alapelv volt a széles körű szakmai-társadalmi összefogás igénye, amely a kiseddóvás szakembereitől az egyetemi szféráig terjedően közös célok érdekében mozgósítani tudta a magyar pedagógustársadalmat, túlmutatva a társadalmilag determinált kasztosodás káros örökségén.

Nagy szerepe volt a társaságnak a kétféle – a praxisra orientált és az úgymond „tudományos” – pedagógiai gondolkodásmód egymáshoz közelítésében, az ebből fakadó nézetkülönbségek szakmai viták keretében történő tisztázásában, az elmélet és a gyakorlat kölcsönösségének és elválaszthatatlanságának felismertetésében. A praxis iránti megkülönböztetett figyelem – más tudományterületek fejlődésével és a kortársi tapasztalatokkal összhangban – azt jelezte, hogy a tudomány, így a neveléstudomány is, „leszállt” az egyetemi katedrákról és – bizonyos értelemben – „termelőerővé”, a mindennapi gyakorlatot alakító tényezővé vált.

Ennek a szemléletmódnak a gyakorlatias érvényesülését jelentette a közoktatási rendszer egészét átfogó fejlesztési javaslatok kimunkálása és a nevelői társadalom összefogásának, mozgósításának szándéka a kitűzött célok megvalósítása érdekében.

A kiegyezés óta eltelt negyedszázad sikeres oktatási reformjai az évek múltán nyilvánvalóan felülvizsgálatra, korrekcióra és továbbfejlesztésre szorultak. A 19. század utolsó évtizedének nagy szakmai-oktatáspolitikai kihívása volt e reformok – tapasztalatokra is alapozott – reformja, ami *kihívások* sorát jelentette a nagy tervekkel színre lépő *Magyar Paedagogiai Társaság* számára, amelynek tevékenységét kezdettől fogva nagyfokú nyitottság, érzékenység és konstruktív kritikai attitűd jellemezte.

Az egyik ezek közül a *népoktatás jövőjét* érintette. Az 1880-as években ugyanis erőteljes törekvések mutatkoztak a tankötelezettség időtartamának korlátozására, a hatosztályos elemi népiskola redukációjára. E próbálkozások mögött különböző társadalmi csoportok, elsősorban a világi és egyházi nagybirtokosok érdekei húzódtak meg. A négy évfolyamos elemi iskola

tervezetének elutasításában jelentős szerepet vállalt – az *Országos Közoktatási Tanács* mellett – a *Magyar Paedagogiai Társaság* is. Ugyancsak ezekben az években került napirendre az egységes és általános – nyolcosztályos – népiskola közvéleményt megosztó elképzelése, amivel kapcsolatban súlyos szakmai és politikai érvek ütköztek egymással. A nyolcosztályos népiskolára vonatkozó konkrét elképzelések – a neveléstudomány szakembereinek közreműködésével – a 20. század első évtizedeiben kristályosodtak ki.

Komoly szakmai kihívást jelentett a Társaság számára is a *középfokú oktatás jövője*: a kétosztatú – humán és reál jellegű – középiskola ellenében körvonalazódó egységes középiskola gondolata, amellyel kapcsolatban a szakmai, elsősorban tantervi kérdéseken túlmenően súlyos társadalmi–politikai feszültségek is felszínre kerültek. Szakmai állásfoglalást követelt a *tanítóképzés fejlesztésének* megoldási módja, az öt vagy hat évfolyamosra bővítendő középfokú képzés, illetve a középiskolai tanulmányokra, érettségi vizsgára alapozott – két évfolyamos – akadémiai képzés alternatívája. Viták tárgyát képezte a *középiskolai tanárképzés* is: a szaktudományos képzés egyoldalúságával szemben a gyakorlatiasság igénye, a pedagógiai–szakmódszertani képzés fejlesztésének szükségessége állt.

A *Magyar Paedagogiai Társaság* előtt álló kihívások sorát a magyar *neveléstudomány* helyzetével és jövőjével kapcsolatos vitakérdések említésével zárhatjuk. Ilyen volt például a szakmai–tudományos látókör tágításának az igénye, a korábbi, egyoldalú német orientációval szemben a szélesebb körű nemzetközi tapasztalatok, a különböző új pedagógiai irányzatok (herbartizmus, reformpedagógiák) el- és befogadásának szükségessége és – nem utolsó sorban – a programban is hangsúlyozott feladat: a neveléstudomány és az iskolai gyakorlat kölcsönösségének, szintézisének az elősegítése.»

Az *MPT* történelmi küldetésének, értelmiségformáló szerepének megítélésében e fenti hagyatékhoz való viszonyulás-viszonyítás jelentheti a zsinórmértéket.

Ezt példázza a 125 éves történet néhány, elsősorban az *MPT* által kezdeményezett nevelésügyi kongresszusokhoz kapcsolódó, kiemelkedő mozzanatának a felidézése is.»

Az *MPT* két világháború közötti tevékenysége – a korszak államosítási törekvései ellenére – a magyar kultúrfölény hamis illúziójával, a befelé fordulással szemben a nyitottság, a sok szempontú nemzetközi tájékozódás és kapcsolatépítés igényét tükrözte.

A Társaság 1967-es újjászervezése szerepvállalás volt az új gazdasági mechanizmus nyomán megélni szellemi-tudományos életben; az oktatásügy helyzetének feltárásában és a megoldáskeresésben való részvállalást jelentett. Ennek egyenes folytatása az 1970-es *V. Nevelésügyi Kongresszus* programja, amely – az 1970-es évek elején bekövetkezett baloldali oktatáspolitikai fordulat ellenében – az útkereső reformpróbálkozások és a pedagógiai újító törekvések szervezésére irányult, egy minőségelvű tömegmozgalom, a szakosztályi-tagozati munka táguló, sok száz pedagógust mozgósító keretei között.

Az 1991-es megújulás a megkésett és halaszthatatlan változásoknak a szakmai és társadalmi igényét tükrözte. Ez az aktivitás és tenni akarás jutott kifejezésre az 1993-as *VI. Nevelésügyi Kongresszus* programjában is.

A 2008-as *VII. Nevelésügyi Kongresszus* a nyitott és – a hektikusan váltakozó oktatáspolitikák következtében – mindmáig megválaszolatlan kérdések kongresszusa, a Társaság jelenkori szerepének és tevékenységének kritikus és önkritikus újragondolása volt, amelynek tanulságai hatványozottan érvényesek napjainkban.

A társaságtörténet itt felvázolt folytonossága igazolja az Alapszabály ma is érvényes szellemiségét: a szakmai-társadalmi összefogás szükségességét, a tudományosság és a pedagógiai gyakorlat talaján álló tudatos cselekvés egységének mindenkori érvényességét és a szakmai bezárkózással szemben a társadalmi és oktatáspolitikai problémák iránti nyitottság igényét. Mindazt, ami a pedagógushivatás és az értelmiségi lét attribútumaként meghatározta és meghatározza a *Magyar Pedagógiai Társaság* „történelmi küldetésének” lényegét.

Jegyzetek

1. A történeti tájékozódás elsődleges forrását az *MPT*-nek a szakmai folyóiratokban, elsősorban a *Magyar Paedagogia* (1892-1950), illetve – főképpen az 1973-as együttműködési megállapodást követően – a *Pedagógiai Szemle* hasábjain megjelent beszámolóit, az éves jelentések és az évfordulós visszatekintések jelentik. Az erre vonatkozó utalásokat lásd: *Mészáros (1992/a): 55-56.o.* A kismonográfiai terjedelmű jubileumi előadás áttekintette az „MPT évszázadát”, alapvetés és iránymutatás a további kutatások számára. Az 1967-es újjáalakulást megelőzően *Zibolen Endre (1965)* és *Pásztor József (1965)* írásai jelezték a szakmai-történeti érdeklődés megélénkülését. *Mészáros István* centenáriumi előadását *Lányi Andrásné (1992)* korrefereátuma és *Zibolen Endre (1992)* visszaemlékezése egészítette ki. – Az MPT-történeti kutatások időszerűségéről lásd: *Kelemen (2015)*.
2. A megalakulás körülményeire, eseményeire vonatkozóan lásd: *Mészáros (1992/a): 4-10.o.*
3. *Klamarik János (1832-1898)*: gimnáziumi tanár, tankerületi főigazgató, a *Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium* középiskolai főosztályának vezetője (1883-1897). – *Szuppán [Suppan, Szuppan] Vilmos (1854-1933)* tanár, iskolaigazgató; a leány-középiskolai képzés és a szakoktatás szakértője.
4. Idézi: *Mészáros (1992/a): 5.o.* – A társasági élet folytonosságára utal az 1967-es (újjá)alakuló közgyűlésen elfogadott működési szabályzat hasonló tartalmú kitétele is, miszerint a Társaság célja, hogy „a szocialista nevelés ügyét, a neveléstudomány fejlődését társadalmi úton előrevigye, a tudomány fejlődésének eredményeit közkinccsé tegye, növelje az iskola és a társadalom nevelő tevékenységének tudományosságát, hatékonyságát. Idézi: *Mészáros (1992/a): 39.o.* – Az elvi különbségek ellenére mindkét program nyomatékosan hangsúlyozza az elmélet és gyakorlat szoros kapcsolatának szükségességét.
5. *Heinrich Gusztáv (1845-1922)*: irodalomtörténész, egyetemi tanár; az *Országos Közoktatási Tanács* alelnöke (1891-1894), a *Magyar Paedagogiai Társaság* elnöke (1892-1904), majd főtítkára (1905-1920).
6. A *Magyar Paedagogia* az *MPT* (1892-1946), majd – 1961-től *Magyar Pedagógia* címmel – az *MTA Pedagógiai Bizottságának* folyóirata. Első szerkesztője – 1892-1895 – *Csengeri János (1856-1945)* volt. – Lásd: *Mészáros (1992/a): 8-9. o., (1992/b), tovább Szabolcs É. (2000)*.
7. *Mészáros (1992/a): 9-10.o.*
8. Uo.: 10-12.o., továbbá: *Felkai (1971); Kelemen (2007), (2008)*
9. *Mészáros (1992/a); Kelemen (2015)*
10. Lásd: *Magyar Történelmi Társulat (1867), Magyar Mérnökegyesület (1867), Régészeti és Embertani Társulat (1876), Magyar Jogászegylet (1879), Magyar Néprajzi Társulat*. Ebbe a sorba illeszkedik – az MPT előzményeként – a kérészéletű *Paedagogiai Társaság* is, amelynek hivatalos közlönye a *Magyar Tanügy* volt (1877-1882). – A korszak tudományos folyóiratait közül a *Századokat* (1867), a *Természettudományi Közönyt* (1869), az új *Budapesti Szemlét* (1873) és az *Egyetemes Philológiai Közönyt* (1877) említhetjük. – A korszakban alapított tudományos intézmények közül megemlíthetjük a *Földtani Intézetet* (1869), az *Országos Meteorológiai és*

Földmágnesség Intézetet (1880), az *Országos Chemiai Intézet és Központi Vegyészeti Állomást* (1881), valamint a *Bakteriológiai Intézetet* (1889).

11. *Németh* (2002): 252.o.
12. A téma szakirodalmából lásd: *Katus* (1979); *Hanák* (1978); *Huszár* (1978); *Vörös* (1975); *Kövér* (1998); *Mazsu* (2012)
13. A korabeli összeírásokon alapuló statisztikák változó és ellentmondásos, nehezen összevethető adatokat és definíciókat tartalmaznak. Az 1848-as választójogi törvény taxative sorolja fel az értelmiségi munkaköröket; az 1870-től tízévente közreadott népszámlálási statisztikákban pedig mind a meghatározást, mind annak tartalmát, azaz az adatokat és azok értelmezhetőségét illetően is számos következtetlenséget tapasztalhatunk. Ezek a dilemmák és értelmezési problémák a jelenkori kutatásokban, így a hivatkozott szakirodalomban is tükröződnek. – Lásd: 12. sz. jegyzet; közelebbről: *Huszár* (1978), *Kövér* (1998), illetve *Mazsu* (2012) 92-97., 98-116.o.
14. *Mazsu* (2012): 92-97., 98-116.o. – idézet: 95.o.
15. Lásd: 12. sz. jegyzet, továbbá: *Szabolcs O.* (1967), (1968)
16. A hierarchikus viszonyokat és társadalmi különbségeket – a tisztelt úrtól a tekintetes és nagyságos úrig terjedő skálán – a korabeli titulusok, valamint a közalkalmazotti bértáblázatok fizetési fokozatai és bértételei is tükrözik. Lásd: *Kövér* (1998), *Mazsu* (2012): 130-188.o.
17. A fejezet elkészítésekor saját korábbi munkáimra, elsősorban az *Új Pedagógiai Szemle* 2016. évi 1-2. számában megjelent tanulmányomra támaszkodtam. Felsorolásukat a témakör további felhasznált irodalmával együtt lásd az irodalomjegyzékben.
18. Közismert példákra utalhatunk a korabeli természettudományos – fizikai, kémiai, geológiai stb. – kutatási eredmények gyakorlati, technológiai alkalmazására vonatkozóan – *Jedlik Ányostól, Eötvös Lorántól kezdve Bánki Donátig, a Déri-Bláthy-Zipernovszky hármasig, vagy Lengyel Bélától Wartha Vincéig.*
19. A *Társaság* 1892. január 5-én tartott alakuló nagygyűlésén *Fináczy Ernő* „Külföldi középiskolai mozgalmak 1890- és 1891-ben” címmel tartott felolvasást. Az 1892. szeptemberi felolvasósülésen ismertették *Felméri Lajos* székfoglalóját („Egyetemszervezés és felsőoktatás Franciaországban”). A *Magyar Paedagogia* rendszeresen közölt külföldi híreket. A nemzetközi kapcsolatépítés és –tartás a két világháború közötti időszakban is erőssége volt az MPT-nek (*Ferrière, Montessorri* meghívása, *Claparède, Kerschensteiner, Spranger* és mások tiszteleti taggá választása). – Lásd: *Mészáros* (1992/a): 7-8., 13., 22-23.o.
20. Erről részletesebben: *Kelemen* (2015) – A nevelésügyi kongresszusokra vonatkozóan lásd: 8. sz. jegyzet.

Szubjektív portrék és búcsúszavak

Száműzetésben....

Zibolen Endre 1914-ben született, édesapja pedagógus, gimnáziumi iskolaigazgató volt. Fia, Endre az Eötvös Kollégiumban szerzett középiskolai tanári oklevelet, majd losonci, pestszentlőrinci tanárkodás után az Országos Közoktatási Tanácshoz került. A Szovjetunióban töltött rövid fogság után 1945-ben a Magyar Testnevelési Főiskola tanára volt, majd a Pedagógiai Tudományos Intézet osztályvezetőjének, később igazgatóhelyettesének nevezték ki. A fentiek alapján egyértelmű, hogy Zibolen Endre az 1956 előtti hazai neveléstudomány egyik legfelkészültebb tudós szakembere volt. Így természetes, hogy 1956. október elején részt vett a Balatonfüredi Pedagógiai Konferencián,

ahol őt kérték fel a neveléstudomány 1945 utáni alakulásának értékelésére. E bonyolult feladathoz, megfelelő források nélkül, mindössze egy éjszaka állt rendelkezésére. (Csak zárójelben jegyezzük meg, hogy később is mindig éjszaka dolgozott.)

A Konferenciáról kiadott jegyzőkönyvből egyértelműen megállapítható, hogy a szélsőségektől amúgy is mentes, differenciált, árnyalt megfogalmazásokra mindig törekedő Zibolen értékelése, elemzése mindenben visszafogott, tárgyilagos, a személyes vádaskodást messze elkerülő volt. Ezek után még részt vett a Petőfi Kör vitáján, de magatartására itt is a mértéktartás, kiegyensúlyozottság volt jellemző.

Ebben az időszakban Ravasz János közvetítésével ismertem meg őt. Javaslatára vállaltam el a „Keleti – Baranyai”, *A magyar nevelésügyi folyóiratok bibliográfiája* című munka folytatását. Bár kisebb tudományos publikációim már megjelentek, ez a munka jelentős állomása volt tudományos életemnek. Majdnem biztos, hogy e munka nyomán kerültem 1959-ben mellékállásban az Országos Pedagógiai Könyvtárba, majd 1960-ban főállásban a Pedagógiai Tudományos Intézetbe. A pontos idejét nem tudom, de Zibolen Endrét ekkor távolították el a Pedagógiai Tudományos Intézetből, s helyezték az Országos Pedagógiai Könyvtárba. Erre így emlékezett vissza 1988-ban:

„A könyvtárba kerülésem szakítást jelentett eddigi munkámmal. Ez egyértelmű kitérő volt, mégis sokat profitáltam belőle. Ez részben annak a szerencsés körülménynek köszönhető, hogy egyrészt eleget tettem a Tankönyvkiadó Pestalozzi felkérésének, másrészt végre alaposan utána tudtam nézni néhány dolognak a könyvtárban, ami már régen foglalkoztatott.”

Zibolen Endre tehát harminc évvel később sem tekintette személyes, vagy szakmai élettragédiának a könyvtári munkát. A fenti visszaemlékezést így folytatta:

„...a könyvtárban töltött fél évtized komoly gyarapodást jelentett, mert életemben először és utoljára kaptam feladatot hivatali munkám gyanánt, amelyik valamilyen formában közvetlenül szolgált a neveléstudományi kutatásokat: megindítottam a kurrens pedagógiai bibliográfiai sorozatot. A Magyar Pedagógiai Irodalom címen 1959-től meginduló sorozat teljességre törekedett, a szaklapoktól kezdve a hetilapokig mindent időben követett. Nem sok ilyen volt akkor a külföldi piacon sem, máig sincs. Minden pedagógiai tárgyú írást feldolgoztunk, és az eredményt olcsó sokszorosító eljárással kinyomtattuk. Ilyen ma sincs, mert 1963-ban megváltam a könyvtártól, és Valér Magdi, addigi főnököm még hét évig folytatta ezt a munkát, amelybe mindvégig engem is bevont, én öntevékenyen lektoráltam az elkészült kiadványok anyagát...”

A büntetésben lévő Zibolen Endre, tehát az új helyen is alkotott, sőt Kovács Máténak, a könyvtártudományi tanszék vezetőjének felkérésére e témakörben egy speciálkollégiumot is vezetett.

Zibolen Endre könyvtári száműzetésének még egy jelentős eredménye, tudományos haszna volt, hogy az ETO 37-es fejezetét ő dolgozta ki, olyan sikeresen, hogy az 1960-as évek elején a 37-es számszám revíziója alkalmával Amszterdamban tartott konferencián az iskolatípusok szakozásának módosítását a magyar küldöttség javaslata alapján fogadták el és vezették be nemzetközi érvénnyel. Ezt a tervezetet Zibolen Endre készítette el.

A fentiek alapján visszatérhetünk a fő kérdésre: az alapvetően politikai büntetésként kapott könyvtári állás mennyire volt tekinthető büntetésnek? A kérdésre nehéz egyértelmű választ adni. Leegyszerűsítve azt is mondhatnánk, hogy Zibolen Endre itt is „feltalálta” magát. De meggyőződésem, hogy a dolog mégsem ilyen egyszerű.

A könyvtári beosztás nyilvánvalóan fizetésének csökkenésével járt. Csökkent fizetését a *Köznevelés* és a *Család és Iskola* című folyóiratokba elhelyezett nem tudományos igényű kisebb írások honoráriumával egészítette ki. Elmondása szerint ezt a munkát is mindig éjszaka végezte.

Zibolen Endre pozitív személyiségéből fakad, hogy a különböző kisebb nagyobb mellőzések nem törték meg. Bizonyára segített ebben, hogy baráti-szakmai kapcsolatot alakított ki a *Köznevelés* szerkesztőivel, és munkaköréből adódóan a könyvtárba megforduló fiatal kutatóknak adott tanácsadása részben pótolhatta a szakmai kapcsolatait. Tény azonban az, hogy ebben a korszakban a Pestalozzi köteten kívül nagyobb tudományos írása nem jelent meg, kandidátusi disszertációját nem adták ki.

Mindezekon túltette magát, s meggyőződés, hogy mint annyi minden mást, legbelső rétegében ezt is bölcsen dolgozta fel. Humora, bölcs iróniája közismert volt. Nem keseredett meg. Kapcsolatunk a könyvtári korszaktól kezdve az 1980-as évekig baráti, majd mikor a Felsőoktatási Kutatóközpontban helyetteseként dolgoztam, baráti-szakmai volt. Rendszeres együttlétünk, külföldi utazásaink során soha nem tapasztaltam, hogy a könyvtári „száműzetés” megviselte volna.

A fentiek ellenére a könyvtári száműzetés idején „másodosztályú” állampolgár volt. Ezzel kapcsolatban két élményem van. Amikor én a Pedagógiai Tudományos Intézetben dolgoztam a Minisztérium 5. emeletén, ő pedig a könyvtárban a földszinten, naponta meglátogattam. Egy idő után azonban kérte, hogy inkább házon kívül találkozzunk, mert a vele való együttlét nem tesz jót az én szakmai jövőmnek. A másik epizód, ami azért jelzi az akkori állapotokat, hogy Amszterdamban elfogadták ugyan szakmai javaslatát, de a felesége által szervezett három napos szlovákiai osztálykiránduláson való részvételét nem javasolták. „Korai még”, mondta az akkori főnöke.

Reflexióm csak egy adalék Katsányi Sándor írásához. Nem tudjuk felmérni, hogy mit jelentett az 1956 utáni megtorlás, mely halált, börtönt, állásvesztést vagy csak könyvtári száműzetést „hozott”. A különbségek nyilvánvalóan óriásiak. Rossz esetben a könyvtár csak egy szakmai életút végét jelentette, jobb esetben, mint Zibolen Endréében, néhány éves szakmai „kirándulást”.

Igaz, hogy ebben a szerencsés helyzetben alkotott, nem tört meg, azt azonban nehezen lehet mérni, hogy mit jelentett volna, ha a viszonylag szerencsés szakmai kitérő helyett tudásának, képességének megfelelően folyamatosan hozzájárulhatott volna a hazai neveléstudomány fejlődéséhez.

Mindezt nem tudjuk, ennek feltárása a hazai értelmiségkutatás történetének egy értékes fejezete lehetne. (J. L.)

A diri

A veszprémi Batsányi János Népi Kollégium igazgatója megalakulásától csaknem a feloszlásáig **Szokolszky István** volt. Középtermetű, szemüveges, haja apró hullámos, hegyes orrú. Gyakran volt náthás...

Szokolszky István nevelő volt. Kiváló nevelő. Minden porcikájában az. Külső megjelenése is hivatását szolgálta, egyszerűen öltözködött; nyár kivételével nyakkendőt hordott és mindig begombolt zakóban járt. Ő maga volt az összefogottság és a rend. Lomposan járó, külsőre magára nem adó pedagógus lehet jó tanár, de jó nevelő soha. Én ezt vallom ma is. Nem emlékszem esetre, hogy valaha közülünk bárkivel is ordított volna. Olyanra sem, hogy valakit kiküldött volna az irodájából, hogy most nem érek rá. Egyébként szilencium, tanulási idő alatt legtöbbször bent írt, jegyzetelt a nagy tanulóban velünk együtt. Az észrevétlensége: ez is egyik igen jellemző tulajdonsága. Hasonlóan egy jó filmrendezőhöz, TV riporterhez, soha nem állította magát középpontba, de tudjuk, nélkülük ritkán születhetnek maradandó művek.

A pedagógus műve a legkényesebb portéka, az ember. Formálni, gyúrni maradandó művet; nyíltszívű, művelt embert alkotni: ez volt élete értelme. Szedegetem, kapirgálom emlékeim redőiben a róla megmaradt villanásnyi képeket, egy-egy mosolyát, s a kissé suta lépteit, velünk táncolva a csürdöngölőt... Íme, még egy jó tulajdonsága, amely nélkül jó népi

kollégiumi vezetőt nem tudok elképzelni: engedte dolgozni a népi kollégium diákvezetőit, az önkormányzat vezetőit, a kollégiumi titkár Tatai Zolit, a gazdasági felelős Szabó Pistát, a kultúros Bali Gyurkát, a sportfelelőst, a hórihorgas, zörgő csontú Tóth Pistát, a szövetkezeti elnököket.

Pedagógiai példaképének Makarenkót tartotta. Sok volt az azonosság a népi kollégiumi vezetők és a nagy szovjet pedagógus munkájában. Azok a nevetlenek, ott a 20-as évek közepén sokban hasonlítottak ránk, a 40-es évek közepének, végének nevetlenjeire. Háború utáni nemzedék voltunk mi is, ők is. Ők talán valamivel koszosabbak, tetvesebbek, mint mi, habár ezt is ki tudja. Sok dicsekedni valónk nekünk sem volt. Tetveim nekem is voltak, a tési iskolában Mazák Lizától, a kis copfos padtársamtól kaptam ingyen és bérmentve. De hát erről is ki tehetett? Én azt hiszem legkevésbé mi, gyerekek. A Batsányiban az egész idő alatt egy társunknak voltak tetvei. Nullás gép martaléka lett szegény barátunk szép, göndör szőke haja. Pedig a népi kollégista már hetente fürdött, hiszen külön fürdőszobánk is volt az emeleten. Mondjam azt, hogy ott láttam életemben először fürdőszobát? De hát ilyenről beszélni manapság már unalmas dolog, mi több, nem is illik. Az egyébként is olyan régen volt, el kell felejtetni. Én pedig azt kérdezem: illik-e, szabad-e ezt elfelejtenem? ...

Ömlene, ömlene a szó, az emlékezés, és ezek a szavak mindenek előtt a hála szavai, az egykoron a legapróbb kollégistáé, akit szárnyai alá vett ez a fészek-meleg közösség és emberszámba vett közöttük az az ember, aki az első volt az egyenlők között: a Direktor. (K. T.)

In memoriam Kotnyek István

2009-ben 69 éves korában a Zala Megyei Pedagógiai Intézet nyugalmazott igazgatójaként hunyt el Kotnyek István tanár, a neveléstudomány doktora, a Magyar Pedagógiai Társaság Zala Megyei Tagozata, a Neveléstörténeti Szakosztály elnöke, konferenciák, rendezvények szervezője, városa (Nagykanizsa) díszpolgára és lelkes kertbarát.

Főbb művei: „**Az óvodai nevelés története Zala megyében**”, „**Az alsófokú oktatás története 1918-ig Zala megyében**”. 1976-ban kitüntetést kapott Európa első cigánykollégiumának (Csapi) létrehozásáért. Az MTA Neveléstörténeti Albizottságának és az MTA Pécsi Akadémiai Bizottsága Pedagógiai, Pszichológiai, Szociológiai Szakbizottságának tagja. 1966-tól tanulmányi felügyelő.

1987-ben Zalaegerszegen az MPT iskolatörténeti vándorgyűlésén ismertem meg Istvánt. A komoly tudományos előadások után István egy kedves, humoros, vidám vendéglátó kollégává változott, aki saját termelésű finom boraival, gyümölcszeivel kínált bennünket.

Szeretett és tisztelt professzorunk Dr. Bajkó Mátyás kedvenc dalát is elénekeltük: „Meggötöm lovamat, piros almához...” (B. P. J.)

In Memoriam Bajkó Mátyás

74 éves korában hunyt el 1999-ben Bajkó Mátyás címzetes egyetemi tanár, a neveléstudomány doktora, kandidátus, 1991-től az Akadémia doktora.

A Professzor Székelyföldön, Gyergyóban, Ditrón született. Első fontosabb munkáit a székelyföldi magyar népmesék világáról írta. Ezt követően az egész életét meghatározó központi kutatási témája a református kollégiumok magyarországi és erdélyi történetének a kutatása volt, a felvilágosodás és a reformkor idején. A protestáns iskolák pedagógiai kultúrája, szellemisége, a „iskolakultúra” foglalkoztatta. Kutatásainak eredménye gazdag publikációs tevékenysége lett. Több mint 170 közlemény, 5 kötet, és az általa alapított és főszerkesztett Erdélyi Tükörben jelentek meg irodalmi ihletésű írásai. A tőle származó „iskolakultúra”, mint az „összehasonlító pedagógia” szakmai, tudományos jellegéről kezdeményezett eszmecsereben nemzetközi résztvevők is felsorakoztak. Szakmai

kapcsolatok fűzték jénai, rostocki és lublini neveléstörténész kollégáihoz, meghívták németországi, svájci, belgiumi, angliai konferenciákra.

Fontosabb munkái: Kerekes Ferenc felsőoktatási szisztémája (1957), Nemzeti nevelésügyünk a reformkorban (1969), Kollégiumi iskolakultúránk a felvilágosodás idején és a reformkorban (1976), Luther és a protestáns iskolakultúra (1983), Kálvin és a református iskolakultúra (1986). A magyarországi és az erdélyi református kollégiumok 1777 és 1848 között (1992).

Szakmai munkásságában meghatározó helyet foglalt el a Magyar Pedagógiai Társaság Neveléstörténeti Szakosztálya, titkára és alelnöke is volt. A Magyar Comenius Társaság elnökségi tagja és alelnöke is volt. A Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Bizottsága Neveléstörténeti Albizottsága és a Debreceni Akadémiai Bizottság Pedagógiai Munkabizottságának állandó tagja, ez utóbbinak két ciklusban elnöke is volt. 1989-től az Erdélyi Szövetség alelnöke, és a Hajdú-Bihar megyei Neveléstörténeti Egyesületnek tagja. A Karácsony Sándor Pedagógiai Egyesület alapító tagja volt, és a Magyar Írószövetségnek is tagja. Bajkó Mátyás tanár úrral kisebb, nagyobb alkotói körökben találkoztunk tanári szobájában. Sokszor annyian voltunk, hogy csak állva fértünk el. Sokan vagyunk, akik az ő témavezetése mellett szereztünk egyetemi doktori, vagy kandidátusi fokozatot.

Az egykori hálás tanítványok nevében emlékezem a feledhetetlen Bajkó professzor úrra, aki derűs, kedves személyiségével, segítő kritikájával érlelte tudományos kutatásaink gyümölcsét, segítette szárnypróbálgatásunkat. Dr. Bajkó Mátyás munkássága mindannyiunk számára példaértékű, tiszteletet parancsoló. (B. P. J.)

Emlékezés Gárdonyi Lajosra

A Fejér vármegyei Igaron született 1913-ban, és tanítói, majd tanári oklevelet szerzett. Rövid ideig Gárdonyban, majd Csupakon tanított, s ez utóbbi iskolájában igazgatóként, vezető szakfelügyelőként is dolgozott. Széles körű szakmai és emberi kvalitásai alapján meggyeszte elismert, népszerű pedagógiai közéleti személyiség volt, aki előadásaiival, írásaiival, szervező munkájával érdemelte ki, hogy alapítója és első igazgatója lett a Veszprém Megyei Továbbképzési és Nevelési Tanácsadónak. (a későbbi Veszprém Megyei Pedagógiai Intézetnek).

Munkájával az ország legsikeresebb megyei szakmai szervezetét hozta létre. Ez olyan műhelyként működött, amelyben a pedagógusok, a szakfelügyelők, az intézményvezetők és a pedagógiai civil szervezetek lehetőséget kaptak az alkotó munka végzésére. Itt Fonay Tiborral és számos más, az akkori szakmai közéletben vezető szerepű pedagógussal kialakította azt a bázist, amely évtizedeken át meghatározó központja lett a továbbképzéseknek. Vezetői munkássága által a megye pedagógusai élen jártak a szakmai innovációban, az alternatív programok kidolgozásában és az ilyen típusú iskolák létrehozásában.

Ennek a munkának a támogatója és terepei voltak a Megyei Pedagógiai Híradó (később: MP Körkép) című folyóirat és ennek kiskönyvtár sorozata. Általuk és mellettük kialakult egy olyan igényes szerzői kör, amelynek a tagjai országos folyóiratokban, könyvekben publikálták azokat a tapasztalatokat, kísérleti eredményeket, amelyeknek inspirálója a Gárdonyi Lajos által vezetett intézet volt.

Munkásságára 2020-ban a megyei tagozat és a megyei neveléstörténeti társaság emléktábla avatásával és *A pedagógia jeles személyiségei Veszprém megyében* című sorozatban megjelenő kötettel fog emlékezni. (T. J.)

Emlékezés Fonay Tiborra (1911-1999)

Veszprém megye pedagógiai közéletének emblematikus személyisége volt, aki a Somogy vármegyei Fonyódon született 1911-ben és aktív munkásságának időszakában, s élete

végéig a Balaton-felvidéki Káli-medence két községében (Kővágóörsön, majd Révfülöpön) talált otthonra. Ez utóbbiból ingázott munkahelyeire (Tapolca, Veszprém), s még távolabbra a köz, a pedagógia érdekében a Dunántúl számos településére előadások tartására, tanfolyamok vezetésére, konferenciákra, s több mint másfél évtizeden át Budapestre a pedagógiai társaság üléseire.

Végzettsége szerint tanító és tanár volt, munkája azonban (a kezdeti éveken túl) nem az iskolai osztálytermekhez, hanem hivatása triptichonjához kapcsolódott: pedagógiai vezetőként dolgozott, több pedagógus szervezet tisztségviselőjeként végzett munkája, valamint szakmai közéleti írásai jelentették számára az élete kiteljesedését.

1967-ben alapító tagja volt a pedagógiai társaságnak és a vidéki tagságot és szervezeteket képviselő titkár lett. Az ő javaslatára alakultak meg a megyei tagozatok, amelyek ma is egyik pillérét jelentik a társaság életének. 1969-ben alakult meg a társaság Veszprém megyei tagozata, amelynek elnökeként dolgozott másfél évtizeden át. 1990-ben egyik alapítója és első elnöke volt a Veszprém Megyei Neveléstörténeti Társaságnak.

Publikációs munkássága: több száz közéleti és szakmai cikk, tanulmány, valamint húsznál több kötet, közöttük azok, amelyek az életútját mutatják be. A megyei tagozat és a megyei neveléstörténeti társaság 2019-ben emléktábla állításával és a munkásságának kötetbe szerkesztett közreadásával emlékezik majd rá. (T. J.)

Emlékeim Lénárd Ferenc professzor úrról

Sokaknak rossz véleménye van az egykori Országos Pedagógiai Intézetről, az OPI-ről. Nekem nincs, sőt sokat köszönhetek az ott dolgozó munkatársaknak, akiktől több segítséget kaptam. Közülük, most csak hármat említek: Bori Istvánt, Kiss Árpádot és Lénárd Ferencet. Az első kettőnek hálás tanítványa voltam a híres Budai Tanítóképzőben, utóbbinak már felnőttként lehettem tanítványa, és atyai jó barátjaként tisztelhettem. Arra is büszke vagyok, hogy a két ajánlóm Kiss Árpád és Lénárd Ferenc volt, amikor felvételemet kértem a megújult Magyar Pedagógiai Társaságba. A Neveléslélektani Szakosztályba Lénárd Ferenc hívott meg, és azóta is tagja vagyok. Emlékeztetek számomra az ottani ülések, ankétok, konferenciák és azok a nagy tekintélyű személyek, akikkel együtt lehettem ott: Rókusfalvy Pál, Fekete József, Balogh László, Benedek András, Horánszky Nándor, Kovács Gábor, Nyirkos Tibor, Tóth Béla, P.Balogh Katalin, Bíró Katalin, Demeter Katalin, Miskolczy Károlyné és a többiek.

Közvetlen munkakapcsolat akkor alakult ki közöttünk, amikor a Pest Megyei Pedagógus Továbbképző munkatársaként részt vettem „*A problémamegoldó gondolkodás fejlesztése*” tantárgyi kísérletek segítségével az alsó tagozatos matematika és a történelem tárgyakban. Ezt követte az a kapcsolat, amikor a megyei pedagógiai intézetek kiadványszerkesztőinek tanácskozásait összehívta 1975-ben Zánkán, majd két évvel később Siófokon. Mindkettőt az OPI, az Országos Oktatástechnikai Intézet (OOK) és a két megye (Veszprém és Somogy) Pedagógiai Intézete szervezte hivatalosan, de a segítséget az ő útmutatásaival adtuk az illetékeseknek programban, szervezésben. Azonos című kiadványban jelentek meg az erről szóló összefoglalók: *Széles utakon (1976 és 1978)*. Sajnos a benne foglaltak nem valósultak meg, hiába szerettük volna. A megyék nem küldték meg egymásnak az előzetes terveiket, a hivatásos kiadókat és a pedagógusképző intézményeket nem keresték meg koordináció céljából. A kétévenkénti tanácskozás terve sem valósult meg.

Megvalósult viszont – a „felettesek” nélkül – az a kezdeményezésünk, hogy a Pest megyei kabinetbe bekérjük baráti levél útján a megyék kiadványait. Ehhez szívesen járult hozzá Meszlényi Miklós igazgató is. „Imrikém ti lesztek a postafiók”- mondta és én bejövök, vagy te elhozod hozzám az összegyűjtött anyagot hétvégeken. Én örömmel vállaltam ezt a szerepet, mint a kiadványok szerkesztésével is megbízott munkatárs, és közösen nekiláttunk

a 20 dosszié megcímzéséhez Bács-Kiskuntól Zaláig és hármat; neki, az OPI-nak, és az OPKM könyvtárának. Sorra érkeztek a 23 példányban küldött anyagok, valóban meg kellett bővítetnünk a Postapalotában lévő 114-es Postahivatalban az 59-es számú fiókot, hogy a megnövekedett küldemények elférjenek benne. Utána el kellett helyezni a 25 dossziéba a 25 anyagot. Ha egyszerre 5 megyéből kaptunk, akkor a 125 anyagot a 25-be.

Mi a Moszkva téren voltunk, ő a közeli Pengő utcában lakott. Volt, amikor a szobám ablakból észrevettem közeledtét, volt, amikor bejött hozzánk a félkör alakú épületünkbe, és mindenkire volt egy kedves mosolya, egy-egy érdeklődő kérdése, biztató mondata. Úgy éreztem, hogy hozzám mindig valamivel több, erre nagyon büszke voltam. Sokszor vele együtt raktuk szét az említettek szerint beérkezett anyagokat, de egyedül is szívesen végeztem, mert nagy meglepetéssel töltött el kezdeményezésünk sikerén.

Így történt ez, egészen a hirtelen bekövetkezett haláláig, 1988 tavaszáig. Munkahelyemen talán kevesebbet, de lakásán többet tudtunk beszélni nem csak a kiadványokról és a Pedagógusok Lapjában sorra megjelenő „*Mindennapok pedagógiája*” című tárcasorozataról, hanem szakmai, társadalmi és egyéni problémáinkról. Ma is hálásan gondolok ezekre az alkalmakra.

Hálásak lehetünk Lénárd Ferencnek, hogy – a sok nagy jelentőségű munkája mellett — meg tudta írni 1973-tól 1979-ig a *Pedagógiai Szemlében* megjelent 60 írását, amiben bemutatta a megyei pedagógiai kiadványokat, köztük kétszer a Pest megyeieket is. Ezekkel nagyra becsülte azoknak a tanítóknak, tanároknak, igazgatóknak, szakfelügyelő kollégáknak tevékenységét, akik tollat mertek ragadni és megírták cikkeiket, pályamunkáikat, egyben biztatást kaptak tőle a további munkáikhoz, hogy gyarapodjanak a „mindennapok pedagógiája” számai.

Lénárd Ferenc nem az elefántcsonttoronyban élő tudós volt, hanem egyben a mindennapi életben jártas, azt elemző, annak megoldására javaslatot tevő gyakorlati ember. Számomra nagy öröm és megtiszteltetés volt, hogy barátjává fogadott. Emlékét megőrzöm és tiszteletben tartom. (Sz. I.)

...”ahogyan a pedagógia beszél az iskolákkal, úgy beszélnek az iskolák tanárai tanítványaikkal.”

Takács Etel legtöbbször tantervpedagógusként, tantervíróként, a pedagógiai tudományok jeles művelőjeként ismerik. A MPT didaktikai szakosztályának titkára azonban elsősorban *nagy hatású pedagógus* volt. Élete végéig *tanított*, leszámítva az OPI-ban töltött éveket, amikor a készülő – a köztudatban csak 78-as tantervként szereplő – dokumentum általános iskolai anyanyelvi részéért vállalt felelősséget. Megadatott neki az, ami keveseknek, az *átadás képessége*.

Azok az általános iskolások, gimnazisták, tanárjelöltek, második-harmadik diplomájukat szerző felnőttek, köztük én is, akik kapcsolatba kerültek vele, egyaránt megtapasztalhatták, hogy *pedagógiai koncepciója* egységes és komplex világvélemény, melynek *középpontjában a gyerek* áll, akit úgy kell elfogadni, amilyen, és úgy kell tanítani, ahogy neki, a tanulónak a legjobb legyen. Minden tanulónak joga van az ismeretszerzéshez, *nekünk pedig nincs jogunk megfosztani őket ettől*.

Tanárként és egyetemi oktatóként kutatóként is következetesen és megalkuvás nélkül képviselte az anyanyelv ügyét. Vallotta, hogy az anyanyelv ismerete, használata nemcsak az anyanyelvi kultúra értékeit teszi hozzáférhetővé a tanuló számára, hanem megnyitja az utat az *általános emberi kultúra értékei* felé is.

Oktató munkája mellett 1950-től folyamatosan publikált. Takács Etel *életmű bibliográfiája* közel másfélszáz tételt tartalmaz: a szerző egyformán színvonalasat alkotott a *tantervelmélet*, a *tantervpedagógia*, a *didaktika*, a *programozott oktatás*, valamint az *anyanyelv* és *nyelvtudomány* vonatkozásában. Munkásságának legfontosabb eleme a

magyar nyelvi tankönyvcsalád az általános iskola felső tagozata számára, amelynek átdolgozott változatából még a szabad tankönyvválasztás végéig, 2014-ig is több mint 100 általános iskolában tanítottak. A nagyközönség számára készült legnépszerűbb kézikönyve, a Rácz Endrével közösen írt *Kis magyar nyelvtan* 13 kiadást ért meg.

Szellemi örökségét a barátai és tanítványai által létrehozott Takács Etel Pedagógiai Alapítvány (TEPA) gondozza, amely tehetséges fiatal tanároknak és hátrányos helyzetű iskoláknak nyújt támogatást 1994 óta. 2014-ben létrehoztuk a Takács Etel-díjat, amely annak a pedagógusnak adományozható, aki a névadó szellemiségéhez és munkásságához méltó szakmai teljesítményt ért el.

Büszke vagyok arra, hogy a kuratórium tagjaként ezt a munkát -- mint volt tanítványa, kollégája és barátja -- a kezdetektől fogva segíthetem. (A. SZ. K.)

Egy fénykép 1967-ből. Majzik Lászlóné jegyzetfüzetei

Emlékezetemben őrzök egy fényképet Majzik Lászlónéről, mindannyiunk Katijáról, Kati nénijéről, amint ott ül a Magyar Pedagógiai Társaság 1967-es újjáalakulásáról döntő értekezleten, szokásos kosztümjében, elegánsan, a rá jellemző komolysággal. Valamelyik, éveken át jegyzetelésre használt határidőnaplójába ír, látszik, hogy a pillanat fontosságát átérzve – mint mindig – jegyzi az elhangzottakat. Sok fontos ilyen pillanat, esemény történéseit rögzítette ezekben a lejárt naptárakban, határidőnaplókban, hogy évek, évtizedek múlva majd elővegye és magnetofon vagy filmfelvétel pontosságával visszaidézhesse, hogy mi is történt ott, akkor, X és Z hogyan vélekedett egy ügyről, egy majdani neveléstörténeti szempontból fontos lépésről. Szerkesztőségi szekrényében ott voltak ezek a feljegyzéseit őrző kopottá lett, sárgult papírú, kissé elmosódott kalligrafikus betűivel tele írott füzetek. A közelében, nyugodtan írhatnám búvkörében, élők, dolgozók sokszor megtapasztalhatták, amint egy-egy beszélgetésben az adott eseményt valaki megemlítette, ő szekrényéhez sietve, kicsit keresgélve elővette az eseményen készült tömör jegyzeteit, s felidézte, hogy mi is történt, sőt ha tehetette megkereste az adott időpillanathoz kötődő stencilt, fénymásolatot, nemritkán vaskos kiadványt. Volt ilyen naplója az 1956 őszeleji emlékezetes balatonfüredi pedagógiai tanácskozásról, de láttam jegyzeteit az ötvenes évek elején készülő legendás alsó tagozatos olvasókönyv-sorozat készítését megelőző kitudja hány értekezletről, kandidátusi védések vitáiról, hetvenes évek eleji OPI Nevelési Terv általa írott változatának vitájáról. Amíg köztünk volt, élő neveléstörténeti kútfőként is tekinthettünk rá.

Ama 1967-es fénykép, a hozzátartozó határidőnapló béli jegyzeteivel, akkor került elő a szerkesztőségi szekrényből, amikor 1997 márciusában a szokásos „szerkesztés közben” címmel futó jegyzetemet írtam a Társaság újjáalakulásának harmincadik évfordulóját köszöntő Új Pedagógiai Szemle számhoz. Kati, amint elolvasta kéziratomat, valahogy elégedetlen volt az általam írottakkal. „*Tudod kicsit lapos, közhelyes, amit írtál*” – mondta. „*Nincs benne a pillanat jelentősége, súlya!*” S a jegyzetekből hosszan felidézte, hogy ki mit mondott az újjáalakuló értekezleten, majd beszélt arról, hogy milyen politikai, szakmapolitikai huzavona előzte meg az újjászerveződést. Lopva jegyzetelni kezdtem, s az eredetileg írott cikkekébe, bizony elcsentem néhány mondatát. Utólag bevallom, nem ez volt az egyetlen ilyen eset. Három évtized távolából pontosan fel tudta idézni, hogy mit mondott Jausz Béla vagy Szarka József, hogy a dogmatikusok, miként „fúrták” ennek az esetleg mást és másként beszélő szervezetnek a létét. Ahogy jegyzeteibe pillantva mesélt, anekdotázott megelevenedtek a három évtizeddel korábbi pillanatok.

Ez a villanásnyi epizód is jelezi, hogy Majzik Katinak fontos volt a Társaság, a Neveléstudományi Szakosztály, amelynek minden bizonnyal egyik motorja volt. Mint ahogyan fontos volt minden olyan közösség, amely teret adott számára a vitára, a véleménynyilvánításra, s nem utolsó sorban a tanításra és persze a tanulásra is. (S. T.)

Járó Dóra

A Magyar Pedagógiai Társaság Gyermek- és Ifjúságvédelmi tagozatának alapító, majd tiszteletbeli elnöke. 1931-ben kitűnő eredménnyel végezte el a tanítóképzőt a Pápai Református Nőnevelő Intézetben, elhelyezkedni nem tudott, így magántanítással foglalkozott. 1933-1936 között külföldön élt. Itthon egy felekezeti napközi otthon nevelőjeként dolgozott és a Szociáldemokrata párt nőbizottságában, valamint a VII. kerületi ifjúsági csoportban tevékenykedett, részt vett a párt által szervezett háborúellenes antifasiszta megmozdulásokban, titkára volt a Nőegyletnek.

Kora ifjúságától kitűnt meggyőző erejű szónoki képességeivel. A felszabadulás után a nőmozgalomban kezdett dolgozni: először a XIV. kerületben MNDSZ titkár, majd budapesti titkár, ezt követően az országos központban volt szociálpolitikai, majd nevelési osztályvezető, végül 1949-ig országos titkár. A Magyar Nők Országos Tanácsának megalakulásától a tagja volt. 1949-53 között az Országos Neveléstudományi Intézet munkatársa, majd a Közoktatási Minisztériumban lett a Nevelésügyi Főosztály, később a Terv Osztály vezetője.

Munka mellett végezte el 1955-ben az ELTE-n a magyar nyelv és irodalom, valamint a pedagógia szakot. 1953-1957 között a Tankönyvkiadó Vállalatnál főszerkesztő, az első színes, Reich Károly által illusztrált ABC könyvek felelőse.

1957-62 között a Művelődésügyi Minisztérium Gyermek- és Ifjúságvédelmi osztályának vezetője, s mint ilyen – a közvetlenül a miniszterelnökséghez tartozó – Gyermek és Ifjúságvédelmi Tanács titkára. A Gyermekvárosok, mindenekelőtt a Fóti Gyermekváros létrehozása állt akkoriban a fókuszban. A közösségi nevelés és Makarenko munkásságának elkötelezett híveként arra törekedett, hogy az árva vagy megfelelő családi háttér nélkül élő gyermekek olyan nevelőotthonokban nevelkedjenek, melyek az intézményes nevelés körülményei között is biztosítani tudják a boldog gyermekkorhoz szükséges otthonosság feltételeit, a biztonságot nyújtó közösséghez tartozást, meleg emberi kapcsolatokat, sokszínű tevékenységet, a megfelelő felkészülést az értékteremtő munkára, az önkormányzatiságot, részvételt az intézmények életének megszervezésében.

1962–70 között az Országos Pedagógiai Intézet nevelési tanszékén főiskolai docensként folytatott a gyermekvédelem szemléletét megalapozó programkészítő és továbbképzési tevékenységet. Különböző intézmények – óvodai, általános iskolai, diákotthoni, nevelőotthoni – nevelési programok kimunkálásában, a megfelelő kiadványok szerkesztésében működött közre. Publikációs munkássága a gyermekvédelem kérdéskörében az intézetek életének megszervezését érintő elméleti és módszertani, s a hazai gyermekvédelem történetét feldolgozó tanulmányok írására és kötetek szerkesztésére irányult. Munkatársával, Gáti Ferencsel elsőként tanították a Gyermekvédelmet, mint felsőoktatási stúdiumot, és készítettek ehhez tananyagként jegyzetet. Egyik kezdeményezője volt annak, hogy Makarenko munkái megjelenjenek magyar nyelven.

Nevét az 1995-ben a csepeli Kvalitás Tehetséggondozó Alapítvány és Sárosi Miklós által létrehozott Járó Dóra Alapítvány őrzi, amely 2001 tavaszán a százéves magyar állami gyermekvédelem tiszteletére Járó Dóra Gyermekvédelmi-díjat alapított. (J. K.)

Emlékezés Drahos Ágostonra

Szerencsés embernek mondhatja magát az, aki az 1950-60-as években a Szlovák Tanítási Nyelvű Óvoda, Általános Iskola és Gimnázium (Tanítóképző) diákja lehetett. E szerencsések egyike vagyok magam is.

Tanáraink nem voltak középszerű emberek! Dr. Loyka Katalin, Dr. Imrecze Zoltán, Takács Nándor, Dr. Nagy Barnabás, Dr. Szabó Lászlóné, Dr. Drahos Ágoston, de folytathatnám a sort, mert számosan voltak, vannak, akik mély nyomot hagytak emlékeinkben. Nem tudtuk

róluk, hogy fáradtak-e, hogy volt-e elegendő pénzük, rendben volt-e az egészségük, de azt igen, hogy szerettek minket, tanítványaikat, s hogy felelősséget éreztek értünk.

Többségünk apró kis falvakból került a budapesti szlovák iskolába, ahol nem volt nehéz felismerni milyen testi-lelki, szellemi táplálékra van szükségünk.

Tanáraink közül most Dr. Drahos Ágoston tanár úrra emlékezünk. Néhányan abban a szerencsében részesültünk, hogy a Szegedi Tanárképző Főiskola Szlovák Tanszékén Dr. Drahos Ágoston tanár úr tanítványai lehettünk. Guszti bácsi – mert magunk között mindig így hívtuk – kifogástalan külsejével, szelíd hangjával, figyelmességével, végtelen türelmével és hatalmas tudásával olyan légkört tudott teremteni, hogy már-már mi is tanárnak éreztük magunkat.

Pedagógiai módszere a puszta megjelenése volt, ő volt „a Dr. Drahos Ágoston”, aki annyit adott magából, amennyit a hallgató befogadott. Hogy mi mindenre terjedt ki a figyelme? Gondja volt arra, hogy tanítási gyakorlatainkon mentorul mindig a legjobb iskolákat, tanárokat kapjuk. Csodálatos műhelyekbe vezetett el bennünket. Jóleső érzés visszaemlékezni a békéscsabai, nagyréti (tanyasi), szarvasi, budapesti szlovák tanítási gyakorlatokra.

De Guszti bácsinak köszönhetjük azt is, hogy az Országos Széchenyi Könyvtár féltett kincseit, kódexeit, krónikáit közelről láthattuk. Tudta melyik templom padlásán, irattárában, könyvtárában kell kutakodnunk, hogy szakdolgozati munkánk hiteles forrásra épüljön. Dolgozatainkat elemezte, jóindulatúan segítette, reálistan értékelte.

Szlovák tanárok sokasága neki köszönheti szakmai sikereit. Dr. Drahos Ágoston egyénisége nyugalmat, derűt, igényességet sugárzott. Pedagógus példaképpé magasodott. Emléke, helye a kiváló pedagógusok panteonjában és a mi szívünkben él tovább.

Áldott legyen az emléke. (K. J.)

Személyes megemlékezés Deák Gáborról

Azok, akik a Berzeviczyhez akár diákként, akár tanárként kötődnek, inkább csak a bizonyítványuk aláírójaként látták a **dr. Deák Gábor** nevet. Mi, akik itt érettségiztünk, és itt dolgozunk vagy dolgoztunk, mindig csak Gábor bácsiként, Gabi bácsiként gondoltunk az igazgatónkra. Így szólítottuk, így beszéltünk róla, felemlégetjük ma is, hogy: „Gábor bácsi idejében bezzeg, Gábor bácsi mit szólt volna hozzá”. Ebben mutatkozott meg a mélyeséges tisztelet a tudás, és a hozzáállás, tanárként, igazgatóként az iskola felé megnyilvánuló szigorúság és elköteleződés iránt.

Tanárként is, igazgatóként is, de nyugdíjba vonulását követően is számtalan tudományos cikket, tanulmányt publikált, folyamatosan szerepelt, előadást tartott, számtalan ötlete volt arra, hogy mit lehetne, kellene feldolgozni, összeállítani az iskola életéről, történetéről. Figyelemmel kísérte iskolánk mindennapjait, mérhetetlen energia és szellemi frissesség áradt belőle mindig. Hogy honnan eredt mindez? Nehéz megmondani, mit adott a háttér, a megélt történelem, mit adtak a tanulmányok, és mit maga a személyiség. Azt el tudom mondani, hogy Gábor bácsi 1919. január 20-án született, azt is fel lehet sorolni, hogy azóta milyen történelmi események szemtanúja volt. El tudom mondani, hol folytatta teológiai és hol bölcsész tanulmányait, hol dolgozott, mivel foglalkozott több mint 120 publikációjában. Elmondható, hány kitüntetést kapott a Pro Urbe, és a Gálffy Ignác díjjal, valamint 2014-ben Miskolc város díszpolgári címével bezárólag. Felsorolhatom, hogy tudott latinul, görögül, héberül, arabul, ismerte az angol, a német, a holland irodalmat, megismerkedett az asszír-babilóni és a sumér nyelvvel, és nyelvvizsgázott románból. Tudom, hogy tanított magyart, történelmet, kémiát, biológiát, üzemgazdaságtant, politikai gazdaságtant, gépírást, kereskedelmi számtant, áruismeretet, testnevelést. De ezek így csak adatok, hiszen nem tudom, melyiket szerette a legjobban, mi kötötte azokhoz a tanárokhoz, helyekhez, ahol tanult, dolgozott, tanított. Az emlékeit én nem ismertem, de tudom, hogy

élvezettel hallgattuk mindig, mikor mesélt a régi időről, és merített emlékezetének végtelen tárházából.

A mi számunkra, az én számomra Gábor bácsi ezt az iskolát jelentette. Nekem ez az iskola vele együtt létezett, és a jövőben is az ő emlékével együtt létezik majd. Ha nem tudok beazonosítani egy fényképet, egy dokumentumot, mindig eszembe jut majd, hogy jó lenne Gábor bácsit megkérdezni, mert ő biztosan tudná. A stílusunk, az iskolához való viszonyunk, a hagyományokhoz való ragaszkodásunk, az intézményért való kiállásunk alapjait tőle kaptuk, hiszen tizenévesen, mikor ide kerültünk, ő volt az igazgatónk.

Még mindig megvan az a levélke, és gondolom nem csak nekem, hanem másoknak is, amelyben arról értesített, hogy felvettek ebbe az iskolába. Fel tudom idézni azt az örömet, amit ez a kis papírdarab kiváltott. Megvannak az ellenőrzőim, melyekbe minden évben bekerültek a szigorú előírások, miszerint este 8 után nyilvános helyen nem tartózkodhattunk, és hogy körömlakk, rúzs, hajfesték használata szigorúan tilos, a szoknyánk pedig nem lehet túl rövid, a fiúk haja túl hosszú. Sok könny pergett ezek miatt akkoriban. De tudomásul vettük, és betartottuk. Mert az iskolának, a tantestületnek, az igazgatónak a véleménye a mi szemünkben is, a szülők szemében is szent volt. Gábor bácsi pedig tekintély volt. Ezt később egy-egy osztálytalálkozón is mindig éreztük. Ő volt az, akit minden találkozáson a legnagyobb tisztelettel fogadtak és hallgattak, akinek tudása, tájékozottsága és határtalan emlékezete előtt minden volt tanítvány fejet hajtott. És akinek a nevével összeforrt ez az iskola.

Így aztán most nem csak búcsúzom, hanem jelentek is. Kedves Gábor bácsi el kell mondanom, hogy igyekszünk. Igyekszünk fenntartani ennek az iskolának a szintjét, az elvárásait, azokat az értékeket, amelyeket még középiskolásként megtanultunk tanórákon, vagy az igazgatói irodában. Igyekszünk, még akkor is, ha tudjuk, hogy reményünk sincs arra, hogy olyan sokféle területen tudjunk eredményeket felmutatni, mint elődeink. Igyekszünk, bár most már nem lesz kihez fordulnunk, ha nem ismerünk fel valakit egy régi tablón, vagy nem emlékszünk a Berzeviczy régi tanáira. Igyekszünk, mert most már a vállunkra került a múlt megőrzésének, az iskola megőrzésének felelőssége. Kedves Gábor bácsi, nyugodjék békével! (B.SZ. Á)

Az elszürkülés ellen

A soproni evangélikus teológián 1942-ben szentelték pappá **Medvegy Antalt**. Miközben segédlelkészként szolgált, a Pázmány Péter Tudományegyetemen 1946-ban magyartörténelem szakon oklevelet szerzett. Kőszegen a Gyurátz Ferenc Evangélikus Gimnáziumban kezdett tanítani. 1947/48-ban az abból levált általános iskola igazgatója volt. 1949-től a Jurisich Miklós Gimnázium tanára, 1952/53-ban igazgatója. 1953-ban Sárvárra ment az oda helyezett tanítóképzővel. A tanítóképző 1955-ben visszaköltözött, ő azonban maradt, és a Tinódi Sebestyén Gimnáziumban kezdett tanítani. 1956-1980-ig, nyugdíjazásáig a gimnázium igazgatója volt.

Jelentős közéleti tevékenységet folytatott. Tagja volt a Pedagógus Szakszervezet Központi Vezetőségének, a TIT megyei elnökségének. Sárváron kezdeményezte a Szépítő Egyesület megalakítását, útjára indította a Diákírók, Diákköltők Találkozóját. Pedagógus íróként, publicistaként megyei és országos lapokban jelentkezett. 1978-ban Apáczai Csere János-díjjal tüntették ki. Egykori iskolája, a sárvári Tinódi Középiskola díjat alapított a nevével. Ő teremtette meg – írja róla a sárvári alma mater iskolatörténete – a vidéki gimnáziumi élet biztos alapjait, melyekre bátran lehetett építkezni eddig is, és lehet a jövőben is. Útjára indította a Diákírók diákköltők találkozóját, amely a későbbiekben országos – sőt, ma már határon túli – találkozóvá nőtte ki magát. Az ő ötlete volt az Öregdiákok Baráti Körének megalakítása, amely biztosítja, hogy diák és iskola kapcsolata az érettségi bizonyítvány megszerzése után sem szakad meg. Pedagógiai írásaiban mindig hangsúlyozta a vidéki

gimnáziumok különleges szerepét, sajátos mivoltát. Igazgatósága alatt több egykori diák vált a tantestület tagjává, ezzel is bizonyítva a hely szellemi kisugárzását.

Írói vénájára – ma így mondanánk: önreflexiós kompetenciáira - a Tankönyvkiadó szerkesztőjeként Gáspár László figyelt fel. Az „Elszürkülésem története”, ill. a „Gimnázium vidéken” című kötetek nagy visszhangot váltottak ki a hetvenes években – a valóság adott hírt magáról a szakirodalomban.

Megalakulásakor elnökségi tagja volt a Magyar Pedagógiai Társaságnak. (Sz. J.)

Szabó Ferenc

Megérdemel e körben külön elemzést az 1955-ben ösztöndíjas tanulmányai után a Szovjetunióból hazatért - 2010 nyarán diplomatapálya után elhunyt - Szabó Ferencnek, egyébként a hatvanas években több eseményt aktív jelenlétével jegyző személye. 1957-ban az Árpád Gimnáziumban jutott matematika-fizika tanári álláshoz, KISZ-segítő tanári megbízatáshoz. A nagy hírű iskola - interneten közreadott portréja alapján – ma is jólélekkel emlékezik a megannyi tábor szervező fiatal tanárra. Innen vezetett útja a KISZ Központi Bizottságába, ahol 1962-ben (alig az 1957 utáni viszonylagos önállóság végét jelentő 1961. évi „behódolás” után) rábizzák a „békétlenek”, a „függetlenkedők” megszelídítését, osztályvezető lesz. Majd oly mértékben azonosul a feladattal, a korosztállyal, a szereppel, hogy a hatvanas évek közepére – természetesen a „falak” adta határok között – autonóm – egyben karizmatikus – gyermekmozgalmi vezetővé, a pedagógiai progresszió aktivistájává „növi ki” magát. Van víziója az iskolában és az iskola mellett zajló mozgalmi élet funkcióiról. Ahogyan a politika sodródik a gazdasági mechanizmus-váltás előtti reformideológiába, úgy erősödnek fel megfogalmazásaiban egy szuverén, a gyerekek kívánságaira hallgató, minden gyerek számára nyitott, vonzó, valóban demokratikus működési elvek mentén működő gyerekszervezet igényei, a demokratikus jogosítványok érzékeny védelme, sőt általános gyermekjogi érdekérvényesítő politikusi szerepkör. (Az „éves úttörőprogramok” valóságosan a projekt-pedagógia megnyilvánulásai voltak, máskor – ösztönösen – az „experiential learning” alapelemeire érez rá.)

1974-es utolsó nyilvános szerepléseiben, a törekvésekben való elmaradottságról ad (olykor már-már keserűen, bár mindig fegyelmezetten, s mindvégig – az ekkor már érzékelhető „mozgalmi cinizmustól” teljesen mentesen számot. Természetesen, kétség nem fér ahhoz, hogy – mindezzel együtt - mindvégig a szocialista-kommunista paradigmán belül maradt gondolkodásmódja.

Mégis azt mondjuk: helye volt a „maratoni seregben”, a reformok nem az ő ellenében szóltak. (T. L.)

Emlékek Petrikás Árpádról

Utolsó találkozásaink valamiképpen a temetőkhöz kötődtek. Debreceni programjaink mindig zsúfolva voltak szakmai eseményekkel, zseniális szervező készsége nem engedett üresjáratot, igaz, a jól előkészített baráti beszélgetések és közös kirándulások azonban mindig kellemesen oldották a szakmai programok sűrűségét, nem volt hát hiányérzetünk. Legutóbbi debreceni magánlátogatásunk aztán végre alkalmat teremtett arra is, hogy megnézzük együtt a debreceni köztemető szép épületeit, vezetésével felfedezhessük a sírkert néhány nevezetességét, beszélgethessünk a temetőpark hatalmas fákkal szegett sétányain. Aztán még egyszer találkoztunk, megint csak temetőben, Békés város köztemetőjében 1998 nyarán, Gáspár László temetésén. A nagy tömegben csak a szertartás után találkoztunk, nem volt szavunk egymáshoz, csak néma kézfogásra és ölelésre tellett. Telefonbeszélgetések és levélváltások után egy év múlva nyílt alkalom a személyes találkozásra: országos konferenciát készítettünk elő Szentlőrincen, a harmincéves „szentlőrinci gondolat” jegyében; persze, hogy vállalkozott előadásra. Ez az első olyan

tanácskozásunk, amelyen Gáspár László már nem lehet jelen, egy éve halott, és nincs már meg az iskola sem, amelyet megálmodott, két éve, hogy valami más van a helyén, elnevezésében és szellemiségében is elidegenedő intézmény...

Mintha ma történe, pedig tizenhárom éve már, megcsörrent a telefon, Árpád volt a vonal másik végén, az előkészületekről érdeklődött. Hogy rendben vannak-e a dolgok. Ő készül az előadására, közben előbb még Debrecenben a Nagy László emléknap előkészítő tanácskozásán vesz részt, csütörtökön meg Makarenko munkabizottsági ülés lesz Budapesten, azt sem hagyhatja ki.

– Hogy érek én hozzátok estére? – töprengett aggodalmaskodva. – Rádadásul valamiért nem a Déliből, hanem Kelenföldről indul a vonat Pécs felé. Mire én a bizottsági ülésről odaérek... Sebaj, majd csak lesz valahogy. Találkozunk Lőrincen 19.10-kor.

Aztán mégsem találkoztunk, nem szállt le a vonatról szakirodalommal kitömött, nehéz táskáját lóbálva, nem integetett messziről, nem harsant fel a baráti köszöntés öblös baritonján, és testközelbe érve nem ölelhetett magához a szabad karjával. Semmi sem úgy történt, ahogy történnie kellett volna, mert ami megtörtént, nem tudott meg nem történné lenni. Kedden délután taglózott le a hír: Árpád halott, közlekedési baleset érte. Otthon az asztalán befejezetlenül maradt a tervezett szentlőrinci előadásból az utolsó órákban leírt másfél oldalnyi szöveg.

Pénteken, a konferencia nyitáskor arra gondoltam: nemcsak eggyel kevesebben vagyunk mi itt most, hanem végképp magunkra maradtunk: Gáspár László után Petrikás Árpád halálával pótolhatatlanná lett a veszteségünk. Az egyedülvalóság súlya nehezedett rám. Egymagában kinek vethetné a vállát az ember?

Petrikás Árpád nevét 1955-től ismerem, ebben az évben végeztem el a tanítóképzőt, és ebben az évben jelent meg Petrikás Árpád első jelentősebb publikációja; így hát számomra ő kezdettől létezett, mint annak az oldálnak a képviselője, aki birtokában van mindazon „szakmai okosságoknak”, amelyekhez a másik oldalon munkálkodók az ő közvetítésükkel juthatnak el. Nevét hamar megjegyeztem, munkáimban gyakran hivatkoztam rá. Petrikás Árpád számomra „mindig” volt, a pedagógiai írások mögött álló embert azonban csak 1973-ban ismerhettem meg, egy nemzetközi nevelélméleti tanácskozás előkészületei során. Alig néhány ív tanulmánnyal a hátam mögött, harmincvalahány évesen megilletődötten figyelhettem meg: az eddig csak a szakirodalomból ismert nevek miként elevenednek meg, miként feszülnek egymásnak s vetik egymásnak vállait, gyürkőzve a tennivalókkal, egyetértve és vitatkozva olykor. Itt érintett meg először Petrikás Árpád varázsa. Közelebről 1981-től ismerhettem meg, amikor Szentlőrincen Gáspár László örökébe léptem. Az „örökség” fontos részének tekintettem az iskola és a KLTE Neveléstudományi tanszéke között kiépült szoros szakmai kapcsolatot, ez vált egyre személyesebbé és csakhamar barátsággá közöttünk. Kapcsolatrendszerünk kiterjedtségét tekintve korántsem volt a mi barátságunk szimmetrikus: az én személyem kicsinyke töredéke volt az ő kapcsolati világának, míg számomra Petrikás Árpád egyike lett a pedagógiai gondolkodásmódomat meghatározó személyiségeknek. Nem érnék a végére, ha mindazt fel akarnám sorolni, amit tőle kaptam: az ő szakmai vezetésével doktoráltam, ő kapcsolt be a hazai pedagógiai közélet és közgondolkodás áramkörébe, és folyamatosan segítette a határokon túllépő szakmai kapcsolataim kiszélesítését is. Meghívása alapján (előadóként, szekcióvezetőként, legkritikáiban „sima” hallgatóként) állandó résztvevője lehettem a debreceni pedagógiai nyaraknak (tanszéki rendezvények, iskolakonferenciák, APNE tanácskozások), amit ő bőkezűen viszonzott: nevelőtestületi továbbképzéseinket iskolapedagógiai, rendszerfejlesztési témájú előadásokkal segítette, véleményezte készülő programjainkat, szerepet vállalt folyamatos tantervfejlesztésünkben, az *Embernevelés* című negyedéves folyóiratunkban rendszeresen publikált, s arra más munkáiban gyakran hivatkozott.

Szakmai bizalmának kitüntető jeleként a folyóirat mögött álló Kemény Gábor Iskolaszövetségre bízta. A „nevesincs sulitól” az egyéni arculatú iskoláig című könyvének, egy gyakorlat közeli egyetemi kutatóközpont két évtizedes iskolateremtő törekvéseiről készült szubjektív hangú beszámolójának a kiadását. Az életében megjelent írásain túl (feleségének, Évának jóvoltából) megismerhettem iskolapedagógiai gondolatainak módszertani vetületét is, amelyeknek nagy részét ausztráliai magánlátogatása idején, Sydney-ben „balkon-meditációk” címmel jegyezte fel. „... *Esténként kiült a lányoméék balkonjára – írta Petrikás Árpádné a könyv formátumban közreadott kötethez mellékelt levelében –, nézegette a város fényeit s a mintegy 60-70 kilométerre lévő Kék Hegyeket, és közben a nevelés módszertanán elmélkedett. Reggel pedig lejegyezte az esti gondolatokat. Így jött létre a könyv alapjául szolgáló kb. százoldalmi kézirat...*”

A posztumusz kötet előzményeként 1995-ben már közreadott Petrikás Árpád (akkor szerzőtársakkal) egy kötetet *Iskolapedagógia* címmel, s ebben az embernevelés iskolapedagógiai alapjait tárta fel. Ennek folytatásaként ismerkedhettünk meg az embernevelés differenciális elemeivel (áttekintve az iskola folyamatos fejlesztését és önfejlesztését kikényszerítő társadalmi szükségleteket, az iskolai belső mozgástérrel kapcsolatos kérdéseket, valamint a rendszerfejlesztés problematikáját), a záró (posztumusz) kötet pedig az iskolapedagógia módszertanát foglalta rendszerbe: metodikai alternatívák, átfogó metodikai műveletek, részmetodikák, formák, keretek, eszközök felvázolásával.

Petrikás Árpád munkássága az iskolapedagógiához kötődik. Számára az elmélet és a gyakorlat egymásba hatolása magától értetődően sokirányú, egymástól elkülöníthetetlen s egymást kölcsönösen feltételező, egységes folyamat. Petrikás Árpádnál a gyakorlat nem pusztán az elméletképzés nélkülözhetetlen terepe, kiindulási pontja, és az elmélet sem csupán a gyakorlat tökéletesítésének vezérfonala, eszmei feltétele. Az iskolapedagógia nem kezdő- vagy végpont, hanem az oda- s visszaút maga: az elméleti felismerések konkrét valóságvilága, s a felismeréseket gazdagító (és szabályozó szerepüket érvényesítő) valóságvilág. Ezt a gondolatot tekintem Petrikás Árpád alapvető szellemi hagyatékának.

A debreceni temetőkert gyönyörű. És hatalmas. Árpád vezetésével könnyűszerrel eligazodtunk az utak labirintusában, nélküle most elvesztem tévelyegtünk az évszázados fák közt. Rengeteg az ember. Eljöttek tisztelő pályatársai, jó ismerősei, barátai. A szertartás mértéktartó és méltóságteljes. Hazafelé feleségemmel sokáig Árpádról beszélgettünk. Hogy mit szolt volna, ha elmesélhettük volna neki a viszontagságainkat. Ahogy mi beestünk a temetésre Irénnel. Zavarodottságunkban mindketten hibát vétettünk induláskor, és emiatt nehéz helyzetbe kerültünk érkezésünkkor. A több órás útnak sportos öltözékben vágtunk neki, és úgy terveztük, hogy majd Debrecen határában átöltözünk feketébe. Ám Irén hiába kereste a vállfán a szoknyáját, csak a felső rész volt azon. Belvárosi áruház szóba sem jöhet, nincs arra idő, sárga halásznadrágban meg nem mehet emberek közé. A baj nem jár magában, én meg a nadrágszíjamat hagytam otthon, sétálhatok zsebre dugott kézzel, hogy baj nélkül megtarthassam a nadrágot magamon. Ilyen nincs...

Aztán sikerült megoldást találnunk: a kétségbeejtő felismerés után éppen egy kínai bolt előtt haladtunk el Debrecen elővárosában. Próba-szerencse: szoknya ugyan nem volt fekete színben, de egy nagyon csinos, a bő szárával selyemszoknya hatású nadrággal egészíthette ki öltözékét. Rajtam is segített: „drót mindenhol van”, mondta, és csakugyan, néhány lépés után dróttal fogott össze mindkét oldalamon két-két övbújtató pántot, ettől éppen méretemre szabottá lett a nadrág derékbősége, és a zakó takarásában ebből semmi nem látszott. Hogy néztünk volna ki mi ketten: furcsa pár a sárga halásznadrágban és a le-lecsúszó nadrágban... Szinte magunk előtt láttuk a döbbsé pillantásokat, ettől nevetnéünk támadt, csak Árpádról tudtuk elképzelni, hogy öblös hangján velünk nevetett volna.

Itt sokáig elidőztünk, hogy hogyan jártunk, és még hogy járhattunk volna, csak azt sajnáltuk, hogy mindezt Árpádnak már nem tudtuk elmesélni, így csak elképzelni lehet,

hogyan nevetett volna velünk, szinte hallottuk jól ismert nevetését, kellemesen zengő, öblös baritonja betöltötte a kocsi belső terét, és velünk maradt, bármikor felidézhetően, mintha valóságos találkozásnak volna az emléke. (K. J.)

Hítvallás – Balogh Jenőről

Hálával tartozom mesteremnek, Balogh Jenőnek, a Képzőművészeti Főiskola Vizuális Nevelési Tanszék vezető tanárának (a Magyar Pedagógiai Társaságnak ma sajnos nem létező Vizuális Nevelési Szakosztálya alapító elnökének). Művészeti és vizuális nevelői tevékenysége, személyisége legbensőbb énem alakítója. Ő az új szemléletű vizuális kultúra szellemi pezsgésének hazai elindítója: az elsők között hatott gondolkodásmódokra, és hat ma is egy olyan településen, ahova nagy tervekkel érkeztem, Zircen.

Már Pécssett megismerhettem csodálatos szemléletét, egyik kitűnő és fiatal tanárunk, Pandur József közvetítésével, aki éppen akkoriban végezte tanulmányait a "képzőművészetin", és tanulva - tanítva frissen adta tovább nekünk a budapesti Mestertől hallottakat, s ajánlotta figyelmünkbe a gimnáziumi "Rajz és műalkotások elemzése" új típusú tankönyvét. Ugyanis ekkorra már Balogh Jenő megírta korszakos művét, "trilógiája" első kötetét *A vizuális nevelés pedagógiája* címmel. Akkor még csak nem is sejthettem, az Akadémiai Kiadónál megjelentetett második mű, *A vizuális ítélet* után egyszer majd rám vár a kitüntető feladat, hogy a Mester harmadik opuszát, a *Képes világ- harmonikus pedagógia, Vízión - asszociatív analízis* címűt én szerkeszthesem, sőt, még írhatok is bele.

A Mester tiszteletpéldányait személyesen vittük budapesti lakására, a Magyar utca 10-be. Kertes házából élénk jöve a tőle megszokott derűvel fogadott bennünket; a Veszprém Megyei Pedagógiai Intézet igazgatóját, Bauer Nándornét, a könyv kiadóját, Horváthy György újságíró, az MPI multimédia vezetőjét, főszerkesztőt, Kovács Józsefet, technikai munkatársat, gépkocsivezetőt és engem, mint az MPI vezető szaktanácsadó, a kiadvány szakmai szerkesztőjét.

Tréfálkozott öszülő halántékom láttán, az övé még csak itt-ott deresedett... Aztán bevezetett bennünket abba a szobába, melynek szemközti falán bontakozott ki szemünk előtt a nagy mű, Botticelli *Primaverája*, melynek méretazonos kópiájával évtizedek óta él együtt, és amelyről olyan egyedül valóan őszinte elemzést adott az MTV egyik régi adásában. Megilletődötten ültük körül a szoba közepén álló nagy asztalt. Mindannyian éreztük, hogy kultúrtörténeti eseménynek lehetünk tanúi és részesei. Mélyen megérintett, hogy e lakásban a reneszánsz "lelkek" találkozásának boldogító pillanataiban - Kosztolányit idézve - "mégis csak egy nagy (már nem) ismeretlen (Professzor) Úrnak vendége voltam". Izgalomba váltott minden további perc is, de csak addig, amíg kezébe nem vette, és lapozgatni kezdte "trilógiájának" harmadik kötetét. Vajon meg van-e elégedve a munkánkkal, a képi mellékletek kivitelezésével?

"Végre, egy olyan nyomtatvány, amelyen a grafitrajz valóban grafitrajz az ezüst szürkéivel, s nem valamiféle odapacázott kormos ábra!" - fejezte ki önfeledt hangos szóval elragadtatását. Erre a véleményre vártam. Minden kétségem elszállt.

Míg a többiek a ház "úrasszonyát", a kedves Mukit tartották szóval, én ekkor egy további tervezetésbe fogtam szeretett Mesteremmel. Már a képzőművészeti egyetemen hallgatva Őt, szilárdan elhatároztam, gondozni fogom, majd továbbadom az általa létrehozott értékeket, és éberem őrzöm emlékét. Ezt megérezhette, mert anélkül, hogy valaha is beszéltünk volna róla, feleségétől tudom, engem "fiaként" szeretett és jelölt meg famulusának; az egyik fő küzdőtársának. (Sz. I. M.)

Ballér Endre (1929–2007)

Búcsúzom Ballér Endrétől, a pedagógiai kutatótól, a tanártól, a Corvinus Egyetem emeritus professzorától, a magyar nevelésügy kimagasló személyiségétől. Búcsúzom a Magyar

Tudományos Akadémia Pedagógiai Bizottsága nevében, mely tudományos fórumnak 1990-től, a demokratikus átalakulástól élete végéig választott tagja és három éven át elnöke volt. Tagja volt az MTA-közgyűlésnek és a II. osztálynak is, ahol a neveléstudományt képviselte. Búcsúzom a pályatársak, a kollégák és mindazon tanítók és tanárok nevében, akik előadásai és írásai révén kapcsolatba kerültek vele, akiket gondolatai megérintettek. Búcsúzom tanárképzős hallgatói nevében is. Végül szomorú szívvel búcsúzom barátomtól, akivel közel 40 éven át jóban és rosszban, sok közös munkában vettünk részt, abban az erős hitben, hogy valami keveset talán javíthatunk a magyar köznevelés állapotán.

Ballér Endre a neveléstudomány és a gyakorlati pedagógia több területén maradandóan írta be nevét az annalesekbe. Tudományos munkássága legnagyobb és legfontosabb tetteinek talán azt tekinthetjük, hogy az ideologikus burok alatt szunnyadó magyar tantervelméletet a hetvenes évektől kezdve megújította, és haláláig művelte. Különösen fontosnak tartotta, hogy a magyar tantervek egyrészt a hazai hagyományokhoz, másrészt a nyugati trendekhez illeszkedjenek. Ez a kettős feltétel tette igazán modernné Ballér Endre tantervelméleti gondolkodását. Mindkét területen igen jártas volt. A hazai hagyományból Nagy Lászlót tekintette a legfontosabb forrásnak, de szívesen hivatkozott másokra is, Prohászka Lajosra, Kiss Árpádra, Faludi Szilárdra. Átfogó tantervelméleti könyvében ezt a fejlődésfonalat fejtette ki (*Tantervelméletek Magyarországon a XIX–XX. században*. Országos Közoktatási Intézet, Bp., 1996). De otthonosan mozgott a B. Bloom által a Chicagói Egyetemen kifejlesztett taxonómiai iskola rejtelseiben is. Ballér Endre tantervelméleti munkássága e két pólustól egyenesen vezetett a Nemzeti alaptanterv koncepciójához. És bár a „nemzeti” jelzőt nem szerette (túlságosan hivalkodónak érezte), a dokumentum gondolatának megszületésétől (1989) kiadásáig (1995) ott bábáskodott körülötte, és kétszeri továbbfejlesztését (2004, 2007) is szorgalmazta és vigyázta.

A NAT ürügyén elmondhatjuk, hogy tudósi személyiségét erős kritikai attitűdjé hitelesítette. Bár örült a munkálatok haladásának, kritikai megjegyzéseit kitartóan, újra és újra megfogalmazta, hangoztatta. Hiányolta a műveltségi kánont, és túlzottnak tartotta az iskolákra és a tanárookra háruló szakmai munkát. A 2007. évi NAT-variánsnál jelezte a kompetenciákkal kapcsolatos fenntartásait is. Mindig óvott a tantervelmélet és a tantervfejlesztés politikai, helyesebben, oktatáspolitikai kisajátításától. A tantervelmélet művelése és a NAT körüli munkálkodása kutatói-tudósi habitusának csupán egy szegmense. Művei válogatott bibliográfiájának tanúsága szerint (102 írás) nevelésfilozófiai, nevelésméleti, neveléstörténeti, gyakorlati pedagógiai és módszertani kérdések is foglalkoztatták. Kultúrpedagógiai beállítottsága, neveléstörténeti és didaktikai érdeklődése – mindezek együttes művelése – tette igazán nagy formátumú tudóssá és tanárrá. A Pergamon Kiadó grandiózus pedagógiai enciklopédiájában több szócikket is írt a hazai és a közép-kelet-európai országok tantervi kérdéseiről. Még szerencse, hogy a magyar állam, szinte az utolsó pillanatban, magas kitüntetéssel ismerte el pedagógiai munkássága társadalmi fontosságát.

Halk szavú, kedves, szerény ember volt. Nem toltta magát előtérbe, de azért elmondta, amit akart, még ha az egyeseket esetleg bántott is. Humorérzéke sok bajon átsegítette. Bonmotjai, elmés mondásai leginkább az angol fahumorra emlékeztettek. (Kitűnően tudott angolul.) Szerette a focit és általában a labdajátékokat. Nem örült annak, ha a Manchester United kikapott.

Máris nagyon hiányzik, miként meg nem írt tanulmányai, kritikai véleményei, lektori jelentései és előadásai is hiányoznak, hiányozni fognak. Tudományos élete mérlegét pozitívan zárhatja. Amit tett, azt közvetlenül a magyar iskola és közvetve a társadalom javára tette. Nehéz elképzelni, hogy nincs jelen, hogy nem lehet felhívni, beszélgetni vele. Bandi, isten veled! Nagyon fogsz hiányozni! Remélem, találkozta már az elíziumi

mezőkön Nagy Lászlóval, Prohászka Lajossal, Faludi Szilárddal, Szebenyi Péterrel és a többiekkel. (B. Z.)

Bakonyi Pál

Hosszú, küzdelmes életút után – közel álltunk 90. születésnapjához – megpihent Bakonyi Pál, a XX. század második felének fontos személyisége.

1963-tól volt az Országos Pedagógiai Intézet munkatársa, gazdag közéleti tevékenysége – a rendszerváltás után egy ciklusban a Magyar Pedagógiai Társaság alelnöki posztját is vállalta –, valamint színes, elsősorban a nevelés, a neveléstudomány helyét kereső irodalmi munkássága egyaránt tiszteletet érdemel.

Nekem emlékezetes az a találkozó, amikor már nyugdíjasként a Vas utcai, fővárosi intézményben járva elzárkózva (nem jó szó: hiszen nem volt kenyere az elzárkózásnak; szigorúbb, kritikusabb, racionálisabb volt ennél) idézte fel e házhoz kötődő kisgyermekkorai emlékeit: árvaház működött itt valamikor.

Munkásságát „*A maratoni sereg*” című munkámban is elemeztem, hiszen az 1956-os balatonfüredi konferencia óta jóformán valamennyi jelentős pedagógiai, főként neveléstudományi tanácskozáson feltűnt törekény alakjával. Ebből a kötetből idézem a róla írott sorokat:

Bakonyi Pál, az Országos Pedagógiai Intézet, a minisztériumi háttérintézet „szürke eminenciása” fontos küldetést teljesített, amikor a Gáspár-kísérlet mellé állt, s biztosította a kutatóintézetet, mint háttérteret a szentlőrinci romantikus heroikus küzdelmeiben. A Szabolcsi Miklós vezette reform-OPI is számított rá, igénybe vette tájékozottságát, kapcsolatait (igazgatóhelyettesként ment nyugdíjba 1990-ben).

A Makarenko-örökség, illetve a nevelési értékek védelmében kért több ízben szót, évekig volt a rendszerváltás után alelnöke a Magyar Pedagógiai Társaságnak, a VI. Nevelésügyi Kongresszus idején még aktív, de a hetedikén is részt vett. Szót kért a szakmai vitákban, kritikusan, de megértő elfogadással is a szabadelvű pedagógiák iránt.

Jellegzetes volt például a Pedagógus Etikai Kódex körüli vitában fenti módon mérlegelő álláspontja a Magyar Pedagógiai Társaság választmányának 2002. évi veszprémi ülésén.

Szomorúan búcsúzunk. Emlékét megőrizzük, hagyatéka értő és megértő elemzésre, feldolgozásra vár. (T. L.)

*

Kései köszönet Bakonyi Pálnak

Míg élt, soha nem éreztem sürgető kényszert arra, hogy kinyilvánítsam iránta érzett tiszteletemet, vagy köszönetet mondjak mindazon „tanításáért”, melyeket mindenekelőtt tőle, az ő felfogásával azonosulva tanulhattam/tanultam az idők során. Tiszteletem, megbecsülésem néven nevezésére – úgy vélem – nem volt szükség, szavak nélkül is lehetett tudni.

A Magyar Pedagógiai Társaság Szakmai Kollégium ülésén (2011. november 11.) *Mi is az oktatás és mi is az a nevelés?* című témának a megvitatásához néhány, Bakonyi Pál munkásságából kiragadott részlet szubjektív felelevenítésével kívánok hozzájárulni.

Bakonyi Pál írásai közül a legrégebb és egyben legemlékezetesebb olvasmányom egy 1969-ben (az Óvodai Nevelés című lapban) megjelent cikk volt, mely a tanulók személyisége megismerésének elméleti és gyakorlati kérdéseivel foglalkozó előadását adta közre. Számomra már sokat mondó címe is („*Megismerni és fejleszteni, újra megismerni és továbbfejleszteni*”) előre vetítette azt a tartalomban meggyőzően kifejtett gondolatot miszerint: „...*a megismerés célja mindig a változtatás, a fejlesztés, a tanulók nevelése*”. A megismerés éppúgy folyamat jellegű, miként a nevelés; a megismeréshez tudatosan és „*kellő mennyiségben gyűjtött és rendszerezett tapasztalat*”, valamint a tapasztalatok feldolgozása és értelmezése szükséges; továbbá: a nevelés eredményessége a tanulók

személyiségének megismerésével mérhető; hogy fontos a fejlődés tudatos feltárása, a készítő okok figyelembe vétele, a pozitív jelenségek regisztrálása is. Ezen tanítását akkor rendkívül előre mutatónak, követendőnek tartottam, lényegét ma is időszerűnek, a nevelés nélkülözhetetlen elemének vallom.

Az 1970-es években én is jelen voltam azon a több mint 70 résztvevőt számláló felolvasó ülésen, melyet a Magyar Pedagógiai Társaság Kisgyermeknevelési és Általános Iskolai Szakosztálya (Szabadi Ilona és Bakonyi Pál vezetésével) *Gondolatok a jövőről* címmel együttesen szervezett. A rendezvény célja „a fantázia működtetése” volt arról a kérdéstről, hogy a 0-14 éves gyerekek fejlődésére ható tényezők alakulásában (nagyjából az ezredfordulóig) mi a fantázia működtetése mellett/mögött? megbújó elgondolás bizonyosan valóra vált (legalábbis ez alkalommal), mert az iskoláskor előtti és az általános iskola területén működő legkülönbözőbb szakemberek köréből jelen lévő felolvasók ill. hallgatóság (gyakorló pedagógusok, tudományos kutatók, pszichológusok stb.) együttesen foglalkoztak a minden területet érintő jövő kérdésével. Bakonyi Pál és Szabadi Ilona törekvése az adott (0-14 éves) korosztály egységes nevelési folyamatának alakítására sikeres mozzanat volt - sajnálatos, hogy e kérdésben azóta sem egyöntetű a siker. A nevelésben, mint minden „szakmabeli”- nagy fontosságot tulajdonított a tudatosságnak. Ám az ő logikus, kézenfekvő érvelése nyomán számomra a tudatosság közismert szerepe még fontosabbá emelkedett. *(Akkor is hatunk, ha nincs erre szándékunk..., ill. a pedagógus nem nevelhet eredményesen, ha nem méri fel pedagógiai tevékenységének tényleges hatását, végül: „...nagy bajokat okoz az, ha az elvárt eredményeket valóságosnak hisszük.”)*

Munkásságának, tanításának hatását megsokszorozta, hogy feleségével, Vince Ágnessel egy életen át munkatársak voltak: a nevelésről, a tevékenységek szerepéről, a gyerekek/tanulók megismerésének, fejlesztésének kérdéseiről, a tudatosságról – és még lehetne sorolni - azonos módon gondolkodtak, azonos értékeket képviseltek és ezen értékek szerint éltek!

Bakonyi Pál az elmúlt évekbeli emberi, pedagógiai, közéleti megnyilvánulásai főleg az MPT programjain, rendezvényein tapasztalt felelősségteljes vélemény nyilvánításai, korrekt felszólalásai, a nevelés ügye iránti elkötelezettsége elmélyítették iránta érzett őszinte tiszteletem, megbecsülésem. (R .F.)

Páldi Jánostól búcsúzunk...

Kitől? Az egykori tanítómestertől? A világszerte híressé vált kísérleti gimnázium iskolateremtő igazgatójától? A Miskolci Egyetem Neveléstudományi Tanszékének alapító docensétől, a tehetségnevelés tanárától? A szorgos közírótól? A Magyar Pedagógiai Társaság egykori alelnökétől, az általa létrehozott, határainkon túl élő magyar pedagógusok tagozata elnökétől? Egy nagy nemzedéknek sokat megélt kimagasló személyiségétől. Melyik nemzedékről van szó?

Arról, amelyiknek - akárhogy is nézzük, bármilyen görbe is volt a történelem - megadatott egyenes úton járni, s emelt fővel szolgálni.

Páldi János hosszú életútján tudását, energiáit mindig olyan ügyek és eszmék szolgálatába állította, melyek alapértékként a szabadságot hirdették meg. Nem őrajta múltott, ha ezek az ügyek és eszmék letértek a szabadság normáinak követéséről. Ő egyenesen és, ismétlem, emelt fővel járta végig az utat. Nyilván azért kötelezte el magát az ifjúság, a nevelés ügye mellett, mert a nevelő-növendék viszonyban több esélyt látott a szabadság principiumának érvényesítésére, mint a külső világban. Hiszen ez az elkötelezettség lüktetett pályakezdő éveiben, ezt képviselte íróasztal mellett, ez a szabadság-elv volt a Varga Katalin-kísérlet lényege, így szólította meg hallgatóit Miskolcon is.

Biztos volt benne, hogy ez a viszony hozhatja ki a legtöbbet, a legjobbat növendékeiből. Ezért nevezte - az egyetemen szokatlan módon - mindvégig tegeződve a hallgatókat:

öcsémuramnak és kedves jányomnak. Hitele volt ennek a megszólításnak, tőle elfogadták. Nem csupán hófehérré őszült haja miatt.

Egy hosszú utat bejárt nemzedék kiváló tagjától búcsúzunk. Egyre nehezebben érthető, értelmezhető világunkban nagyon fog hiányozni az ő egyértelműsége, gondolati letisztultságra figyelő szava. (T. L.)

Környei Ferencné, Zsuzsa

Van úgy, hogy az ember nem tud szomorú lenni, hiszen barátja, kollégája lehetett egy olyan embernek, akire csak mosollyal, szeretettel tud gondolni. Igen Ő ilyen volt. Környei Zsuzsára gondolok és annyi szép emlék kavargó a fejemben, amit most papírra vetve újra átélek, és melegség önti el szívemet.

Mint a Magyar Pedagógiai Társaság titkárságvezetője, úgy is, mint pedagógus sok kedves, önkéntes munkát vállaló, másokért – igazán ellenszolgáltatás nélkül – küzdő, segítő emberrel találkoztam az elmúlt 10 évben mióta itt dolgozom, de Ő a sok közül is azok között volt, akire mindig lehetett számítani. Akkor is, amikor pakolni, dobozolni kellett költözéshez, ha képeket kellett – az asztalra mászva, mert létra nem volt – cserélni az „átjáró galériában”, vagy ha hajtogatni kellett a több száz levelet úgy november végén, hogy a szakmai feladatokról, mint pl. a jelölő bizottság elnöki tisztsége, amit utoljára vállalt ne is beszéljek. Mindent teljes odaadással, aktivitással, jókedvvel csinált, s közben beszélgettünk családról, testvérekről, gyerekeinkről az élet dolgairól és bölcs volt, megértő és mindig optimista, mint afféle jó pedagógus.

Bár utolsó telefonbeszélgetésünkön kicsit már nehezebben vette a levegőt, és tudta, hogy nincs sok remény, de a hangja akkor is mosolygott, „küldöm pipikém amit kértél és tudom, hogy ha menni kell, kész vagyok rá.”

Egyedül álltam a szigetszentmiklósi kiállítóteremben, vártam nagyon az élményt, hiszen már a portán mondták, hogy milyen szép, jó hangulatú ünnepség volt itt a megnyitó alkalmából és nagyon sajnáltam, hogy nem lehettem akkor ott közöttetek. Néztem képeit, plasztikáit és éreztem végig mosolygó tekintetét, az áradó szeretetet, nőiességét és az erőt a színekből, és boldog voltam, hogy ismerhettem, a közelében lehettem.

A héten kerestem valami papírt az irodában és a dobozért nyúltam, amibe gondosan becsomagolva az írásával egy borítékban megtaláltam „jubileumi jókívánság”. Köszönöm Zsuzsikám, még mindig számíthatok rád, őrzöm a követ, melyet az utca felújításakor csentünk neked, „jó lenne egy kisplasztikát tenni rá” mondtad, őrzöm a rajztanárok jó hangulatú üléseinek emlékét, őrzöm szívemben kedves emberségedet, humorodat, a mindenkire való toleráns, segítő hozzáállásodat és megpróbálom továbbadni én is a fiataloknak, akiknek hosszú pedagógusi pályafutásod, életed alatt te is tetted.

Boldog vagyok, hogy ismerhettem. (F. I.)

*

Óvatosan találtunk egymásra. Amikor „ifjú titánként” a 80-as évek elején a nem túl jó hírű OPI-ba (Országos Pedagógiai Intézetbe) kerültem, a Gorkij fasorban dolgozó „régisopisokra” bizalmatlanul néztem. Engem Mihály Ottó hívott annak idején a város túlsó szélén üzemelő új, innováció gerjesztő részlegébe, a központi épületet a „maradandóság” fellegvárának tekintettük – most már látom – részben joggal, de mindenképp a buta neofita göggyével. (Akkoriban nevezték – hol volt még akkor a modern, színes, életkedvet adó tipográfia a szakkönyvkiadásban? – „opikéknek” - a minisztériumi háttérintézménynek unalmas hivatalosságot, hivatalos unalmat közvetítő egyenborítóiról – az OPI kiadványait.) Miért ne néztem volna így Környeiné Gere Zsuzsára is? Ő képviseli a „hivatalosságot” a vizuális nevelésben, - édes istenem! – hatalmi pozícióban. Miért ne lettem volna bizalmatlan? Sok közös szakmai feladatunk akkor nem volt.

Később aztán ő lett a lektora (hivatalos bírálója) 1994 körül abban a tantervfejlesztési munkában készülő tervezetnek, mellyel – megannyi más programmal – lazítani próbálta az intézet (készülvén a NAT-ra). A tantervkészítéshez akkor egy új számítógépes program is társult. Nehezen, keservesen tanultuk ennek alkalmazását. „Világmegváltó” tervem elkészült, vártam a szakma csodálatát. Helyette kaptam szigorú bírálatot, s felkérést, hogy működjem együtt a lektorral a munka kijavításán. Elképzeltető attitűdöm. Ráadásul magánéleti szempontból kritikus helyzetben voltam, idős anyánk egészsége, sőt szelleme erőteljesen romlóan, testvéreimmel folyamatos ügyeletet láttunk el mellette. A határidő sürgetett.

- Kedves Kolléganő, én csak anyám óbudai lakásán tudom fogadni, mert a jelzett időszakaszban nem hagyhatom el őrhelyem.

- Hát akkor megyek oda! – üzent a szigorú lektor postafordultával.

Pontosan érkezett. Egy hosszú délutánt töltöttünk együtt a gép mellett, tételről tételre haladva a szövegen. A tanterv egyre használhatóbb lett. A lektorról kitűnt nagy empátiával, rokonszenvvel követi avantgárd elképzeléseimet. S kitűnt, hogy nővéri (nem egészségügyi dolgozóra gondolok, hanem az idősebb nőtestvére) figyelemmel követi anyám és a köztem folyó dialógussal telő időt, hamarabb talált szót, segítő eszközt egy-egy, a hosszú együttlét során adódó problémára, mint én.

Az idős, belső magányába zárkózó asszonynak egyik legboldogabb délutánja volt ez Zsuzsával. Csókkal váltak el. A tanterv is elkészült. Egész jó lett.

Mi is közelebb kerültünk.

Egy rákövetkező évben megtiszteltetés ért. A MROE engem is felkért: adjak képet a várbeli Biennáléhoz. Tudvalévő, hogy amolyan „titkos” alkotó voltam én, egy korábbi pályaszakaszomban, emberi eszmélésemhez használtam az ecsetet és festéket, de hát valahogy kitudódott. Büszkén vittem ironikus, társadalomkritikai táblaképet a hónom alatt keresztül a városon. A kiállító teremben közel kerültek képeink. Környei Zsuzsa virágcsendéletet hozott. Nevetőset, világító sárgákkal, cinóberekkel, fűzőlddel, égszínű kézzel – maga a boldogság. Zavart ez a feltétel nélküli örömfestmény. Még meg is ijedtem. Ez lenne Zsuzsa világa?

Megnyugodhattam. A szigetszentmiklósi kiállításon – ki tudta, hogy a búcsúzás bemutatója lesz ez, ráadásul a megnyitóról le is maradtam, úgy settenkedtem be egy hideg téli délután – meggyőződhettem az ellenkezőjéről. Finom ironia, neheztelő, zsörtölődő kritika, humor, bánat - az emberi érzelmeknek olyan gazdagsága s ráadásul olyan gazdag, változatos műfaji, formai megoldásözönnel, hogy az ember szemé-szája eláll.

Mennyire hiányzik! Persze, a mosoly, az égbék színű derű is.

S mennyire hiányzik az a határtalan munkabírási, melyről rendre meggyőződhattunk folyamatosan a Magyar Pedagógiai Társaságban, estétől hajnalig a Nevelésügyi Kongresszus csarnokában készülő kiállítás készítés során, egy-egy kolléga elismeréséért folytatott küzdelemben. (T. L.)

A fizikatanárok Csákány Jutkaként ismerték, szerették és tisztelték.

Nagyon sokunk számára ez a név előhív egy kedves, mosolygós arcot, egy örökmozgó lelkes, az elveiért, elképzeléseiért kiálló, harcolni tudó ember emlékét. Azok a szerencsések, akik tanítványai, kollégái lehettek nem felejtik el, hogy mindig számíthattak segítőkészségére, szakmai tudására, különösen akkor, ha a fizika tanításáról volt szó. Tankönyveivel és az Eötvös Loránd Fizikai Társulatban végzett munkájával jelentősen elősegítette a fizikaoktatás fejlődését és így minden fizikatanárnak segítő kollégája volt.

A közoktatás kérdéseivel 1972 óta foglalkozott, 42 éven át tanított. Aktívan vett részt az MTA Elnöksége Közoktatási Bizottság Természettudományi Albizottsága által indított oktatási kísérletben. A kísérleti munka során írta a kísérleti tankönyveket, amelyek alapjai

voltak annak, a Tankönyvkiadó Vállalatnál megjelent általános iskolások számára készült fizika tankönyvsorozatnak, amelyet Dr. Károlyházy Frigyes professzor úrral és Sebestyén Zoltánnal együtt írt. Az akkor „párhuzamosnak” nevezett könyvek első kötete 1982-ben jelent meg. A 8. osztályos tankönyvért 1996-ban a TANOSZ által végzett felmérésben a diákoktól Tankönyvi Tetszés díjat kaptak.

1997-ben helyi tantervi javaslatot készített, munkatársával megalkotta a tankönyvek témazáró feladatlapjainak és a hozzájuk tartozó megoldásokat tartalmazó kiadványoknak a NAT szerinti átdolgozását. Alkotó módon vett részt a kísérleti program gimnáziumi osztályok számára történő kialakításában is. Az anyagszerkezetet elsőként tanulók számára jegyzetet írt 1974-ben. 1978-ban részt vett a IV. gimnáziumi fizika tankönyvpályázaton, ahol II. díjat nyert. Gyakorló iskolai munkája során több módszertani kísérletet végzett. Ezekről a minisztérium módszertani folyóiratában, *A fizika tanításában* számolt be. Meghívást kapott az OPI Tantervi Bizottságába az általános iskolai reform-tantervek kidolgozására.

Tagja volt a Tankönyvkiadó által életre hívott Általános Iskolai Tankönyvi bizottságnak, amely az új tantervre épülő 6., 7. és 8. osztályos fizika tankönyv-pályázatokat bírálta el. Részt vett a szegedi munkacsoport által írt új tankönyvek kísérleti kipróbálásban, lektorálásában. Az 1978-as tantervi reform előkészületei és bevezetése során kapcsolatba került az alsó tagozatos Természetismeret tárggyal. Segítette iskolájában a tanítókat a természetismeret órákra való felkészülésben, összeállította számukra a szükséges kísérleteket. Megírta a Természetismeret tárgy oktatásához a *Kölcsönhatások* c. továbbképző füzetet. Lektorálta a Természetismeret az általános iskolák 3. osztálya számára írt útmutató a nevelők részére című kiadványt. 1983 márciusától 1984 augusztusáig az amerikai iskolákban folyó oktatást tanulmányozta.

Az Eötvös Loránd Fizikai Társulatnak 1968 óta volt tagja. A Középiszkolai Szakcsoportban több évig volt vezetőségi tag, az Általános Iskolai Szakcsoportnak a megalakuláskor pedig a titkára. A Társulatnak 1980 – 1990-ig oktatási főtitkárhelyettese volt. 10 éven át szervezte az Országos Középiszkolai Fizikatanári Ankétokat, és 15 éven át az általános iskolaiakat, amelyeken évekig volt a Műhely- és Eszközbíráló Bizottság elnöke. A Társulat Díjbizottságának és az Európai Fizikai Társaság Oktatási Bizottságának 1885 – 1990-ig volt a tagja. Az ELFT Általános Iskolai Oktatási Szakcsoportja 2003-ban elnökévé, az ELFT 2007. évi Közgyűlése pedig főtitkárhelyettesévé választotta. A Magyar Pedagógiai Társaság Általános Iskolai és Gimnáziumi Szakosztályának vezetését annak kritikus helyzetében vette át, lelkesedéssel, elkötelezetten lelkesítette a rábízott közösséget, szerepet vállalt a VII. Nevelésügyi Kongresszus munkálataiban.

Az Eötvös Loránd Fizikai Társulattól „*A fizikai gondolkodás terjesztéséért*” díjat kapta az 1997. évi közgyűlésen, majd 2008-ban Ericsson díjat vehetett át.

Rendszeresen képezte magát, tájékozott volt a fizikatudomány területén elért eredményekről, a fizika tanításával kapcsolatos aktualitásokról, tapasztalatait megosztotta kollégáival (30-nál több tankönyv, feladatgyűjtemény, ennyi cikk országos szaklapokban, országos szintű előadás konferenciákon, továbbképzéseken, 21 szereplés a fizikatanári ankétokon).

Halála előtt két hónappal az Öveges József Kárpát-medencei Fizikaverseny győri döntőjén nagy izgalommal és elhivatottsággal vezette a versenybizottságot. (L. K. R.Sz. I.)

Kelner Gitta

Kelner Gitta kolléganőnk, szeretett munkatársunk 2009. november 2-án elhunyt.

Mélyseges embersége, példátlan tisztessége, fedhetetlen becsületessége, felelősség-tudása, mások iránt érzett tenni akarása, munkaszeretete és munkabírása, még súlyos betegsége idején is jellemezte. Az elmélet és gyakorlat szinte csodálatra méltó összekapcsolása a

legmagasabb rendű, szinte filozofikus magasságoktól a legapróbb részletekig, végtelenül gyors gondolkodása, és lényeglátása, mind szakmailag, mind a legtágabb összefüggésekben pótolhatatlan hiány számunkra. Tudására a széleskörű általános műveltség és az andragógiai áttekintő képesség volt a jellemző.

Szűkebb körű munkaterületünkön is maradandót alkotott. Nélküle a Felnőttoktatási és képzési lexikon nem született volna meg, melynek fáradhatatlan ébren tartója, gerjesztője omnipotense volt. A Magyar Pedagógiai Társaság Felnőttnevelési Szakosztályának minden nyűge és gondja az ő ténylegesen egyre gyöngülő vállán nyugodott, hiszen szerencsétlen elesése miatt kéthetenként kellett fájdalmas „pungálásra” vinnünk. Vezérelvünk munkánkban a társadalmi igazságosság és esélyegyelőség megteremtésének elősegítése volt a kirekesztett népességcsoportok tudásának, képzettségének segítségével. Ennek jegyében az elmúlt tizenkét évben sok szép és maradandó konferenciát rendeztünk, kiadványokat adtunk ki, melynek valóra váltását nagymértékben neki köszönhetjük.

Hozzám, talán érdemtelenül is, nagymértékben ragaszkodott. Egyre elhatalmasodó betegsége idején is, szinte túláradó módon igyekezett gondoskodni rólam, amelyet a tőlem telhető ápolásával igyekeztem viszonzni. Méltó társam volt a munkámban, a mindennapi élet valamennyi otthoni és hivatalos teendőiben. Az utóbbi hetekben már járni is alig tudott. Utolsó nekirugaszkodása az október 13-án megrendezett konferencia volt, amely megítélésünk szerint kitűnően sikerült. Akarata ellenére október 22-én szállítottuk kórházba, ahol az orvosok igazán mindent elkövettek életben maradásáért, gyógyulásáért, de nem tudtak rajta segíteni. Tizenegyszer volt dialízisen, infúziót is állandóan kapott, de hiába. (A megpróbáltatások annyira megviseltek, hogy jómagam is kórházi ápolásra szorultam, amelyet néhány napja hagytam el). (H. L.)

Harangi László

Hosszú életútját befejezte **Harangi László**, akit andragógusnak és művelődéskutatónak ismert és ismert el a szakma. Azt mondom: vele a XX. századot búcsúztatjuk a hideg decemberi délelőttön a budakalászi temetőben. 1921-ben született. A háború után már ott találjuk azokban a szakmai-művelődéspolitikai műhelyekben, mely a József Attilával közvetített tanításokat, jövőképet kísérelte meg, ígérte megvalósítani „*a dolgozó nép okos gyülekezetét*”, a „*mibennünk mélyhegedűként zengő*” műveltséget, ama „*harmóniát*”. A művelődéspolitikai szaknyelv ezt nem fogalmazta mindig ilyen szépen: kulturális forradalomnak nevezte, a volt uralkodó osztályok műveltségi monopóliuma megtörésének, az okos gyülekezetből is „szocialista brigádmozgalmat” fogalmazott. Harangi hitt ezekben a törekvésekben, e nemes ügyek szolgálatába szegődött. Szervezőként, agitátorként, kutatóként is. Kitűnt olvasottságával, nyelvtudásával, így aztán igen hamar találta meg a „szocialista kultúra” eszményének – utópiájának? – ikertársát, a népfőiskolák nyugati mintáit. Hogy mikor tapasztalta, élte meg fiatalkori eszményeinek megannyi kudarcát, sőt visszájára fordulását? Erről nem sokat beszélt. Legfeljebb szűk körben kései éveiben – amikor még mindig a hitéhez való visszatérés, a nagy társadalmi helyreigazítás lehetőségein töprengett. Dániából, Hollandiából hozta, küldte tudósításait, kereste azokat a mintákat, melyek a diszkriminált, és újradiszkriminált társadalmi csoportok fejlett tudásához hozzájárulhatnak. E mintákat kereste Távol-Keleten is, amikor Japánról írt tanulmányt. (Készült is a Felkelő nap országába a „lifelong learningről” szóló világkonferenciára, előadását is megírta, a szervezők örömmel fogadták azt. De eddigre már nem volt kis hazánkban olyan szponzor, olyan költségvetés, mely a konferencia-részvételt finanszírozta volna. A szakma figyelte szavaira, a szakma megannyi – hol egymáshoz közeledő, hol egymástól távolodó közössége - megbecsülte a történelem viharaiban is egyenes utat, de megoldási javaslataival, üzeneteivel hatékonyan már nem tudott gazdálkodni. Pedig az „őszikéi” közt ott a Magyar Pedagógiai Társaság Felnőttnevelési Szakosztálya életének

fellendítése, a „*Felnőtt tanulók hete*” hagyományának honosítása, a teljességgel civil mód készült Felnőttképzési Lexikon főszerkesztése (hajnalig gépeltünk a Magyar Pedagógiai Társaság hűlő hőmérsékletű Steindl utcai irodájában). Ültünk együtt fogyó létszámmal az előadótermekben, ütögettük jóra váró szavainkkal számítógépünk klaviatúráját. Elszállt az idő, véget ért megannyi reménységével, megannyi buktatójával és bukásával a XX. század. Melynek tereiről lassan ő is kisétált. (T. L.)

Személyes emlék az iskolaépítésről

Jeney Lajossal illusztris társaságban találkoztam először. Amikor megkaptam a felkérést, hogy legyek Szegeden a város újonnan épített klubkönyvtárának az igazgatója, talán 21 éves lehettem. Ez az intézmény Petőfi-telepen, egy iskola kertjének a végében kapott helyet. Nyár volt, és Szegeden a Közművelődési Nyári Egyetemen Vészi János az „Alfákról” tartott előadást.

Kezdő vidéki népművelőként nem tudom, honnan vettem a bátorságot, hogy odamenjek hozzá az előadása után, és elhívjam a nagytekintélyű előadót leendő – akkor még üres, bútorozatlan – munkahelyemre, de megtettem. Vészi János eljött, és magával hívta hozzám Jeney Lajost is. Az építész pillanatok alatt felfedezte az új épület műszaki és funkcionális hibáit, és nyakon öntött egy sor épületüzemeltetéssel összefüggő gyakorlati tanáccsal, javaslattal.

E meleg nyári naptól fogva János és Lajos, mint két védangyal kísért szakmai pályámon végig. Lajos hitte, ha kőbe, vasba, funkcionális térszerkezetbe tudjuk önteni az emberek közötti együttműködésről, a tanulásról, az értékekről vallott nézeteinket, az emberalkotta tér támogatja, védi és megőrzi az őt létrehozó kultúrát. Ebbe a szemléletbe jó volt belehelyezkedni, lehetett tervezni, modellezni. Amikor belevágtam egy „mamutiskola” „humanizálásába” Debrecenben, Lajos lélekben és személyesen is ott volt minden sarkon. Amikor megpróbáltam kínjainkat, keserveinket tudományos értelmezéssel önmagukon túlmutató üzenetké formálni, ebben is mindenki másnál következetesebben állt ki mellettem.

A tanulás becsülete az oktatás mindenhatósága helyett, a felelősség-megosztás és elszámoltathatóság, mint szakmai kultúra továbbra is ott állnak, mint elvámolandó értékek az országhatárnál; az 1989-es Páneurópai Piknik az oktatásban, a kultúrában és a jóléti szolgáltatásokban még várat magára... (E. Z.)

Derzsi Ottó

Derzsi Ottó 1926. január 3-án született Medgyesen. 1940–44. között a kolozsvári 81. számú Báthory István cserkészcsapat tagjaként megismerte a haza és a természet felfedezésének szépségét, a vándortáborozás (bár akkor még nem így nevezték) romantikáját. 1942-ben Észak-Dunántúlt járták be (Balatonfelvidék–Keszthely–Sümege–Celldömölk–Győr) részben gyalog, 1943-ban Esztergomtól Apatinig a vízi utat ladikokkal tették meg. A számos portya közül emlékezetes maradt a Kolozsvár–Zsibó közti, majd 90 km-es gyalogportya, – ahol Gerencsér István, a kiváló piarista pap-tanár volt parancsnoka – életre szóló élményben részesült. Részt vett az erdélyi cserkészkerület vezetője, Jánosi Sándor (Juló bá) által vezetett csíkménasági regös táborban.

1944-ben a VI. osztályos anyagból tett vizsgákat követően egy év málenkij robotban volt része Szibériában. Hazatérése után leérettségizett, majd 1947-ben a román hatóságok államellenes összeesküvés koholt vádjával letartóztatták. A súlyos büntetéstől az akkor még szabadrólán lévő magyar vezetők, mindenekelőtt Balogh Edgár beavatkozása mentette meg. Ezt követően nem maradt más választása, mint kihasználva a lehetőséget Magyarországra távozott.

1950-től 1956-ig a Népművészeti Intézet oktatási előadója, majd 1956 és 1964 között a budapesti XXI. és II. kerületben tanár, csapatvezető, 1965-től 1969-ig a II. kerület úttörőtükára, majd a Hazafias Népfront munkatársa, közben 1975-től 80-ig a pusztamaróti tábor vezetője. A táboré, amelyért oly sokat harcolt, amelyet szeretett volna központi vezetőképző táborrá fejleszteni. Nem rajta múlt, hogy nem így alakult.

A cserkészletben szerzett természetjáró élmények és tapasztalatok nem csak a pusztamaróti tábor, hanem a vándortábori mozgalom kezdeményezésében és szervezésében is motiválták. Szakírói munkássága is jelentős részben e témakörhöz kapcsolódik (Vár a természet!, Úttörők turisztikai zsebkönyve), de publikációs tevékenysége ennél sokkal szerteágazóbb (Együtt Budapestért /szerkesztő/, Szabadító ének /szerk./, úttörőszövetségi szabályzatok, próbafüzetek, úttörőjátékok, továbbá számos cikk). 1957-től a Nevelési Tanács, az Általános Iskolai Sporttanács, az országos táborozási szakbizottság és úttörő történelmi bizottság tagja. Pályája alkonyán jelentős tevékenységet fejtett ki a Magyar Pedagógiai Társaság Mozgalompedagógiai Szakosztályában.

Munkásságát számos kitüntetéssel ismerték el. (R. Gy.)

Kondor Endre

Az I. világháborút repülőtisztként végigharcoló édesapja példáját követve 1947-ben önként jelentkezett és kapott repülőgép-vezetői kiképzést (e közben tett érettségi vizsgát), majd oktatótiszt lett. 1951-ben koholt vádakkal eltávolították a hadseregből. Gépkocsivezetőként helyezkedett el. 1956-ban az Orvosegyetem I. Sebészeti Klinikáján volt önkéntes mentő gépkocsi-vezető, majd 1960-ban elvégezte a közlekedésgépészeti technikumot, és az Egyesült Izzó Gépgyárában kapott munkát.

Szervezett természetjáróként, ezüstjelvényes túravezetőként felvételt nyert a Testnevelési Főiskolára, ahol 1974-ben okleveles sport szervezői/sporttanári diplomát szerzett, majd a Vasas Izzó Sportkörben kapott sportvezetői állást.

1970-től a Budapesti Természetbarát Szövetség Oktatási Bizottságának vezetője, 1971-ben teljesítette az aranyjelvényes túravezetői képesítés feltételeit. Több alap- és középfokú túravezetői és természetbarát sportvezetői tanfolyam oktatója, vezetője, ezek részére képzési anyagokat készített. A Csillebércei Úttörő Nagytábor felkérésére felnőtt vezetők – a hazafias nevelést elősegítő – honismereti jellegű turisztikai képzését szervezte, vezette.

1979-től a Magyar Úttörők Szövetsége Táborozási és Turisztikai Szakbizottságának meghívott tagjaként az úttörő vándortábor-vezetők képzését szervezte, illetve ezzel kapcsolatos módszertani anyagokat írt. Kidolgozta a „*Budapest Úttörő Turistája*” jelvénytulajdonos túramozgalom feltétel- és követelményrendszerét, amelyet később – a Budapesti Természetbarát Szövetség kérésére „*Budapest Gyermekturistája*” elnevezéssel honismereti jellegű jelvénytulajdonos mozgalommá dolgozott át. Az 1980-as évek elején két kiadásban is megjelent „Úttörővezetők turisztikai zsebkönyve” című módszertani kötete.

A rendszerváltás idején részt vett a cserkészlet újjászervezésében. (Gyermekkorában cserkész volt, 1948-ban segédtszti képesítést szerzett.) 1989-ben megszervezte az *513. sz. Bem József tábornok lengyel-magyar cserkészcsapatot*. 1989/90-ben több tisztképző tábort szervezett és vezetett, és teljesítette a legmagasabb cserkésztszti képesítés, a csapattiszt követelményeit. 1990 és 1998 között a Magyar Cserkész Szövetség honismereti és turisztikai vezető-tisztként működött, és megírta a „Cserkészek portyázó könyve”-t.

Számos egyéni, ill. társszerzővel írt kötete, valamint több mint 200 cikke jelent meg különböző újságokban, szakmai és egyéb folyóiratokban. Munkásságát a Magyar Tudományos, Üzemi és Szaklapok Újságíróinak Egyesülete 1999-ben BRONZ TOLL oklevéllel ismerte el.

Tagja volt a Honvéd Hagyományőrző Egyesületnek. 2003-ban, tisztté avatása 50. évfordulója alkalmából Arany díszoklevelet kapott, 2006-ban a Magyar Pedagógiai

Társaság Mozgalompedagógiai Szakosztálya „*A magyarországi gyermek- és serdülőszervezetek körében több évtizeden át kifejtett áldozatos nevelőmunkája elismeréséül*”, mint a szakosztály titkárát Vasvári Diplomával tüntette ki. (L. E.)

Rikker József

Rikker József, pedagógus, korábban cserkész-, fél évszázadon keresztül úttörővezető.

Ember, akinek hite, embersége, töretlen lelkesedése nemzedékek számára volt példa.

Hosszú utat tett meg az újpesti, majd pestújhelyi kisdíák, aki a negyedik elemi után a piaristákhoz iratkozott be. Már a pestújhelyi csapatban farkaskölyök lett, de a cserkész újoncpróbát és a fogadalmat a piaristáknál tette le, s ez után nyílt ki igazán a világ: az első tábor Mátrafüreden, majd a következő évben az első vándortábor. Közben megismerkedett a vízi mesterséggel is, 15 évesen már részt vett az őrsi hajó építésében – amit aztán a piarista gimnázium államosítása után még sikerült megmenteni.

A piaristáknál szerzett érettségi az ötvenes évek elején nem volt jó ajánlólevél. Nem is vették föl az egyetemre, így aztán – átmenetileg – a „munka frontján” helyezkedett el. Közben illegális cserkészvezető volt, vízitúrákat tett és szervezett a piaristáktól megmentett csónakokon, és indiánozott is. 1952 fordulópont volt az életében. Munkahelyi ajánlással ifivezető lett a IX. kerületi Knézich utcai iskolában, és élete ettől kezdve szorosan összefonódott az úttörőmozgalommal.

Vannak, akik váltig állítják: a szervezet a fontos. Jóska számára az ember, a gyerek fontosabb volt. Neki nem adatott meg a választás lehetősége, így az egyetlen lehetőséget választotta, ahol gyerekekkel foglalkozhatott: az úttörőt. A – 19 évesen talán még nem is teljesen tudatos – döntés egy életre szóló elköteleződést jelentett.

Rikker József végül „hivatalosan” is pedagógus lett. Dolgozott nevelőtanárként, a Deák téri iskola megbecsült pedagógusaként, úttörőházi munkatársként – de életének minden szakaszában, minden munkahelyén úttörővezető maradt. Úttörőcsapatokat alapított és irányított, őrsvezetőképző tanfolyamot és táborot vezetett, különböző szakbizottságokban dolgozott. Alig volt olyan területe az úttörőmozgalomnak, amelyben ne alkotott volna maradandót. De az igazi szerelem – kiscserkész kora óta – a víz volt. 1986-ban részt vett az Úttörő Vízi Flotta megalakításában, amelynek 1989-től ügyvivője volt, kidolgozta a vízi vezetőképzés anyagát és módszertanát, és 2000-ig a csepeli vízi bázis kapitánya volt. Sokoldalú, kimagaslóan eredményes tevékenységét a Magyar Úttörők Szövetsége számos kitüntetéssel ismerte el, s elsőként kapta meg a szakosztály aktív, sokat vitázó tagjaként a Magyar Pedagógiai Társaság Mozgalompedagógiai Szakosztálya által alapított Vasvári Diplomát.

Tépelődő, vitázó, igazságkereső ember volt. A dolgok gyökere érdekelte, az új világ megannyi negatív jelenségére is válaszokat keresett, sokat vívódott a szabadság, a felelősség, és a fegyelem elvei között, hiszen a vízen volt alkalma megtanulni ezek fontosságát, kényes érzékenységét. Nem csak munkaköre szerint volt tanár, nem csak beosztása szerint úttörővezető: a gyermekek szeretete és tisztelete volt pedagógiájának alapja, miközben minden lehetőséget megragadott, hogy tisztességes, becsületes, bátor, kitaró felnőtté nevelje tanítványait, úttörőit. (R. Gy.)

Wild Katalin

Wild Katalinnak a hivatása volt az élete, a tanítványok és az ifik voltak az ő gyermekei, akiknek sorsát mintegy pótmamaként követte, büszke volt rájuk és örült sikereiknek.

Mint oly sokakat, őt is a háború vihara sodorta 1947-ben Erdélyből az anyaországba. Általános iskolai tanulmányait Gyulán, a középiskolát Budapesten végezte, majd az ELTE-n biológia-földrajz szakon szerzett diplomát. A VIII. kerületi úttörőház igazgatójaként

fáradhatatlanul szervezett programokat, vetélkedőket, kiállításokat, és épített ki szerteágazó kapcsolatokat nem csak a kerületi úttörőcsapatokkal, hanem még a határon túl is. Ifi vezetők lelkes gárdája gyűlt köré, akikkel még évtizedek múltán is szoros kapcsolatot tartott.

Később földrajztanárként nevelte diákjait a haza és a természet szeretetére, arra, hogy nyitott szemmel járjanak a világban, ne csak nézzék, hanem lássák is környezetünk szépségeit, csodáit. Az általa szervezett kirándulások, táborok – mindenekelőtt a vándortáborok – kiváló lehetőséget kínáltak erre, és ő tudott élni ezekkel a lehetőségekkel. Módszertani ötleteinek kifogyhatatlan tárházában mindig akadt olyan fogás, játék vagy tréfa, amely színesítette, „feldobta”, emlékezetessé tette az eseményt. Nagyon szerette Budapestet is, szinte minden zugát ismerte, hatalmas lexikai tudás birtokában volt. A kilencvenes években, és még a 2000-es évek elején is rendszeresen készített fel csapatokat Budapesti Városismereti Versenyekre, vetélkedőkre, amelyeken tanítványai előkelő helyezéseket értek el. Utolsó munkahelyén, a Diana úti iskolában szervezett „40 híres ember”, illetve „20 híres ember” programokba is rengeteg energiát és szeretetet fektetett; közéleti személyiségeket, sikeres sportolókat, írókat stb. hívott meg iskolai beszélgetésekre.

Hűséges és aktív tagja volt a Magyar Pedagógiai Társaság Mozgalompedagógiai Szakosztályának, a Magyar Földrajzi Társaságnak és a Földrajztanárok Egyletének, rendszeresen részt vett ezek szervezeti életében, kollégáival bejárta a fél világot Mongóliától Portugáliáig, Skandináviától Egyiptomig. Tevékenységét a Földrajztanárok Egylete 2010-ben „Az Egyesületért”, a Magyar Földrajzi Társaság 2011-ben Pro Geographia Oklevéllel ismerte el. Fáradhatatlan tevékenységét 1976-ban Kiváló Ifjúsági Vezető érdemmel, 1979-ben és 1985-ben Úttörővezető Érdeméremmel, 1982-ben Kiváló Munkáért kitüntetéssel ismerték el. (R. Gy.)

Laurenszky Ernő

A kárpátaljai görög katolikus parókus és a Magyarországra emigrált lengyel forradalmár unokája az elemi iskola elvégzése után a kőszegi katonai alreál növendéke, majd a budapesti ostrom után a Lónyay Utcai Református Gimnázium tanulója. Itt ismerkedik meg a cserkész- (és később általában az ifjúsági) mozgalommal. Nyolcadikos lónyaystaként lett a Diákszövetség kerületi titkára, majd budapesti kultúrosa. Itt került kapcsolatba a néptánc mozgalommal is. Az ELTE történelem szakának elvégzése után először néptánc oktatóként helyezkedett el, később félnapos tudományos munkatársi állást kapott a Népművelészet (később Népművelési) Intézetnek a legendás Muharay Elemér vezette Néprajzi Osztályán. Szinte a kezdetektől tagja és táncosa volt a legendás ifjúsági közösségnek, a Bihari Együttesnek. 1956-ban részt vett a Petőfi Kör pedagógusvitáján, a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottsága munkájában, tagja volt az Egyetemi Zászlóaljnak. 1956. október 29-én megsebesült.

A Magyar Cserkészfiúk Szövetsége és a Magyar Úttörők Szövetsége 1948-as egyesülése után a cserkészlet iránt elkötelezettek számára két lehetőség maradt: a visszavonulás, vagy az úttörőmozgalom. Laurenszky Ernő hosszas vívódás után tanárként az utóbbit választotta. 1957-től Cinkotán volt csapatvezető-helyettes, egyidejűleg őrsvezető-képzést és néptánc csoportot is vezetett a XVI. kerületi úttörőházban. Később a XI. kerületben a Bartók Béla úti ének-zene tagozatos általános iskolában csapatvezető volt, majd az Aga utcai iskolában tanított, ahol vándortáborozni járt, néptánc és úttörő közlekedési rendőr csoportot vezetett. Kezdetől fogva részt vett a vándortábori mozgalomban: előbb a Bakony, majd a Mátra, aztán a Partizánok útján vándortáborot vezetett, ez utóbbinak a tervezésében és a vezetők eligazításában is részt vett, csakúgy, mint a központi kerékpáros vándortáboréban, amelyre a tavaszi szünetben került sor.

Kiváló úttörővezetőként is a szíve mélyén cserkész maradt. 1989-től aktívan közreműködött a Magyar Cserkészcsapatok Szövetsége újjászervezésében. Az MCSCSSZ delegáltjaként volt a Magyar Gyermek és Ifjúsági Tanács tagja, 1993 és 1995 között soros elnöke. Fáradhatatlanul szorgalmazta a magyar gyermekszervezetek együttműködését. „Széles az út, sokan elférünk rajta” – mondta gyakran, és ennek szellemében vállalt fontos szerepet az 1995/96-ban a Csillebércen szervezett közös, ahogyan ő nevezte, „ökumenikus” vezetőképzésben.

A Magyar Pedagógiai Társaság Mozgalompedagógiai Szakosztályának újraalapító elnöke, a szakosztály Vasvári Diplomájának kitüntetettje.

Pedagógiai tevékenységének sokoldalúságát jelzi, hogy az MPT Makarenko Munkabizottságának tevékenységében is jelentős részt vállalt, e minőségében választotta vezetőségi tagjának a nemzetközi Makarenko Szervezet Poltavában 1995-ben. A NÉKOSZ és a makarenkói életmű összehasonlító előadásával vett részt a 2002-es poltavai Makarenko-konferencián. Ez irányú tevékenységének elismeréseként vehette át 2010-ben a Makarenko Munkabizottság által alapított Petrikás Árpád-díjat.

Számos cikke jelent meg, elsősorban az *Úttörővezetőben* és a *Neveléstörténetben*. (R. GY.)

.....

Villányi Jutka

Emléktöredékek a Kisgyermeknevelési szakosztályról

Nagyon örültem, amikor ajánlással bekerülhettem a Magyar Pedagógiai Társaság Kisgyermeknevelési szakosztályába. Olyan szakemberek előadásait hallgathattam és szünetekben beszélhettem velük, akiknek műveit olvashattam már, vagy hallottam tevékenységeikről. Alig vártam, hogy legyen szakmai nap, mert ez más világot nyitott meg számomra. Így sok mindent megértettem, tanultam, tágult a világ körülöttem.

A Magyar Pedagógiai Társaság Kisgyermeknevelési szakosztálya fontos feladatának tekintette a múltban és a jelenben is, hogy azon tagjait, akik aktívan tevékenykedtek a civil szervezetben, sokat tettek a gyermeknevelés elméleti és gyakorlati fejlesztésért – ismerjék meg egymást. Ne feledjük el tetteiket, melyek értékeket hordoznak, és adjuk tovább, ami fontos és jó.

Írások, pillanatnyi emlék-képek sokaságai jelzik az életutakat. Ezekből idézünk részleteket, gondolatfoszlányokat a teljesség igénye nélkül, a lehetőségek határaitól számolva.

Meghatározó alapítója tagja volt a szakosztálynak Szabadi Ilonka

Óvodapedagógusként dolgozva sokszor éreztem a bezártság érzését, a tudásszomj szorítását. A csoportszoba, az óvoda "négy fala" néha nyomasztóan hatott rám. Jó lenne többet tudni, jó lenne szakmázni kollégákkal, netán vitatkozni, meghallgatni más szakmabeliek véleményét, szélesebb körben kitekinteni. Ki, mit, hogyan, és miért úgy old meg? Ez a kérdés feszegetett. A helyi szakmai továbbképzések segítettek, de még mindig "másra" vágytam. És akkor találok a Magyar Pedagógiai Társaság Kisgyermeknevelési szakosztály munkájával. Pezsgő életet, érdekes témák feldolgozását, a szakemberek széles körének sokszínűségét ismerhettem meg a rendezvényeken. Fellelkesültem. Igen, ezt kerestem.

Tiszteletbeli elnökünkre Szabadi Ilonkára gondolok, hiszen az Ő kezdeményezése, lelkesedése indította útjára - a mai kor szellemiségének megfelelő tartalommal- 1967 tavaszán a munkát. Hogyan kezdődött?

Csaknem 20 évi szüneteltetés után többen elérkezettnek látták az időt, hogy kimondják: a Magyar Pedagógiai Társaság tevékenységére, a szakma civil szervezetére szükség van. Szabadi Ilonka akkor, 1967-ben a kisgyermeknevelés érdekében éppen *Az óvodai nevelés programját* készítette az Országos Pedagógiai Intézet docenseként, az Óvodai csoport vezetőjeként. Egy szakmailag elkötelezett mag élére állva megalakította a Kisgyermeknevelési Szakosztályt 1967-ben a hazai kisdiednevelés, gyermeklélektan, gyermektanulmány "nagy generáció" kimagasló alakjai - *Hermann Alice, Falk Judit, Méhes Vera, Bakonyiné Vince Ágnes, Petrolay Margit* és mások - támogatásával. Ezzel megerősítették és folytatták, nemzetközileg is elismertté tették a kiemelkedő hazai kisgyermeknevelés legjobb hagyományait. Még mai is ez az egyetlen magyar civil szervezet, mely születéstől 8 éves korig egységesen kezeli e korosztály nevelését, gondozását. 1967. október 3-án tartották az alakuló ülést 31 fővel. Az Alapító tagok az Országos Pedagógiai Intézet (OPI munkatársai, a Csecsemőotthonok Országos Módszertani Intézetének (CSOMI) szakemberei, az óvóképzők főiskolák tanárai, tudományos munkát végző szakemberek, orvosok, óvónők, gondozónők). Az első vezetőség tagjai voltak: *Szabadi Ilona elnök, dr. Hermann Alice titkár, dr. Hegedüs György titkár, Tomor Lajosné jegyző.*

A kezdet kezdetén legfontosabb volt a kutatócsoport munkája, az együttes tevékenységek megszervezése, hogy a gyermekekkel foglalkozók együtt gondolkodjanak a kisgyermeknevelés ügyéről. A közös elkötelezettség adott olyan kohéziós erőt, mely elindította a létszámnövekedést a szakosztályban. Ezt az első év munkatervének anyaga és a feladatokat vállaló szakemberek elhivatottsága segítette. Az 1967/ 68-as év munkatervi témái több részről álltak.

A kutatási témák az átmenetek területei: családból bölcsődébe, családból óvodába, bölcsődéből óvodába, óvodából iskolába, csecsemőotthonból való távozás pszichés előkészítése, a tudatos magatartási formák alakulása az óvodai oktatás hatására, a figyelem alakulása, az íráskészség megalapozása, a rajzfejlődés tanulmányozása. Az előadók névsora az első évben: *Dr. Pichler Anna, Pusztai Dezsőné, Dr. Hegedüs György, Dr. Szabó Pál, Dr. Falk Judit, Bagi Rózsa, Daróczy Erzsébet, Mászáros Vincéné, Székácsné Vida Mária.*

A szakosztályi üléseken (egy évben négy alkalommal) több téma is megtárgyalásra került. 1967 decemberében munkatervkészítés, *Dr. Szabó Pál előadása az óvónők feladatai az iskolaérettség elősegítése érdekében.* Tárgyalásra került Bakonyi Pálné beszámolója a IV. Nemzetközi Óvodapedagógusi szemináriumról. *Vikárné Forrai Katalin* előadása a bölcsődei nagycsoportosok és az óvodai kiscsoportosok zenei fejlettségi szintje és fejlődési lehetőségeiről. 1968 áprilisában *Dr. Falk Judit előadása: A nevelés folyamatának kérdései a csecsemőotthonban (beilleszkedés, intézeten belüli folyamatosság, előkészítés az új környezetre); A kisgyermek-irodalom problémáinak megvitatása az Írószövetség gyermekirodalmi szakosztályának felkérésével.* 1968 júniusában *Dr. Hermann Alice* vezetésével kerekasztal beszélgetésre került sor a bölcsődei nagycsoportok és az óvodai kiscsoportok szervezett foglalkozásairól. 1968 októberében értékelő megbeszélésre került sor az egy éves munka értékelése, munkatervi feladatok megbeszélésével.

A munkaterv többi része pedig a publikálási, szervezési feladatokat tartalmazott: kiállítás szervezése gyermekrajzokból, kapcsolatfelvétel a Művelődési Minisztérium Főosztályával, az Egészségügyi Minisztérium Anya- és Gyermekvédelmi Főosztályával, az OMEP nemzetközi szervezetével, az Írószövetséggel. Tervezték a szakosztályi munkába bekapcsolni szociológusokat, logopédusokat. Előkészítették az esztétikai munkacsoport megalakítását, a munkáktól kezdve, a nemzetközi tapasztalatok (japán, OMEP) bemutatásán keresztül a fórumokon át más szakmai testületek, szakemberek megkeresésével és bevonásával hatalmas munkálkodó kör – alakult ki a kisgyermeknevelés érdekében. Nem elszigetelten, hanem egymást meghallgatva folyt a vita, a beszélgetés: mire

van szükség annak érdekében, hogy gyermekeink fejlesztése jól valósuljon meg az intézményi nevelési keretek között.

Szabadi Ilonka 1986. április 30-án rendezett szakosztályi ülésen értékelte az eddigi munkát. A hozzászólásokban elismerően nyilatkoztak a szakosztályi munka igényességéről, a vezetőség problémaérzékenységéről, az összejövetelek nyílt, demokratikus légköréről.

Az itt felsorolt értékek megőrzése, és továbbvitele fontos feladat a kor pedagógusainak is. Erre a szép hagyatékra támaszkodva lehet továbbvinni a lángot, és megígérni az alapítónak, Szabadi Ilonkának, hogy volt értelme a sok harcnak, van iránytűnk, és ezt az ő munkássága fémjelzi. Tomor Lajosné Anci vezetésével megkezdett szellemben folytatódott a szakmai élet. Könyvek születtek, szakmai napok jelentették a továbblépési utat. A **Kisgyermek** könyvek sorozat első kötetét is Tomor Anci hozta létre: Szabadi Ilonka életének megörökítésével.

Szabadi Ilonka nem hagyta abba a munkát. Tanácsaival telefonon és személyesen is jelentkezett: ötleteivel rátapintott a tennivalókra. Az utolsó 10 évben legtöbbször vasárnap délelőtt hívott telefonon. Tiszteletbeli elnökként még életének utolsó hónapjában is új ötlettel állt elő: a gyermekrajzok összehasonlító elemzését ajánlotta az 50-es évek és a mai kor gyermekalkotásai alapján. Hát ezt még sajnos nem volt módunk megvalósítani.

Romhányi Flóriánné: „Már a bánat rám borult” – Szabadi Ilona emlékére

„Szabadi Ilona (nekünk: barátainak, a Kisgyermeknevelési Szakosztály tagjainak, az óvodapedagógusok széles taborának szeretetteljes megszólítással Ilonka), 2012. október 14-én, 89 éves korában meghalt. „Már a bánat rám borult”- fejezi ki nálam szebben egy régi Dowland dal költői szövege a fájdalmas elválás érzését, melyet sokan átélünk most.

„Szép kort megélt”, nyugtathatnánk magunkat az ilyenkor szokásos közhellyel. Vigasztalódhatnánk azzal a gondolattal, hogy számára az egy hónapi kórházi lét mérhetetlen (és immár értelmetlen) szenvedése véget ért; ám e tények belátását egyre inkább elhomályosítja közös, pótolhatatlan veszteségünk felismerése.

*Gazdag életművét, melyet örökül hagyott, nem tisztom itt és most részletezni. A szakmai közvéleményben neve leginkább két nagy horderejű művel forrt össze, az egyik **Az óvodai nevelés programja** (1971), a másik **az ERVI** (1983) volt. Az újító szellemiség igénye az akkor érvényes óvodai dokumentum (Kézikönyv) kritikai elemzésén, továbbá Ilonka és munkatársai korábban elkezdett kísérleti, kutató tevékenységén alapult. Mind a Programbizottság tagjaival együttesen létrehozott nevelési program, mind a Bakonyi Pálnéval közösen megalkotott **ERV** forradalmian új szemléletet kívánt meghonosítani az óvodákban. Az új szellemiség olyan korszerű változásokat eredményezett az óvodai nevelésben, melynek talaján a szerves továbbfejlődés megvalósulhatott. Sajnálatos, hogy az 1971-es nevelési program hatóerejét, koncepciója számos jellemző értékét később sokan megkérdőjelezték és csak a továbbfejlesztett nevelési program (1989) újdonságaként fogták fel. A lényegét - miszerint „Ilonkák nevelési programja” modernségét éppen „értékállósága”, a továbbfejlesztés lehetősége bizonyította, ez a téves megítélés nem érintette. Más vonatkozásban viszont az említett téves nézet (bármilyen legyen az oka) méltánytalanság volt mind a szakmai megújulás közös ügyéhez szegődött, az Ilonkákkal együttes tapasztalatszerzést, elemzést, valamint a kipróbálás és a megvalósítás közben adódó nehézségeket is vállaló alkotó szellemű óvónők sokaságával és mindenekfelett Szabadi Ilonkával, Bakonyi Pálnéval és szerzőtársaikkal szemben.*

Fájón tapasztalom azt is, hogy az utóbbi időben, az Ilonkát körülvevő hivatalos csendben – az óvodapedagógusok idősebb generációjától, a Magyar Pedagógiai Társaság és Kisgyermeknevelési Szakosztálya tagságától, az Ilonkával kapcsolatot ápoló kollégáktól, barátoktól eltekintve – a szakmai emlékezet nem tartott igényt a Vele való találkozásra, eszmecserére, a Tőle való tanulás lehetőségére. Ez még akkor is elkésérítő, ha mások (azok, akik nem felejtették el, mit köszönhet a magyar óvodaiügy, vagy ki-ki személy szerint Neki),

kedves, régi időket felelevenítő, köszönetüket vagy jókívánságaikat tartalmazó leveleikkel mostanáig is felkeres(ték)tük és megörvendeztet(ték)tük Öt.

Biztosan tehettem/tehattunk volna többet is azért (lelkiismeretünk vizsgálata még hátra van), hogy szellemi gyökereinket, az óvodaiügy haladását, az óvodai nevelés jobbítását szolgáló törekvéseket,; e törekvések személyi kiválóságait – köztük az Ő életművét és személyét! – minél szélesebb körben – és nem csak az óvodák világával – megismertessük.

Drága Ilonka! Az érted viselt közös gyászunkban is szükségét érzem egyéni köszönetem kifejezésének is. Tanítómesterem voltál, másokkal együtt és másoktól eltérő vonatkozásokban is. Köszönöm Neked Pedagógiai társasági, Kisgyermeknevelési szakosztályi tagságomat; az elnökséged idején zajló szakosztályi programok pezsgő, tanulásra ösztönző szellemiségét; az ott meghonosított vitakultúrát; a programok érdekességét, sokszínűségét (mely a jövőt megálmoldó elképzelésektől a könyv ismertetéseig, az Andersen mesék óvodai alkalmazhatóságával kapcsolatos vélemények ütköztetésétől a más szervezeti egységekkel való találkozásig, a humoros, így pl. a bölcsődei, óvodai szakmai zsargon parodizálásától a PREFER vizsgálatok szerzőjével folytatott vitáig stb. terjedt). Mindezekből rengeteget tanultam. Nem csak érvelni tudok a magam szakmai igaza mellett, hanem mások véleménye meghallgatását is fontosnak tartom; törekvést a szabatos, szakszerű, nyelvileg helyes fogalmazásra, a mondanivalót színesítő szófordulatok, képi kifejezések nem öncélú alkalmazására. Magamba szívtam és próbáltam követni (bevallom, változó eredménnyel) azt a Nálad tapasztalt igényességet is, mely következetesen nem a megfelelőre, sokkal inkább a jobbra, színvonalasabbra törekszik.

Úgy gondolom, követendő példa voltál (bizonyára sokunk számára) abban is, amilyen érdeklődéssel fordultál mindenkire, akivel szakmai kapcsolatba kerültél – nem véletlenül volt meghatározó szereped az 1971-es nevelési program elfogadtatásában, az óvónők seregének az újra történő ráhangolásában, felkészítésében.

Köszönöm a Rózsa Borka Alapítvány kuratóriumi tagságára való ajánlásodat, azt, hogy bizalmat szavaztál nekem, hogy képessé váljak számos szakmai feladat (bírom benne) megfelelő ellátására”.

Petrolay Margit

Az író nő kiemelkedő szerepet töltött be a szakmai életben. Az alapképzésen ebből nem éreztem semmit, de az óvodában a polcon - első munkahelyemen (a III. kerületben) megtaláltam könyvét. A 70-es években a Kisgyermeknevelési Szakosztályi ülésin hallgattam többször Petrolay Margit előadásait. A mese fontosságára, szerepére hívta fel a figyelmet. Érdekes előadásai során sok olyan értékteremtő megállapításokat hallottam, ami hiányzott a szakmai munkámhoz. Később, mikor látása nagyon romlott Trencsényi László olvasta fel Margit néni előadását. Több mint 10 év múlva fővárosi mentorkonzulensként az irodalmi mentorokkal meglátogattuk Margit nénit otthonában. Rákérdezett a mesélés idejére és tartalmára és lelkesen hallgatta a válaszokat. Kíváncsi volt a változásokra, és erősítette a kollégákban a szakma szeretetét, a mese jelentőségét. Mély benyomást tett a kerületi mentorokra ez a találkozás. Évekig emlegették azokat az irodalmi neveléssel kapcsolatos fontos elveket, melyekre Margit néni hívta fel a figyelmüket.

*

Tomor Lajosné: Előszó egy kötethez

„Sok óvónő, bölcsődei gondozónő és a 0-7 éves korú gyermekek nevelésével, fejlődésével foglalkozó szakember: orvos, pszichológus, művész a Magyar Pedagógiai Társaság Kisgyermeknevelési Szakosztályának rendszeres ülésein ismerkedhetett meg Petrolay Margittal

és munkásságával. Az 1967-ben újjászervezett társasági élet első évtizedeiben szembetűnő gyakorisággal szerepelt előadásaival, kitűnt vitaindítóival a jeles író, Margit néni.

Szeretettel hallgattuk. Elbűvölt minket csendes humorával, sokoldalú műveltségével, olvasottságával, barátságos, lassú beszédével, humanizmusával. Legtöbbre a világos gondolkodást és a lelki harmóniát tartotta. Egész lénye ezt sugározta. Nagyon szerettük őt hallgatni. Ezeken az "ötcsillagos" összejöveteleken rendre túlléptük a megszabott időkereteket, észre sem vettük, hogy elrepült az idő. Komolyan vette feladatát, hivatását, hogy tudatosítsa bennünk, miért kell a mese, mi a szerepe a nevelésben, az értékek közvetítésében. Tőle tanultuk meg, miért kell magyar népmeséket mesélni, miért nem kell aggódni a tündérmese esetében a groteszk vagy agresszív elemektől: "a mese szóba áll a gyermeki szorongással, a sajátos gondolkodással, a gyermeki képzelettel".

Szoros kapcsolatban állt gyermekolvasókkal is - határokon innen és túl. Részt vett a szlovákiai magyar óvónők anyanyelvi továbbképzései Számos levelet, rajzot kapott tőlük egy-egy találkozó után.

Érdeklődéssel követte más szaktudományok eredményeit, nem csupán a modern pedagógia, de a lélektan, az orvostudomány jeleire is figyelt. Fontos szerepe volt abban, hogy a "nagy korszakára" készülő új magyar gyermekirodalom kiválóságai találkozzanak, cseréljenek eszmét fenti szakemberekkel - a Magyar írók Szövetsége Gyermekirodalmi Szakosztályában.

Emberséget, magatartáskultúrát is tanultunk tőle. A vitákban lebilincselően érdekes, szellemes érvei voltak, stílusa sohasem volt kioktató. Álláspontját, meggyőződését rengeteg új ismeret felsorolásával tudta hitelessé tenni.

Személyes élményeim egyike: szakdolgozatomat az 1970-es évek elején Kósáné Ormai Verához írtam az egyetemen. Ennek részeként három szülő írt óvodás korú gyermekéről portrét. Megmutattam Margit néninek. Az egyik írás novellaszépségű, tudod-é? -- mondta elolvasás után. Ez a dicséret nagyon jól esett.

Tudományos igényű kutatási eredményeit az Országos Pedagógiai Intézetben, a nevelési dokumentumok készítése során és a továbbképzéseken is hasznosítani tudtuk.

Később óvóképzős hallgatóim legjobbjaival "jutalomból" tehettem látogatást otthonában. Volt eset, hogy a hallgató szülei hívtak fel a találkozó után meghatottan: meghatározó élményben volt részük. Tudásból, kedvességből, örök derűből, bölcsességből.

Amikor kézhez kaptam **Az emberiség emlékezete** című, a meséről szóló kötetének Szabadi Ilonka ösztönzésére készített kéziratát, úgy olvastam, mint egy krimi, izgalommal, érdeklődéssel. Sikeres könyv volt ez annak idején. De jó, hogy megírta!"

Mészáros Vincéné

Mosolygós alakja még mindig előttem van. Mindig mindenhol örömmel fogadták, és elkötelezett szavaival sokakat indított a bábjáték felé. Nagyon sok gyereknek szerzett ezzel örömet, segítette az akadályok leküzdését, hozzájárult az életvitelük jobbá tételéhez.

*

Trencsényi László: Szomorú sorok Mészáros Zsóka halálhírére

„Ahhoz a nemzedékhez tartozott Mészáros Vincéné, akinek megadatott, hogy hiteles ismerője és elkötelezettje legyen a néphagyomány, a folklorizmus életigenlő értékvilágának, s a lélektan tudománya érzékeny-finom eszközrendszerének. A két tudás együtt, mindvégig kettős elkötelezettségben. Ugyan mely szakma az, ahol ez a két kultúra szervesen összetartozik, mondhatni összenő? Ez a bábjáték. Ezért aztán Mészáros Vincéné, sokunk Zsókája, Zsóka nénije hosszú életét – 89. esztendőben érte a halál – a bábjátékos nevelésnek szentelte. S képviselte a néphagyomány derűjét, s a pszichológia pontos ismereteit (akkor is rendíthetetlenül és taktikus-okosan, amikor ezen tudások értékeit különös erővel kellett bizonyítani) bábjátékkal, módszertani írásokkal, tanfolyamokon, táborokban és katedráról:

gyerekeknek, ifjaknak és felnőtteknek. Több óvodapedagógus nemzedék nőtt írásain és kedves - csendes szavain.

Mészáros Vincénét boldog embernek ismerhettem. Megélhette, hogy gyarapodó családja hűséges örököse tudásának, s egyre nőtt „vállalt” családja is.

Utolsó találkozásunkkor nekem - anyai kedvességgel – szomorúság ellen „őszikéként” megírt új mesekönyvét ajánlotta. Ugyan ki ajánl most könyvet nekünk, akik eltávozásán szomorkodunk?”

Kovácsnai Józsefné

Kató nevével sokszor találkoztam tanulmányaim során az Óvodai Nevelés hasábjain, de személyesen akkor ismertem meg, mikor 1993-ban nagy összegű pályázatot nyertünk a Szakosztály számára. Ez a siker nagy lendületet adott és sok munkát igényelt. A Szerencsejáték Alap pályázati támogatásával egy kötet készült, melyet lektorált *Kovácsnai Kató* és írása is megjelent a kötetben. Aktívan együtt dolgoztunk majdnem két éven keresztül. Ez idő alatt sokat tanultam tőle: tulajdonképpen újságírói mesterség alapjait alakította ki bennem, és a szerkesztés sokféle trükkjét sikerült megmutatnia. Nagyon nehéz munka volt ez a főmunkahely mellett: tele buktatókkal, akadályokkal, de sok sikerélményt is adott, és mindezt megtapasztalhattam Katóval való együttműködés folyamatában. Türelmes volt, és rám figyelő. Nem siettetett. Aprólékosan, minden egyes részt pontosított. Ráadásul még két lektor munkálkodott a kötetben, és mindegyikük szigorúan, határozottan bírált: *Bakonyiné Vince Ágnes*, és *Forrai Katalin*. A mondatszerkesztésektől kezdve a szakmai tartalmi kifejtésekig szétszedték az írásokat, ajánlásokat tettek és ellenőrizték. Komoly iskola volt ez számomra, és nagyon sokat tanultam. Főképpen azt, hogy a Magyar Pedagógiai Társaság égisze alatt csak kiváló szakmai anyag jelenhet meg, ami mögött van kutatás és fejlesztés. Az elméleti tézisek mellett a gyakorlati megvalósításnak is a gyermekek érdekében kell megvalósulnia, és ezt az álláspontot képviselik a kiadványok, a szakosztályi szakmai programok, stb. A kötet az éppen átalakulóban lévő, viták körében íródó Alapprogram jóváhagyása előtti években készült, amikor még nem igazán látszottak a továbblépés útjai, és éppen ezért alakítottuk a tanulmánykötetet két elv figyelembe vételével. Idézet az Előszóból:

„ Ahhoz, hogy egy könyv olvasottá váljon, sok minden szükséges. Elsősorban az, hogy az olvasónak valamely szükségletét elégítse ki. Kapcsolódjon gondolataihoz, kérdéseire adjon választ, találjon benne új ötleteket, erősítse meg elgondolásaiban. Másodsorban reprezentálnia kell a szakma időszerű, objektív igényeit. Szolgáltatnia kell a könyvnek a jelenlegi átmeneti időszak nevelési elveinek sokszínűségét. E gondolatok jegyében a Magyar Pedagógiai Társaság Kisgyermeknevelési Szakosztálya élt a lehetőséggel, hogy közzétegye tagjainak, barátainak gondolatait a kisgyermeknevelésről. A személyiség alakulásának e páratlan gazdag életszakaszát, ennek számos kérdését többfajta elméleti és gyakorlati megközelítésben fejtik ki a tanulmányok szerzői...Az egyes tanulmányok közvetlenül a kötet számára készültek. Mások előadások írásos változatai....” 17 szerző írását tartalmazza a kötet. „...A tanulmányok - első pillantásra is – egymástól kisebb-nagyobb mértékben eltérő pedagógiai gondolatokat tartalmaznak. Abban azonban megegyeznek, hogy a gyermekek megismerését, és az ezen alapuló személyiségformálást tekintik munkájuk alapjának, a nevelés tág lehetőségeinek ismeretében. Valamennyi tanulmány a nevelői beállítódás lényeges elemeit tartalmazza...Az reméljük, hogy kötetünk írásaiból kiderül a gyermeki személyiség tisztelete és szeretete...” Kató halála után emlékülésére való készülődés közben 2003 október közepén kaptam egy levelet Pető Jánosné Gulyás Mártitól, (az előbb említett kötet egyik szerzőjétől, a Kisgyermeknevelési Szakosztály régi tagjától): „...Valamikor régen nagy-nagy öröm volt számomra, hogy a Kisgyermeknevelési Szakosztály tagja lehettem, ámulva hallgattam a „ nagyokat”, így Kovácsnai Katót is. „Hangosan gondolkodom” - mondta mindig - ,így vezette be a hozzászólásait. Határozott véleménye volt mindenről, de senkit nem akart megsérteni.

Őszintén tiszteltem őt. Az életem gyönyörű szakasza volt, amíg óvónő voltam, s ebbe beletartoznak azok az évek is, amíg tagja voltam a Kisgyermeknevelési Szakosztálynak is....”

Kovásznai Katóról két írás jelent meg az Óvodai Élet újságban.

*

Trencsényi László: Búcsú Kovásznai Katótól

Kovásznai Kató hosszú életútjának második negyven évét ismerhettem. Kezdő szakember voltam, tán még az sem. Pedagógia szakos egyetemista, aki hamar közel kerülhetett jeles szakmabéliekhez, figyelő kamaszként ott ülhetett abban a pedagógiai „szalonban”, mely Petrolay Margit, a meseíró körül gyülekezett abban az időben. Az óvodapedagógiai szakma „nagy öregjei” – csak éppen akkor még nem voltak öregek, hanem érett, okos asszonyok – beszélgettek a kisgyermeknevelés fontos kérdéseiről, hagyományairól és modernizációjáról. Fontos értelmiségi beszélgetések voltak ezek, ma úgy mondanánk: interdiszciplinárisak, hiszen a szűken vett pedagógia mellett a bábjáték, a zene, az irodalom, a játék szakmai kérdései is rendre felmerültek. E beszélgetéseken – akár a Magyar Pedagógiai Társaság, akár az Írószövetség helyiségeiben, akár magánlakásokon – a teremsarkába húzódva egy szigorú tekintetű, már akkor is őszes hajjú, szemüveges asszony ült. Ritkán szólalt, akkor is röviden, emlékeim szerint komolyan. Aztán a beszélgetőtársak gondolatai egy hónap múlva rendre írássá érlelődve megjelentek az Óvodai Nevelésben. Írásai? Rajzai is.

Janikovszky Éva tán sose alkotta volna meg Réber Lászlóval közös, utánozhatatlan „pedagógiai képregény” műfaját, ha nem kapott volna rendelést Katótól, hogy a hátsó borítón játékos tananyagként, szemlélet – igazító dokumentumként való megjelenésre.

Első írásaimat – gyerekkönyv-kritikák, megfigyelési vázlatok rajzoló gyerekekről, a humor szerepéről a felnőtt-gyerek kapcsolatban stb. – Kovásznai Kató tette közzé a lapban. Igényes szerkesztő volt, hasznos tanácsokat adott a pályakezdőknek: hogyan fogalmazzon pontosan és érthetően.

Kovásznai Kató néhány napja újra a „nagy öregek” szalonjában ül. Nekünk itt hiányzik szigorú tekintete.

*

Romhányi Flóriánné: Kovásznai Kató emlékére

A közelmúltban meghalt Kovásznai Kató. Februárban még vele együtt köszöntöttük Szabadi Ilonkát. Ő – mint a régi barátok egyike - Ilonka mellett ült, és a tőle megszokott szellemi frissességgel, élénk érdeklődéssel vett részt az emlékezéssel átszőtt beszélgetésben. Sajnos róla ez a kép már csak kedves emlék marad! (Megjegyzés: fénykép van a Kisgyermeknevelési szakosztály archívumában)

A fiatal óvodapedagógusok nemzedéke valószínűleg soha nem ismerte és talán azt sem tudja, ki volt Kovásznai Kató? Neve, karakteres személyisége, szakmai hozzáértése, igényessége számomra összefonódott az óvodai nevelés 70-es években zajló megújulásával, azzal a szakmai pezsgéssel, mely akkor az óvodákat, óvónőket az egész országban megérintette, korszerűsítésre készítette. Kató, mint az Óvodai Nevelés című – akkor még egyetlen óvodai lap – főszerkesztője az újság hasábjain segítette, szolgálta a megújulást: terjesztette, népszerűsítette, vitára bocsátotta az új „igéket”. Nem a megszépítő igyekezet mondatja velem, hogy igazán színvonalas, remek újság volt a Kató szerkesztette folyóirat. Ha valaki ma kézbe venné a régi számokat, meglepődve tapasztal(hat)ná, mennyi igaz, ma sem poros írást, érdemi tanulságot őriz számunkra a múlt!

A Kovásznai Kató fémjelezte lapszámok nem csak az óvoda ügyéről szóló szakadatlan hitvallások, hiszen ha a sorok mögé nézünk Őt is megláthatjuk bennük. Emlékét megőrizzük!”

*

Lázi Imréné Ica (a Fővárosi Gyakorló Óvoda vezetője volt 20 éven át. Aktív szakosztályi tagként sokat írt a szakmai tevékenységekről. Kovásznai Kató nyugdíjazásakor kiemelte a következő gondolatokat: „... közel negyedszázadon keresztül volt az Óvodai nevelés felelős szerkesztője... a lap a nevelés különböző oldalairól nyújtott információt, de minden esetben a gyermekek érdekében...Ha Kovásznai Józsefné bármelyik országos vagy szűk körű rendezvényen megjelent, mindig a házigazda figyelmességével vett számba mindenkit. Az az ember, akinek életét betöltötte a hivatása, képes volt másokat is az óvodák ügye mellé állítani. Ezt tükrözte az emberekkel való kapcsolata...”.

Az újjászerveződött Magyar Pedagógiai Társaság tevékenységeit az Óvodai Nevelés folyóiratban cikkek özöne mutatta be. Pl. a szakmai élet kiváló perceit az 1970-es ankét ismertetésével, aminek jegyzőkönyvét Tomor Lajosné Anci írta, ahol szakmai feladatokat, megállapításokat fogalmaztak meg a kiváló résztvevők. Ezekből érdemes elolvasni a következő gondolatokat:

Hermann Alice hangsúlyozta: „...Ha értékesek, akkor nem baj, hogy ugyanazok a mesék vannak ma divatban, mint 50 évvel ezelőtt. A baj az, hogy kiscsoportosoknak és nagycsoportosoknak ugyanazokat a meséket mesélik...”

Mészáros Vincéné kiemelte, hogy „... az óvónők mesemondó képességét kell jobban kiművelni. Többet kellene törődni a hangsúllyal, a hangszínnel...”

Janikovszky Éva szerint: „... nem megfelelő a könyvterjesztő vállalatok munkájának összhangja sem... Valóban kevés a 3 éveseknek való mese... népmese kötetben szerintem van bőven választék. Jobbak lettek a leporellók...”

Petrolay Margit kijelentette: „...Bauernéval egyetértek abban, hogy legyen a magyar népmeséknek egy bizonyos törzsanyaga, ami hozzátartozik nemzeti kultúránkhoz...Nem elég a népmese. Új mesékre is szükség van. Nagyon jó és hasznos ... a szakosztály és az óvodák közös munkája...”

Lázi Imréné Ica hangsúlyozta, hogy „...azt feltétlenül elvárjuk, hogy a kezdő óvónők ismerjék a magyar népmeséket, igényesen válogassanak belőlük. Úgy érzem az is előbbre viszi az ügyet, ha az új Program szerint az óvónők melegebb, oldottabb légkörben mesélhetnek...”.

Wittman Istvánné kiemelte, hogy „Sokat kell még tennünk annak érdekében, hogy a szülők többet beszéljenek gyermekeiknek.” /Megjegyzés: Wittman Istvánné budapesti óvodavezető halála után a fia kereste meg szakosztályunkat, hogy megköszönje anyjáról való gondoskodást, és hagyatékként elhozta szakmai írásait, könyveit./

Donászy Magda kijelentette: „...Sokat vitatott kérdés manapság, hogy szükség van-e az alkalmi versekre... Szabadi Ilona a vitába elhangzottakat összefoglalta és hangsúlyozta: „... sok probléma vetődött fel az óvóképzésről, az írók és illusztrátorok együttműködéséről, ...az új kiadványok terjesztéséről, ... műfaji kérdésekről, módszertani és közoktatáspolitikai kérdésekről, a család szerepéről, az óvónők igényeiről... a gyakorlat számára minél több konkrét segítséget kell adni...”

A 60-as-70-es évek szakmai bázisát jelentette a Kecskeméten folyó képzés, valamint e mellett a baranyai és a borsodi tagozat tevékenysége is. Erről az időszakról nyilatkozott Szabadi Ilona: „... a fővárosban és vidéken 67 tagunk van. Új tagok kerültek be, köztük számos fiatal, friss szemmel, élénk aktivitással...pályázatot indítunk gondozónők és óvónők számára a gyermekek egyéni szokásainak, tulajdonságainak és a csoport életének összefüggéseiről szerzett gyakorlati tapasztalatok feldolgozására...”

Ezt a gondolatot emelte ki a cikk végén dr. Simon Gyula a társaság főtítkára: „...Ennek a hamar jó közösséggé vált szakosztálynak valójában az a 'titka', hogy az iskoláskor előtti nevelés intézményekre, illetve az intézményen kívüli színterekre szabdaltnak voltában, megosztottságában felismerték a közöst, az együttlétet szükségességét. Felismerték, hogy a nevelési folyamat első nagy szakaszának eredményes megalapozása az egymásra ható sokféle tényező összefüggéseinek valódi megismerésében ragadható meg. Kimeríthetetlenül gazdag

ötlettárhoz jutottak így, s volt erejük, hogy következetes munkával értékeset alkossanak belőle.. Mindig látnunk kell, hogy mit kíván tőlünk a jelen és a jövő...”

Ide sorolható **Dr. Bakkay Tiborné** munkássága is, akitől Kecskeméten az óvodai ábrázolás és kézimunka módszertant tanultam meg, és szeretette meg velem ezt a tevékenységterületet. Az MPT Kisgyermeknevelési szakosztályában is aktívan tevékenykedett. Neve megtalálható a jelenléti íveken, véleményét sokszor elmondta az Óvodai nevelés hasábjain is. Publikációi sora segítette az óvodapedagógusok munkáját. A kecskeméti kollégák az újjászerveződött szakmai szervezetben óriási tevékenységet vállaltak.

Mezőfi Zoltánné

A Magyar Pedagógiai Társaság *Nógrád megyei Tagozatában* és a *Kisgyermeknevelési szakosztály* munkájában egyaránt rendszeresen részt vállaló kiváló szakember évtizedeken keresztül gazdagította munkájával az iskoláskor előtti nevelés ügyét, és példát mutatott a fiatal korosztálynak a szakmai civil szervezeti élet fontosságáról.

Mezőfi Zoltánné Nógrád megyében – az óvodapedagógusok derékhadát tekintve országszerte is – ismert és méltán elismert óvodai szakember volt. Széleskörű megbecsültségét az óvodás gyermekek érdekét minden egyéb szempont ellenében érvényesítő tetteikészségével, az óvodák ügye iránti elkötelezettségével alapozta meg.

Ezen alapálláshoz szükséges belső tartást és szakmai felvértezettséget részint első tanítója pedagógus példaképként őrzött emlékéből, valamint a püspökladányi képző szellemiségével (gyermek- és pályaszeretet) való teljes azonosulásból merítette. Tudását később többször (pl. Kecskeméten főiskolai oklevél megszerzésével, a pedagógusok ún. intenzív továbbképzése elvégzésével, vezetési ismeretekkel stb.) rendre megújította.

Pályafutása főbb állomásai – első munkahelyétől, a Sárretudvariban működő idény-napközitől eltekintve – Salgótarjánhoz, ill. Nógrád megyéhez kötődtek. 1959-től a salgótarjáni Brunszvik Teréz Óvodából 1993-ban történt nyugdíjazásáig fejtette ki alapvetően vezetői, valamint az óvodavezetők városi munkaközösségének összefogására irányuló, ill. szaktanácsadói tevékenységét.

Egész életében legfőbb feladatának a pedagógiai önállóságot, a szakmai megújulás támogatását, a közösségi és egyéni alkotókedv inspirálását tartotta.

Személyes példájával, kolléganői és munkatársai képességeibe vetett hitével, a közös gondolkodás és együttműködés rendszeres gyakorlattá alakításával, az erőfeszítések méltatásával sikeresen ösztönözte az óvodák, munkaközösségek, egyes óvodapedagógusok fejlődését, szakmai (nem egyszer óvodán kívüli alkotói) ambíciói megvalósítását.

Az ő kezdeményezésére alakítottak ki az intézmények önképzési „alap könyvtárakat”, ösztönzésére vált rendszeressé az óvodák pályázati tevékenysége, szakmai publikációk megjelentetése a megyei óvodai újságban, országos szaklapban. Közreműködésének köszönhetően ún. műhely óvodák jöttek létre, melyek innovációs törekvéseik bemutatásával, eredményeik közreadásával Nógrád megye minden óvodai közössége – és más vidékek szakemberei számára is – összehasonlítható tapasztalatokkal, követésre alkalmas példákkal szolgáltak

Az általa vezetett műhely-óvodában pl. elsők között honosították meg az anyás beszoktatás mára már elterjedt gyakorlatát; továbbá itt dolgozták ki a gyermekek fejlődésének nyomon-követését szolgáló ún. személyiségnaplót. Példájuk nyomán a figyelem a térség más óvodáiban is egyre inkább a gyermeki személyiség megismerésére, differenciált fejlesztésére irányult.

Mezőfi Zoltánné nyugdíjasként is eredményesen tevékenykedett: szaktanácsadóként segítette Nógrád kistérségi óvodáit, erősítette az óvodapedagógusok pedagógiai kompetenciáját, hitük megőrzését. Szakmai napokat szervezett, ahol egymástól tanulhattak a

kollégák. Példát mutatott az egymással való törődés, a másikért végzett tevékenység sokféle módjának fontosságáról.

Mezőfi Zoltánné pályája során sok óvodapedagógus szakmai fejlődését, egyéni (énekes, amatőr képzőművészeti) tehetségek kibontakozását segítette elő. Tudásával, egyszerűségével óvodák sorában járult hozzá a szakmai innováció megindulásához, megerősödéséhez.

*

Dupákné Gecse Adél: Juci nénire emlékezve

„Sokkal könnyebben jöttek akkor a szavak, amikor a Brunsvik Teréz- díj kapcsán köszöntöttük őt.....Juci néni (egy korábbi írásában Romhányiné Loncika ezt a megszólítást a „fiataloknak” delegálta) szakmai és emberi sokszínűségét nehéz méltó módon szavakba önteni, talán, ha mindannyian, akik ismertük és szerettük őt, tollat ragadnánk, akkor is csak töredékét tudnánk összerakni pedagógiai arculatának, mélységes humánusának.

Fiatal, pályakezdő óvónóként a XIX. sz. Óvoda vezetőjeként ismertem meg. Akkoriban az általa vezetett óvoda egyike volt azoknak az óvodáknak, amelyet a pálya iránt elhivatott óvónők megálmodhattak maguknak: korszerű, gyönyörű, világos épület, meleg, barátságos fogadó légkör, és az óvónők. A mai napig is a zsigereimben érzem izgalmas sokszínűségüket, vagányságukat, amelyet csak azok engedhetnek meg maguknak, akik biztosak tudásukban, biztosak saját képességeikben, akik nyitottak a megújulásra, tudják, hogy amit csinálnak, az jó. Jó a gyerekeknek és ők maguk is örömet lelik ebben. Ezek az óvónők tudták és érezhették, hogy olyan vezető áll mögöttük, aki biztos kézzel kormányoz, és aki minden egyes dolgozójának „személyes edzője”, vagyis tisztában volt minden munkatársa kvalitásával, a benne rejlő lehetőségekkel. Igazi pedagógus volt – a szó legnemesebb értelmében – a gyermekek között és a felnőttek világában is.

Szakszervezeti elnökeként – bár rövid ideig volt alkalmam a külső ellenőrzés e műfaját megtapasztalni – nem a dogmatikus, előíró attitűd jellemezte Őt, hanem a segítő, jobbitó, rávezető, gondolatokat ébresztő, és a gyermekek érdekeit a lehető legszélesebben és legkomolyabban érvényesíteni szándékozó pedagógia.

Szakmai és érdekképviseleti szervezetekben (Magyar Óvodapedagógiai Egyesület, Magyar Pedagógiai Társaság, és ezek helyi szervezetei) csodálattal hallgattam érvelését, vitáit és az óvodaiügy iránti mélységes elkötelezettségét, hitét az óvónőkben, szűkebb környezete, Salgótarján városa, majd későbbi szaktanácsadói munkája révén Nógrád megye büszke képviselőjét. Biztos és kifinomult módszerekkel hátrított minden esetleges előítéletet, amely térségünkről netán szóba került, és mindezt hitelesen cáfolta! Tartást, szilárd gerincet közvetített minden egyes megnyilvánulása, amelyet városi, megyei, országos fórumokon hallatott.

Szaktanácsadóként, munkatársként a mai napig tisztelettel adózom előtte. Okos, komoly beszélgetéseikre Loncikával a Pedagógiai Intézetben, dilemmázó, a problémák megoldását kutató, egyedi, az adott településre, óvodára alkalmazható javaslatokat, egy-egy óvoda megszűnését elhárító megoldásaikra, egy-egy vezetői pályázat gondos mérlegelésére a mai napig emlékszem. Mint - ahogyan Loncika is fogalmazott: barátsággá mélyülő kapcsolatuk - derűs, meghitt, intimen finom pillanataira is, amely számomra az emberi kapcsolatok fontosságát, maradandó értékét közvetítették. Közös nevetésük, árnyalt csipkelődésük a kölcsönös tisztelet, a „tudom, hogy számíthatok rád” bizonyosságát táplálták. És persze a humora!

Dejtárról az akkori vezető hívott a látogatását követő napon, hogy képzeljem el, Juci néni azt mondta a szülőknek vezetett fórumon, hogy igenis szülni kell! Mert a gyermek fontos és érték! És milyen örömmel fogadták a szülők, hogy megerősítette őket apai, anyai szerepeikben.

Áttekintve a 2000-től regisztrált szaktanácsadói felkéréseket, amelyeket névreszólóan kapott Nógrád megye óvodáiból, szinte valamennyiről lehetne emlékezetes, élvezetes epizódokat megjeleníteni: a téli, szakadó hóesésben – ablaktörő nélküli Trabantban – Nőtincs felé utazva, Cserhátsurány szépséges, de nehezen megközelíthető hegyei között autózva, a karancsaljai óvoda működését dicsérő beszámolóját, a korábbi „s mosi” óvoda féltését, és persze a salgótarjáni óvodákban szünni nem akaró felkéréseit áttekintve (és még hosszan lehetne sorolni a településeket) szinte megelevenednek szavai, gondolatai. Salgótarján városközpontjában járva is rá emlékezhetünk, ha a város első óvodaépületének emlékét őrző táblára tekintünk, amelyet az ő kezdeményezésére helyeztek el, csakúgy, mint az „Óvoda tér” táblát.”

Búcsúzunk dr. Polónyi Erzsébet főorvos asszonytól

„Született: Tordán, 1924.05.02. Orvosi diplomáját Romániában szerezte 1948-ban. Gyermekorvosként a Marosvásárhelyi Gyermekklinikán, majd 1951-től Kolozsváron bölcsődeorvosként tevékenykedett. 1955-ben áttelepült Magyarországra. Munkálkodott a Budapest, V. kerület Anya és Csecsemővédelmi Intézetben, és 1959-től a Budapest X. kerület, Üllői út 126-130. sz. alatti új lakótelepi 80 férőhelyes bölcsőde orvosa volt. 1970. szeptember 1-től 1990. szeptember 30-ig, 20 éven át, a Bölcsődék Országos Módszertani Intézete főigazgató főorvosa volt.

Jelentős szerepe volt a bölcsődei hálózat szakmai munkájának megalapításában. Vezetésével kidolgozták a bölcsődei szakmai munka elveit és módszereit. Bevezették a felmenőrendszert, majd a saját gondozónőrendszert. Személy szerint is közvetlenül segítette az ország bölcsődeinek munkáját területi látogatásai során. Sokat tett a Megyei Módszertani Bölcsődék kialakításáért és segítette, hogy ezek az intézmények átvegyék a területi munka irányítását. Munkatársaival támogatta, hogy a bölcsőde épületek, azok berendezése, és felszerelése mindinkább megfeleljen a korosztály igényeinek. Irányítása alatt 1975-től a fokozatos beszoktatást, majd ezt követően a szülőkkel történő beszoktatást vezették be a bölcsődékbe. Kidolgozták a másodfokú szakosító, szakgondozónői képzés tematikáját és tanrendjét, amelynek alapján 1978-ban megkezdődött a képzés. Tananyagok, jegyzetek kidolgozásával, szerkesztésével is segítette a minőségi szakemberképzést. 1984-85-ben a speciális szükségletű gyermekek rehabilitációs célú elhelyezésére javaslatot dolgozott ki, s 1986-ban több bölcsőde speciális csoportokat indított. Kezdeményezte és támogatta a kisgyermeknevelés-gondozás területén folyó kutatásokat, a módszertani elképzelések kutatási eredményekre építkezését, a külföldi szakmai kapcsolatok kialakítását, a nemzetközi kutatásokban, együttműködésekben való részvételt.

A bölcsődékben folyó szakmai munka ma is a Főorvos asszony elképzeléseit tükrözi, természetesen az új elvárásoknak, kihívásoknak, tudományos kutatási eredményeknek megfelelően. Egész életében azon munkálkodott, hogy a gyermekek egészséges fejlődése, gondozása, nevelése intézményes keretek között optimálisan biztosítható legyen.

Házi gyermekorvosként sok gyermek fejlődését kísérte figyelemmel, akik közül sokan féltő gondoskodással segítették Őt időskorában.

Szakmai tanácsaival szívesen segítette a hozzáfordulókat. Élmény volt tőle hallani a szakmáról, beszélgetni az új elképzelésekről. Utolsó percig figyelemmel kísérte a szakma változását, fejlődését. Nagyon örült a Bölcsődei Múzeum létrehozásának. Szakmai beszélgetéseivel segítette beindítását. Szakmai hagyatékát a Bölcsődei Múzeumnak adományozta. Országosan ismert, elismert szakembere volt a hazai bölcsődei ellátásnak.

Allami kitüntetései: 1977: Az egészségügy kiváló dolgozója, 1980: Munka Érdemrend ezüst fokozata, 2002: Pro caritate, 2005: Magyar Köztársasági Arany Érdemkereszt 2013. május 2-án töltötte be 89. életévét. Sajnos a betegség legyőzte és 2013. augusztus 4-én elhunyt.

„A bölcsődei szakma nagy egyénisége, elévülhetetlen érdemeket szerzett a bölcsődei hálózat fejlesztésében, a módszertani intézmények kialakításában, a gondozónők elméleti és gyakorlati képzésében.

Sok közös élményt tudhatunk magunkénak. Főorvos asszony embersége és szigora ma már felejthetetlen legenda számunkra. Sokat követelt tőlünk, de nem csak a szakembert, hanem az embert is látta bennünk. Saját problémáinkkal is bizalommal fordulhattunk Hozzá, mindig számíthattunk tapintatos segítségére.

Mi tanítványai és munkatársai a bölcsődei hálózat iránt érzett elkötelezettségét, szeretetét, tiszteletét, az Ő emlékét megőrizzük és tovább adjuk a fiatal kisgyermeknevelőknek.”

B. Méhes Vera

A Montessori-pedagógia magyarországi meghonosodásának, adaptálásának folyamatában kerültem kapcsolatba B. Méhes Verával. Sokszor találkoztunk, szakmáztunk, ünnepeltünk. Csodáltam azt az energiát és tenni akarást, ami áradt belőle. Határozottság, céltudatosság és elhivatottság. Ez határozta meg tevékenységeinek tartalmát. A többféle társasági élet létfontosságú volt számára. Az MPT tagságot is szívesen látogatta. Szeretette a látogatókat, és mintaképpen szolgálhat a számítógép, az internet megtanulása és alkalmazása az idős korú szakembereknek.

Boreczky Ágnes : Búcsúztató B. Méhes Vera temetésén

„Sokaknak Vera, néni, nekem Veruskám. Nagyon szeretted, hogy így hívlak, azt mondtad a gyerekkorodra emlékeztet. Apropos. Ahányszor elmegyek a Damjanich utcai házatok előtt, pedig elég gyakran járok arra, mindig rád gondolok. És ez már így is marad. Felnézek az erkélyre, és eszembe jut, amit meséltél, hogy anyád a május elsejei felvonulásokat onnan nézte, és délutánra spárgalevest meg habos rizst készített mindannyiunktól. Te is csináltál nekünk egyszer ilyen gyümölcsös-tejszínhabos rizst, mikor meglátogattunk. Szép tálkába hoztad be, „mindig szerettem a szépet”, mondtad, és valóban, ahányszor csak hozzád mentem mindig kis tányérkán várt az aprósütemény, a ropi és kávé: minden pátoz és nagyozolás nélküli ünnepi hétköznapi. Sokszor mentem fáradtan hozzád, de csak egyszer jöttem el elcsigázva, most nyáron, amikor először láttam, hogy elmenőfélben vagy. De még mindig figyeltél rám, és kérted, menjek újra, hogy elmondjad mi történt veled az elmúlt évben, mikor is mondtad- „már elfáradtam, nem akarok semmit, tényleg megöregedtem”. Mellesleg azért a Montessori Műhely című folyóiratot majd a végső pillanatig szerkesztetted. Utolsó találkozásunkkor nálam volt a diktafon, de nehezen kaptál levegőt, én pedig nem akartalak fárasztani. Nagyon bánt, hogy ezekre a beszélgetésekre már nem kerülhetett sor, mert úgy érezted, ez az utolsó periódus még hiányzik az életeredől szóló könyvből (a 2013 december 2-án elhunyt jeles kisgyermekkor-szakemberrel készült interjúkötetről van szó – **Majdnem száz év – Boreczky Ágnes beszélget Méhes Verával.** Gondolat Kiadói Kör Kft, Budapest, 2012. A Szerk.)

„Többször fel kellett volna lázadnom” - mondtad nemrégiben. Magadban, lehet, újraírtad az életed néhány fontos részletét. De talán mégsem. Az életed kerek és teljes, még le is simítottad a sarkosabb részeit azzal, ahogy minden zúgolódás nélkül lassan és csendesen mentél el belőle. Ahogyan csak azok tudnak, akik már eleget láttak, rendet raktak és végül is mindennel megbékéltek. Akiknek az élete nem töredezett foszlányokra, és aki a háború, a vészidőszak, a diktatúrák, kedvesei elvesztése és betegségei után – ellenére nemcsak életének, de a halálának is alkotója, rendezője, s aki azt példázta, hogy a kényszer alakította választásokból is születhetnek jelentős alkotások.

És ahogy ezt leírom, most válik bennem véglegessé, hogy tényleg elaludtál. Hogy tényleg nem hívhatlak többé. Hogy te sem hívsz mentegetőzve azzal, hogy aggódtál, mert rég nem láttál. És miközben ezt írom, a fájdalom, a szomorúság mellett látom, ahogyan kíváncsian rám nézel, és mindig jobb kedvem támad. .... Más formában, de a kapcsolatunk újrakezdődik.”

Stróbl Mária

Mária is az elhivatott, elkötelezett kollégák sorába tartozott. Egész életével igazolta ezt. Nyugdíjasként a Kisgyermeknevelési szakosztály vezetőségében a *bölcsődei terület szakmai érdekeiért* harcolt. Több mint 10 éven keresztül - egészen hirtelen haláláig a Szakmai Kollégium aktív tagja is volt.

Romhányi Flóriáné: Búcsú Stróbl Máriától

„Váratlanul, védtelenül ér a hír: Stróbl Mária is elment. Tüstént háritó, negatív érzelmek borítanak el: hitetlenség, döbbenet, tiltakozás, megütközés, kétely. „Elment”, ez mégsem jelentheti azt, hogy meghalt; ez nem lehetséges, hisz néhány napja még együtt jöttünk el a Magyar Pedagógiai Társaság küldöttgyűléséről, még az úton is megálltunk és hosszasan beszélgettünk, örömmel nyugtázta megmaradó Szakmai Kollégiumi tagságát; még festetni akarta a lakását...

A tiltakozás érzelmei később ütköznek bennem az elfogadó megrendüléssel, a veszteség fájdalomával, hogy végül lassan helyet adjanak a számvetésnek is : miért oly eleven, nem lanyhuló napokon át a gyász, miért nem hagy nyugodni Strobl Mária hiánya?

Hisz „csak” szakmai barátság volt a miénk, semmit nem tudtam élete folyásáról, személyes érzelmeiről, kapcsolatairól, családjáról, az ún. „privát szférájáról”.

„Csak” emberségét, korrektségét, elhivatottságát, szakmai tisztességét, máig is, nyugdíjasként is felelős helytállását, megbízhatóságát – mint elsőrangú bölcsődei szakember mivoltjától elválaszthatatlan jellemzőit - ismertem. És e tulajdonságaiért (mely két embernek is elég lett volna) én is, mint oly sokan a Pedagógiai Társaság Kisgyermeknevelési szakosztályában mélységesen tiszteltem, becsültem Őt, nagyra értékeltem szakmai barátságát!

Ha valaki, hát Stróbl Mária hiteles személyiség volt, halálával a bölcsődei szakterület, a Kisgyermeknevelési szakosztály, a Magyar Pedagógiai Társaság szegényebb lett, fájó hiánya mindnyájunk pótolhatatlan vesztesége!”

Soha nem hagyta ki, hogy szakmai kérdésekben ne szóljon hozzá a bölcsődei gondozás és nevelés érdekében. Emlékszem a BOMI épületében (Tüzép utcában) megmaradt a szobája, ahol sokszor ültünk le és megbeszéltük a feladatokat. A bölcsődében nevelkedő kisgyermek harmonikus fejlődésének biztosítását tekintette élethivatásának. Arra törekedett, hogy minden kisgyermek szeretetteljes, kiegyensúlyozott légkörben, tevékenyen, fölösleges várakozás nélkül tölthesse napjait a bölcsődében. Segítette, hogy a folyamatos napirend módszere, melyet ő dolgozott ki, és területen való kipróbálásában is közreműködött. Szeretett a bölcsődei csoportban a gyermekek között lenni, látni mosolyukat, figyelemmel kísérte, ahogyan játszanak, jó étvágyal esznek, ahogyan alszanak. Legfontosabb számára a gondozónők képzése, továbbképzése volt. Segítette a gondozónők ismereteinek elmélyülését, az elméleti tudás gyakorlatban való alkalmazását. A megfigyelés művészetére tanította hallgatóit. Részt vett a szakképzés megújításában, az érettségire épülő 3 éves csecsemő- és kisgyermekgondozó-képzés kidolgozásában. Törekedett arra, hogy a gyakorlati oktatás a bölcsődés kisgyermekek érzelmi biztonságát, gondozónőjükhöz fűződő szoros kapcsolatát ne zavarja meg. A tanuló gondozónő a saját gondozónő mellett úgy tudja tapintatosan átvenni a kisgyermek gondozását, hogy azzal ne zavarja meg fejlődését.

A gondozónők szülőkkel való együttműködését a szülőcsoportos beszélgetések gyakorlatának bevezetésével és elterjesztésével segítette. 2008-ban pályázatot hirdettünk a bölcsődei nevelést érintő kérdésekben, és a dolgozatok elemzése, visszajelzések tartalmával sokat foglalkoztunk. Munkássága eredményeként meg is emelkedett a bölcsődei területet képviselő nevelők száma a szakosztályban. A Bölcsődemúzeumba (a Nagytemplom utcában) szervezte az összejöveteleket. Itt került sor olyan filmek bemutatására, amit Mária ajánlott és elemzett 2008-ban. Több oktatófilm készítésében is közreműködött. Mozgató rugót jelentett ezeken az összejöveteleken Stróbl Mária és Hűvös Éva sok-sok tapasztalata.

Húvös Éva

Amihez Éva hozzányúlt, hozzászólt, ott születtek eredmények, csodák, történt valami. Ezt állapítottam meg hosszú kapcsolatunk során.

Húvös Éva élete utolsó időszakában szintén filmeket ajánlott és mutatott be. A különböző összetételű közönség soraiban a kiscsoportos viták domináltak, és igen érdekes, apró részletekre figyelő elemző munkák során a megbeszéléseken a különböző végzettségi, és iskoláskor előtti neveléssel foglalkozó szakemberek tanultak egymástól. Húvös Éva a egész egyesülettel kapcsolódott a Kisgyermeknevelési szakosztályhoz.

„Idézet a gyászjelentésből: Hatalmas és csodálatos baráti köre volt...szakmai kapcsolatai ezer szálon nyúltak a világba...Élete szokatlan volt: nyomdász, képesítés nélküli óvónő, vagány gyorskorcsolyázó és biciklista, pszichológus nagydoktor, nagyon sok gyerek Éva nénije: anya és nagymama és még ezeregy részlet. Ezek mind egyetlen képre kell, hogy ráférjenek...

Ezt a színes és szép képet szeretnénk megőrizni szívünkben! - A szerkesztőség.

*

Bakonyi Anna: Embertől emberig

Ezt írta családja a gyászjelentésbe. Kérték, hogy így terjesszük halálhírét, hiszen ő is ezt kérte volna. Nem kérhette volna másképp, mert egész élete és a teljes munkássága erről szólt.

Magam a Dob utcai óvodában ismertem őt meg. Személyes ismeretségünk összefonódott mindazzal, ami aktív munkaszakaszának az utolsó állomását foglalja magába. Tudása és az óvadás gyermekek iránti elkötelezettsége a Dob utcai óvodában teljesedett ki, nézeteiből és szakanyagaiból országos hírű program született.

Embertől emberig. Ezt képviselte. Azt tehát, hogy a gyermek önmaga, saját személyiségének megnyilvánulásaival, akaratának, vágyainak sajátos kifejeződéseivel motiválja az óvodapedagógust arra, hogy milyen bánásmódban részesüljön, milyen feltételekre van szüksége ahhoz, hogy örömtelien tudjon fejlődni. (Ő motivál engem, Megkondul a harang az óvodában)Többek között az ő nevéhez fűződik a gyermek nyomon követéses megfigyelése, a személyes, differenciált bánásmód a gyermek szüleivel is, és még számtalan megoldás, amely a kisgyermekkel történő személyes bánásmóddal függ össze.

Sok gyermek, szülő és pedagógus köszönheti - közvetlenül, vagy közvetetten - neki a „kezdet”, az intézményes nevelésben létezés örömeit! Én magam is sokat tanultam tőle és általa.”

Búcsú Keresztúri Máriától

„Ismét búcsúznunk kell. Újra elment valaki, aki sokat tett a gyermekekért, a bölcsődék és az óvodák szakmai színvonalának emeléséért. Keresztúri Ferencnére, Máriára emlékezem most. Máriára, akivel hosszú éveken keresztül együtt dolgozhattam, akinek buzdítása, dicsérete és segítő kritikája máig is hatással van munkámra.

Mária csecsemő- és gyermekgondozói, majd óvónői, később egyetemi szintű pedagógiai képesítést szerzett. Tanulmányaiban is végigjárta a kisgyermekkor jellemző lépcsőfokokat, így az elmélet és gyakorlat párhuzama kísérte pályáján.

A 60-as években a BOMI-ban a Bölcsődék Országos Módszertani Intézetében szaktanácsadóként dolgozott. 1971 és 1982 között a Zuglói Módszertani Bölcsődék szaktanácsadójaként a gondozónők képzését új területtel gazdagította. A környezet esztétikájának alakítását fontosnak tartotta és a képzés részévé tette. A csoportokban zajló munka megfigyelésének segítéséhez - akkor a maga nemében egyedül álló - zártkörű TV-láncot építtetett ki. Technikai csoda volt az, hiszen a gyerekek zavarása nélkül lehettünk tanúi a

gondozás, a nevelés folyamatának, és azonnal elemezhetjük a látottakat. A bölcsődékért végzett munkája elismeréseként két éve Akócs Díjat kapott.

Intézményünkben, a Mályva Óvodában 1982-től az OPI vezető munkatársaként koordinálta azt a gyakorlaton alapuló kutatómunkát, melynek célja az 1971-es Óvodai Nevelési Program alapkonceptiója szerinti nevelés továbbfejlesztése volt. 15 év munkájával rávezetett minket arra, hogy a megváltozott szervezeti keretek és formák szükségesek ahhoz, hogy a gyermekek játéka az óvodai életük egészét átfogó, az egyének fejlettségéhez és képességeihez igazodó létté váljon.

A gyermekek tétlen várakozásának megszüntetése, a folyamatos napirend és a vegyes életkorú csoportok alakítása mind-mind a személyéhez kapcsolódnak. „Próbáljuk bevinni a vizet a csoportokba!”- mondta, és a gyerekek örömmel fürdettek, mosogattak. Sokukat megnyugtatta, míg másokat tartalmasabb játékokra sarkallt ez a közeg. „Alakítsunk ki nyugodt sarkokat” - mondta, és igaza volt, mert a gyerekeknek is szükségük volt és van a kikapcsolódásra, a pihenésre, a relaxálásra. Pedagógiai munkássága elismeréseként 2000-ben Kiss Árpád díjat kapott (a Magyar Pedagógiai Társaság Kisgyermeknevelési szakosztály felterjesztése alapján).

Ránk, a kollégákra is figyelt. Egy-egy nehéz nap, hét, vagy több napos bemutató sorozat alatt sokszor bátorított: „csak nyugodtan, csak bátran, nálatok jobban ezt senki sem tudja” - biztatott. Bizott bennünk és mi benne. Tettük, amit javasolt, kipróbáltunk új és új nevelési helyzeteket és most már bátran mondhatom, hogy sikerrel.

Aztán hosszú évekig nem találkoztunk. Szokták mondani, hogy az idő „nagy úr”, és ez az én mindennapjaimat is meghatározta. Tettem a dolgomat és közben az „idő haladt”. Reméltem és készültem arra, hogy januárban, az óvodánk 30 éves évfordulóján összegyűnjünk, megpihenünk, és együtt emlékezünk majd a közösen töltött évekre. De „az idő visszafordíthatatlan!”

Így hát a közös emlékezés már nem adatik meg, de én és a „Mályvás lányok” emlékezni fogunk Rád Mária!”

Keresztúri Máriára emlékező ülésen 2006-ban - a XIV. kerületi Mályva Óvodában, ami központi szerepet játszott életében - sokan voltak, akik életútjáról beszéltek. Harcsa Kati a Martonvásári óvodamúzeum alapítója a nyíregyházi látogatását emelte ki, az esztétikai nevelés érdekében kifejtett tevékenységeiről szólt. Bakonyiné Vince Ágnes hosszan beszélt, hangsúlyozta: „... Mária, Mari sok helyen, sokféle műfajban dolgozott: óvónők képzésében, továbbképzésében, alapidokumentumok készítésében, kísérletekben, cikkek írásában, sok-sok előadásban – sorolhatnánk a műfajokat...”

Ezután elmesélte megismerkedését Máriával, aki a MÁV gyermekintézmények igen lelkes és mosolygós felügyelője volt a 60-as évek elején. Kiemelten mesélt arról az első közös élményükről, amikor a munkára neveléssel kapcsolatban a naposságról írtak. Sokat utaztak együtt az országban és kiváló szervezőkészséget igazolt az együttműködésük során. Szubjektív élményt is felidézett zárszóként: „...Mari gyönyörű ünnepi üdvözlőlapokat szeretett küldeni, saját kezű dekorációval. Egy ilyen üdvözlő levélbe megírta nekem, hogy mikor szólítom őt Marinak, és mikor Máriának. Mint írta: már a megszólításból tudom, körül-belül milyen féle mondanivalódat hallom majd...Ez a kis epizód is azt mutatja, hogy Keresztúri Ferencné bizonyos szituációkban, egyes kommunikációs relációkban, képes volt regisztrálni az őt érő külső hatásokat, sőt amint tapasztaltam - nem csak regisztrálta, hanem értelmezte is ezeket - esetemben pedig visszaközvetített a feladóhoz...”

Szónyi Ferencné

Klári szakfelügyelő volt a 70-es években és a MÁV gyermekintézményekkel foglalkozott. Szoros kapcsolatban volt Keresztúri Máriával, tőle vette át a MÁV gyermekintézmények szakfelügyeleti munkáját. Továbbképzéseket szerveztek együtt és szakmai könyvek megjelentetésével segítették az óvodapedagógusok, bölcsődei gondozók

munkáját. MPT szakosztályi ülésen rendszeresen részt vett. Megjelent könyvei segítették a szakmai munka fejlesztését (Pl. *Hazafiasságra nevelés az óvodában... Óvodáskorú gyermekek társas kapcsolatainak vizsgálata 1978, 1979.*) A „*Mozgás – öröm a szabadban*” című MPT Kisgyermeknevelési szakosztályi kiadvány 1989-ben jelent meg, melynek előkészítő és adatközlő, szerkesztői és lektori munkálataiban aktívan részt vett.

Halk szavú, de határozott és öntudatos pedagógus volt. A tudatos tervezőmunka alapjait tartotta fontosnak, és a kísérleti vizsgálatok eredményeit az óvodapedagógusok szolgálatába kívánta helyezni. Nyugdíjba vonulása után – gyermekei miatt sokat volt külföldön, de folyamatosan tartottuk a kapcsolatot. Leveleztünk. Örömmel olvastam nyugtató, és egyben a gyermekek érdekében megfogalmazott állásfoglalásait, összehasonlító elemző véleményét. Az optimizmus és az elkeseredés váltva jelentkezett utolsó éveiben.

Verebélyi Imréné

Egyszerűbben, kedvesen, ahogy mi szólítottuk Verebélyi Adrienn óvodapedagógus, óvodavezető és elkötelezett szakosztályi tag, rövid ideig az Óvodai Élet egyik szerkesztője volt. 1988 táján buszon utaztunk Somogy megyében az ének zenei országos munkaközösség konferenciáján és akkor sokat beszélgettünk. Előtte is többször váltottunk pár szót hivatalos szakmai összejöveteleken, de ez másfajta beszélgetés volt. Elmondta életét, kicsit kinyíltunk egymás felé és attól kezdve segítettük egymást minden területen. Sokszor találkoztunk óvodában, szakosztályi üléseken, de ezen kívül a Moszkva tér közelében, a főposta melletti presszóban. Az egymásnak adott tanácsok segítséget és támogatást jelentettek a nehéz percekben. Jó volt vele beszélgetni. Figyelt a másokra, emberi gesztusai megnyugtatóak voltak. A körülötte lévő élet sokszor csapott át éles helyzetekbe, amikor döntenie kellett nehéz kérdésekben: nagyon örültem, amikor ajánlásom eredményeként sikerült jó helyet találnia a fővárosban az óvodának (A Városliget közelében üresen álló épületre hívtam fel a figyelmét).

Meglátogattam, amikor Párizsban élt, másfél órát sétáltunk a parkban és beszámolt kinti életéről. Nehezen hagyta itt az új helyen beindult óvodát. Igényes volt és a terveit alaposan átgondolva sikerült eredményesen megvalósítani feladatait. Saját maga is szeretett kibontakozni és megvalósítani álmait, ugyan ezt éreztem, amikor együtt dolgoztunk. Tudtunk szárnyalni. Egymás szavába vágva léptünk előre, együtt. Az Óvodai Élet újság születésében és országossá tételében aktívan vett részt. Örülök, hogy ismerhettem, és gyors elmenete után nagy úr támadt... nagyon hiányzik. 2011-ben búcsúztunk el tőle.

Emlékező szavak helyett a búcsúzás tiszteletével, a mese gyógyító hatásának hitével keresünk társakat önmagunk és kollégáink, barátaink vigasztalásához. Mert „*a mesékben nincsenek ellenfelek, a halál sem az. A mese lehetővé teszi az ember számára, hogy ha csak átmenetileg is – de győzelmet arasson a halál felett*”

Bakonyiné Vince Ágnes

E könyv utómunkálatainak pillanataiban jött a hír: elhunyt **Bakonyi Ági** (2016.08.29-én). Az elmúlt 20-25 év közös találkozásai során az együtt-munkálkodások mind - mind most jönnek felszínre bennem, és újból élem. Fura ez az állapot. Ma is már hajnali 4 óra óta ezen rágódom, mintha itt lenne... hallom a hangját, kritikus szavait, látom a gesztusait, mimikáját... .. első találkozásunkat élem meg... furcsán érzem magam.. Itt kering körülöttem.

Első négy szemközti beszélgetésünk alkalmával - mikor az MPT tanulmánykötet érdekében kértem szakmai megbeszélést szigorúan nézett rám, végigmért és megkérdezte: „*Te honnan kerültél elő?*”. Csendben végighallgatott, és aztán kicsit bizalmatlanul leültünk beszélgetni, szakmázni.

A következő alkalommal már nem kettesben dolgoztunk, hanem Bakonyi Pali is belépett a körbe. Attól kezdve rendszeresen szakmáztunk, sokat magyaráztak, érveltek és végül megszületett a kiadvány, **Tanulmányok a kisgyermeknevelésről** címmel, amire, mint

pályakezdő szakosztályvezető nagyon büszke voltam. Éreztem az elfogadást, a támogatást, és a biztatást. Megbízta bennem.

Álljon itt végezetül a közlemény, melyet az MPT facebook-oldalán adtunk közre pár sora ami a halálhír hallatán született meg és került a honlapra:

„A család tudatja: hosszú életútját lezárta Bakonyiné Vince Ágnes a magyarországi óvodai nevelés „nagy korszakának” utolsó kiemelkedő szereplője. Emlékét megőrizzük, tapasztalataiból sokáig táplálkozunk. Immár beteljesületlen maradt adósságunk: a ferencvárosi önkormányzatnál éveken át hiába kilincselünk a „díszpolgári” címéért. Így hát a kisgyermekéért felelős pedagógusok fogadják örökös díszpolgárul.”